

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Memòries (50 anys d'acció política, social i cultural catalana, 1920 – 1970)

Miquel Ferrer

GENER 1979

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

Vaig néixer a Castelldefels, el ~~dia~~ 7 de setembre de 1899.

~~Aleshores, el meu poble no era pas com és ara. Només diré que~~ Quan jo vaig néixer, ^{era poble d'aquests d'un} hi havia un sol carrer amb unes quantes cases modestíssimes i tot de masies escampades pel terme municipal que ^{amb pocs fincs sobrepassava els} ~~tenia una mica més de~~ 12 quilòmetres quadrats. Els habitants, en total, no arribaven als 300.

Amb el castell dalt del turó i moltes masies amb torres emmerletades i ~~amb les~~ portes amb matacans, aquella contrada recordava l'Edat Mitjana i les històries de pirates. El paludisme o "les febres", com ^{L'anomenava} ~~deia~~ la gent del poble, ^{produïa} ~~tenien~~ estralls per culpa dels aiguamolls que hi havia a les sorres i els mosquits que s'hi criaven. Naturalment, en aquells temps no ^{existia} ~~hi havia~~ cap dels cinquanta hotels i restaurants que ^{d'} ~~hi ha~~ avui ni l'afluència de banyistes barcelonins i de turistes europeus que t'entrebanquen ^(a totes bandes) ~~per tot arreu~~. A la llarga platja, avui atapada de carn humana durant l'estiu, mai no s'hi veia una ànima, fora dels quatre pescadors que, amb les seves barques, s'hi guanyaven la vida amb penes i treballs.

Els meus avis paterns, nascuts a Castelldefels mateix, eren pagesos que feien de masovers i van tenir tres fills: dues noies i un noi. La primera noia va morir molt jove, la segona va ser la meva padrina i el noi, Jaume, ~~va ser~~ el meu pare. Els avis havien viscut a les masies de can Pardal, de can Roca i de can Ramoneda, les dues primeres de Castelldefels i la tercera de Gavà. El meu pare va néixer l'any 1874 a la primera de les masies esmentades. No li agradava fer de pagès i sempre va pensar treballar d'un altre ofici. Quan va ser gran i després de discutir molt amb el seu pare, va entrar de simple guardaagulles a la Companyia de Ferrocarrils de Madrid a Saragossa i Alacant, recomanat pel que després seria el meu padrí - Pau Elies - que ja feia anys que era ferroviari. Però el meu pare només va treballar a l'estació de Castelldefels el temps just per aprendre de moure les agu-

lles. Decidit a continuar treballant de ferroviari, es va proposar ascendir de mica en mica, ho va plantejar al cap de l'estació i aquest el va orientar per a iniciar els estudis a base dels llibres que facilitava la mateixa companyia als obrers que havien passat el període^{de} prova i aspiraven a llocs més ben pagats.

Els meus avis materns procedien del País Valencià. La meva^{mare} - Maria - va néixer l'any 1875 al poble d'Olocan, situat a la Serralada de Portaceli, de la comarca del Camp de Llíria. Els meus avis materns, amb la meva mare, foren, segons tinc entès, de les primeres famílies que des d'Olocan, i, successivament, durant uns quants anys, van anar traalladant-se al terme de Gavà, no sé ben bé per què. Quan hi van arribar ells, la meva mare tenia 5 anys. Tots els altres fills que van tenir els meus avis - tres noies i dos nois -, van néixer a Catalunya i en aquella mateixa comarca. De seguida van trobar una masia per a fer de masovers i van anar passant d'una masia a l'altra per les seves^{veni} conveíncies. Així, els troben a "L'hostal de l'Ass", a can Passoles, a can Arrufat, a can Gallo, a can Tardà i a can Ramoneda, davant mateix de l'hermita de Brugués, anant cap al castell d'Aramprunyà.

La meva mare va anar a treballar de molt joveneta a una botiga de robes de Gavà; allà va aprendre de cosir i es pot dir que s'hi va estar fins que es va casar. Amb la mateixa família d'aquella botiga i perquè la mestressa - la senyora Magdalena - l'estimava molt, va anar a viure un parell d'anys a Barcelona i tots plegats van retornar a Gavà.

En Jaumet i la Marieta es van conèixer a la sala de ball de can Guardià, de Castelldefels. A can Guardià, en aquell temps, era una casa molt gran que hi havia a la sortida de l'estació del tren, a mà dreta i tocant a la carretera de Barcelona. Era l'única botiga del poble. S'hi venien queviures i menjar per les bèsties, ainesa per a la pagesia, roba feta per a homes, dones i criatures; feien menjar pels carreters que passaven i s'aturaven a fer beguda i a fer^{aburejar} teure als animals, i, com hem dit, al costat de la botiga que ara estanc, taberna, cafè i hostal, tot alhora, hi havia la sala de ball que funcionava els diumenges.

El meu pare, un cop alliberat del servei militar, perquè va treure número alt, va pensar en casar-se tot seguit. La meua mare tenia 20 anys i ell en tenia 21. Es van casar quan els avis paterns encara vivien a can Roca i allà va néixer la meua germana Adela. Van viure un parell d'anys més amb els avis i després van anar a la plana, a una masia que en deien a can Font, on feia temps que hi havia el que després seria el meu padrí. I a can Font vaig néixer jo.

La Companyia de Ferrocarrils de Madrid a Saragossa i Alacant, va destinar el meu pare a una vacant de guardaagulles ^(que hi havia) a un poblet d'Aragó. Li van dir que després d'un temps de fer de guardaagulles allà, podria demanar el trasllat a un altre poble. I el meu pare ~~que~~ ja pensava retornar a Catalunya tan aviat com pogués. La Zaida, diu que era un poblet de gent molt amable que van acollir-nos amb ^{molt} ~~un~~ afecte. Però ben aviat el meu pare va aconseguir traslladar-se a Badalona, aprofitant una vacant que hi havia, i allà va morir "de desgràcia", com deia la meua mare. La nit del 30 de novembre de 1901, un tren el va agafar distret i el va matar instantàniament. Els meus avis materns, assabentats de la desgràcia, van enviar-nos a buscar i vam fer cap a la Colònia Güell on vivien després d'haver deixat la darrera de les masies on havien fet de masovers: a can Ramoneda, del terme de Gavà.

Al cap d'un mes just de la mort del meu pare, moria la meua germana de prop de 5 anys, víctima de meningitis. Jo tenia prop de 2 anys. La meua mare en tenia 26.

La meua mare, com que sabia molt de cosir, de seguida va entrar a treballar a la fàbrica Güell com a sargidora de les peces de vellut que sortien tarades. I com que a casa dels meus avis vivíem molt estrets, ens vam canviar a un piset habilitat de manera rudimentària dins el clos d'una de les masies del voltant del poblet: a can Julià. L'altra masia es diu "La Torre Salvana" i encara existeix. Durant els anys que vam viure a la Colònia vam anar canviant de pis molt sovint perquè a la meua mare li agradava molt de fer-ho. Això va durar fins el 1910.

El meu padrí, que s'havia traslladat per qüestions de la feina de ferroviari a Vilanova i La Geltrú amb la seva filla Palmira, ens va enviar a buscar perquè la meua mare no volia que jo entrés a treballar a la fàbrica. El padrí li deia que a Vi-

lanova jo podria entrar d'aprenent d'algun ofici i vam traslladar-hi els quatre mobles que teníem.

A Vilanova hi vam viure cinc anys i vam estar a cinc pisos diferents. La meva mare continuava amb la dèria de canviar de pis cada dos per tres. Després, vam anar a viure a Barcelona. Però cada any, de 1910 a 1920, jo anava uns quants dies a casa l'àvia, a la Colònia Güell. L'avi ja havia mort. Durant aquelles temporades recordava la meva infantesa amb tots els detalls, retrobava els meus antics companys d'escola i cada vegada tenia més interès per saber com havia nascut i com s'havia desenrotllat aquella colònia industrial que, probablement, era una de les primeres que s'havien creat a Catalunya. Vaig anar reunint dades i documents tot pensant que un dia o altre em vagaria d'escriure la història d'aquella petita comunitat que, legalment, forma part del municipi de Santa Coloma de Cervelló, dins la comarca del Baix Llobregat.

Mentre esperava de trobar el moment d'escriure aquella història local, totes les dades que havia recollit van anar a parar a mans de la policia durant un dels registres que en van fer en temps de la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) però moltes d'aquelles dades de la meva infantesa i de la meva adolescència les vaig poder refer perquè em recordava molt bé d'on les havia tretes.

I ara, als 72 anys, és quan puc dedicar-me a posar en net totes aquelles notes, completant-les amb els episodis polítics i socials de la història del nostre país i d'aquella època. Estic segur que ^{tot plegat,} ~~vam~~ tenir una gran influència en la meva formació.

Després vindrà totes les peripecies viscudes durant els cinquanta anys següents.

S'ha dit que Joan Güell i Ferrer ⁽¹⁸⁶⁰⁻¹⁸⁷²⁾ va ser un home que es va fer tot sol.

Ja fa anys que té un ^{monument} a Barcelona, a la cruïlla de la Rambla de Catalunya i Corts Catalanes, un carrer a nom seu a l'actual barriada de Sants i un retrat a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament barceloní. Era fill d'una modesta família de Torredembarra, comarca del Tarragonès. El seu pare va emigrar a Puerto Cabello (Veneçuela) on va muntar un petit negoci quan ja feia anys que havia començat a actuar el moviment nacional independentista veneçolà contra l'Espanya imperial. Quan el noi va tenir 12 anys, el va enviar a buscar i, recomanat al capità del vaixell, ~~el~~ Joan Güell i Ferrer va emprendre el viatge cap Amèrica.

Un any abans, el dia 5 de juliol de 1811, havia estat proclamada la independència absoluta de Veneçuela però els espanyols no es van donar per vençuts i no van voler acatar la voluntat dels veneçolans. Els insurgents van nomenar generalíssim a Francisco Miranda (1750-1816), amb facultats dictatorials i es va iniciar la llarga guerra d'emancipació nacional. Els espanyols van reaccionar, van fer presoner a Miranda (1812), el van portar a Cadis, el van tancar al castell de La Carraca i allà va morir al cap de quatre anys (1816).

Mentrestant, Simón Bolívar (1783-1830) havia fet una ràpida i brillant campanya militar i pel mes de maig de 1813 havia entrat victoriós a Caracas derrotant als militars espanyols. Es aleshores que se li va atorgar el títol de Libertador i se'l va nomenar capità general de tots els exèrcits revolucionaris que lluitaven contra Espanya. Però els espanyols van derrotar a Bolívar i, aquest, amb les seves forces, va haver d'abandonar Veneçuela (1814).

Joan Güell va retornar a Barcelona i va entrar a l'Escola Nàutica per fer-hi

els estudis d'oficial de la marina mercant. Aquells estudis devien durar quatre anys perquè quan en tenia 18 va embarcar altra vegada cap Amèrica però no pas per retornar a Venezuela al costat del seu pare sinó per anar-se'n a Cuba.

Al cap de tres anys de ser-hi (1821) i després d'haver fet de simple dependent de comerç, va reunir uns estalvis i, associat amb uns amics, va constituir una companyia mercantil que diuen que va ser la base de la seva gran fortuna. Quinze anys després (1836) va emprendre un viatge per tot Europa que va durar uns tres anys i les seves estades a França i a la Gran Bretanya ^{promoure el seu} el van ~~fer~~ interessar per la indústria i, especialment, pels rams metal·lúrgic i tèxtil.

¿Com havia pogut ^{reunir} fer aquella gran fortuna en un període de 15 anys ?

Males llengües diuen que es va fer ric fent el tràfic d'esclaus.

Espanya va ser el primer país que va autoritzar la introducció de negres esclaus a les seves colònies d'Amèrica.

El primer privilegi reial atorgat per Carles I als flamencs per a la compra-venda de negres data de 1517. Es tractava de partides anuals de 4000 negres que els flamencs venien als genovesos, com intermediaris o majoristes, per 25 000 ducats. Aquelles primeres partides s'havien de repartir entre les illes La Española (Dominicana), Fernandina (Cuba), San Juan (Puerto Rico) i Jamaica. Els infeliços negres eren tan maltractats que el 26 de desembre de 1522, a La Española una vintena d'esclaus van atacar als espanyols i van matar al governador de l'illa.

Desde 1595 a 1713 els privilegis reials espanyols eren concedits al que pagava més. Es va començar concedint privilegis als flamencs, amics de Carles I, a portuguesos i a holandesos. De 1696 a 1701, la tracta de negres per a Espanya ^{el tràfic} era ^{realitzat} feta per la Companyia Portuguesa de la Guinea. El contracte amb aquesta companyia establí l'obligació de portar a les colònies espanyoles d'Amèrica "deu mil tones de negres". Com que era difícil d'assegurar la quantitat d'esclaus que entrarien en un carregament o que arribarien vius al port on anaven destinats, es va haver de celebrar una entrevista entre Felip V rei d'Espanya, i Pere II, rei de Portugal

(18 de juliol de 1701).

Però no es van entendre i el catòlic rei d'Espanya i el cristianíssim rei de França van arribar a un acord i van signar un tractat de deu anys de durada (1702-1712) per mitjà del qual s'establí que el monopoli del transport i introducció de negres a les colònies espanyoles d'Amèrica aniria a càrrec de la Reial Companyia de Guinea. Aquesta companyia es comprometia a introduir durant deu anys 4800 negres per any, d'ambós sexes i de qualsevol edat, trets de qualsevol indret de l'Àfrica, exceptuant Minas i Cabo Verde, perquè els negres d'aquelles contrades "no eren adequats per a les esmentades Índies". Es determinava també que la companyia pagaria 33 escuts i mig per negre. I degut a les necessitats urgents de la Corona

es comprometia a donar un acompte de 600 000 lliures del total del conveni que en pujava 4 755 000. Com a descompte especial per la partida donada a l'avançada, es rebaixaria l'import e el valor de 800 negres. També s'establí que les naus i les tripulacions dedicades al transport dels esclaus serien franceses o espanyoles. La introducció a les colònies espanyoles es podria fer per qualsevol dels ports en hi hagués un representant espanyol. Pel que fa a les illes del Vent, Santa Marta, Cumanà i Maracaibo, els negres no podrien ser venuts a un preu superior a 300 piastres per cap, en consideració a les dificultats que tenien els colonitzadors d'aquelles terres. Si l'expedició entrava per qualsevol altre port, la companyia podria vendre la seva mercaderia a un preu més alt.

L'any 1713, va ser Anglaterra, la nova gran potència civilitzada, ~~la~~ ^{la} ~~qu~~ ^{qu} ~~a~~ ^a va aconseguir el privilegi reial espanyol, després d'haver pres possessió de Gibraltar i de l'illa de Menorca (1704). El dia 26 de març de 1713, doncs, gràcies als bons oficis de John, bisbe de Bristol, degà de Windsor i guardasegells privat de S.M. i també per la intervenció de Mr. Strafford, Sa Majestat britànica va signar un contracte amb Felip V, rei d'Espanya, per a l'assentament de negres esclaus a les colònies espanyoles d'Amèrica durant un període de trenta anys (1713-1743). Sa Majestat britànica, no menys il·lustre que les Majestats francesa i espanyola, es comprometia a introduir, durant aquell període de trenta anys, un total de 144 000 "pces d'Indies", d'ambdós sexes, a raó de 4800 per any, mitjançant el pagament de 33 1/2 piastres-escuts per cap. També s'establí l'obligació de fer un lliurament a compte a la Corona espanyola -degut a urgències pecuniàries- de 200 000 piastres-escuts, exceptuant el valor de 800 negres com a rebaixa. En aquest tractat s'establí que els anglesos podrien importar negres al port de Buenos Aires i tet. Però els anglesos encara van aconseguir millors condicions: una d'elles era la que els permetia d'importar més de 4800 negres anuals durant els primers vint-i-cinc anys, pagant per aquest excés tan sols 16 1/2 piastres per cap. També van aconseguir la concessió de terrenys per a

l'establiment de magatzems o dipòsits per a la seva "mercaderia" i quinze dies de termini per a fer el pagament dels negres que es desembarquessin malalts. Totes aquestes condicions foren ratificades en el Tractat de Pau preliminar, ⁵signat a Madrid el 7 de març de 1713, ratificat per un dels articles del cèlebre Tractat d'Utrecht on es reconeixia la possessió anglesa de Gibraltar i de l'illa de Menorca. L'any 1754, van estar a punt d'anar a trets anglesos i espanyols perquè Espanya es negava a prorrogar una vegada més aquelles condicions.

Es calcula que l'import total que va ingressar a les arques d'Espanya per tots els tractats negrers i en concepte de cens o renda, va ser d'uns 50 000 000 de lliures esterlines.

De 1735 a 1775 van ser portats a Jamaica un total de 497 635 negres. Des de 1768 a 1774, els vaixells negrers arribats a les costes de Guinea foren 274 carregats amb un total de 70 000 esclaus, arrancats de les selves africanes, o sigui a raó d'uns 11 000 esclaus per any.

Espanya va signar el conveni europeu que abolia la tracta de negres amb data 8 de febrer de 1815. Però aquell mateix any, una cèdula reial autoritzava la lliure importació d'esclaus a Puerto Rico. El negoci dels negres encara va durar molt de temps perquè pel que fa a la colònia de Cuba, els capitans generals espanyols cobraven una unça d'or per cada esclau que arribava a l'illa.

William Pitt, d'Anglaterra, va ser el primer que es va alçar contra l'existència de l'esclavitud. Els corrents abolicionistes van passar d'Anglaterra a França. El 23 de setembre de 1817, Espanya signava un tractat amb Anglaterra comproment-se a acabar amb la tracta de negres. Aquest tractat va anar seguit d'un altre del 28 de juny de 1835, signat entre la reina Governadora, regent d'Espanya durant la minoritat d'Isabel II. Però, a desgrat de tots aquests tractats, els negrers van continuar fent de les seves i es va promulgar una llei amb data 2 de maig de 1845 per mitjà de la qual es castigava amb sis anys de presidi als capitans, contrames-tres, mariners i el restant de la tripulació dels vaixells que portessin esclaus.

11

L'any 1774 hi havia a Cuba 44 330 esclaus negres; l'any 1841, ja eren 436 495; l'any 1862 havien baixat a 368 550. Resulta, doncs, que el cens d'esclaus negres de Cuba havia augmentat en prop de 400 000 durant la primera meitat del segle XIX.

Espanya va abolir l'esclavitud el 19 de gener de 1889, però encara va continuar al marge de la llei, uns quants anys més.

No coneixem cap llibre ni document que ens digui que Joan Güell i Ferrer va fer de negrer a Cuba. Ni si va fer ús del seu títol d'oficial de la marina mercant per a dedicar-se al transport d'esclaus des de l'Àfrica a les colònies espanyoles d'Amèrica. Però tampoc ~~no~~ en coneixem cap que ens digui quins foren els ^{seus} negocis ~~que~~ ~~va~~ ~~fer~~, dels 21 als 36 anys (1821-1836), que el van fer tan ric com va demostrar que era en retornar a Catalunya l'any 1839, quan va començar a invertir importants quantitats de diner en diverses indústries i en la compra de terrenys.

La lluita obrera contra la màquina

L'any 1835 esclatava a Catalunya un moviment revolucionari (25 de juliol) que es va estendre per la majoria de les comarques catalanes i es va calar foc a moltes esglésies i convents, destruint-se els monestirs de Poblet i Santes Creus. El dia 6 d'agost, era incendiada també la fàbrica El Vapor, de Barcelona. I el dia 7 era executat l'obrer Pardiñas, acusat d'ésser un dels principals promotors d'aquell incendi. El dia 11 del mateix mes eren fusellats tres obrers més. Després d'aquesta repressió ferotge es constituïa a Barcelona una Comissió Mixta per a organitzar la inspecció de les fàbriques, perquè els obrers es queixaven de les males condicions en què treballaven. L'any següent (1836), havent pres l'acord d'importar la nova maquinària que permetria de reduir el nombre d'obrers a les fàbriques de la indústria tèxtil, la Comissió de fabricants de filats i teixits de Barcelona importava 1229 màquines modernes per a repartir entre les diverses fàbriques que estaven disposades a millorar llurs instal·lacions.

Joan Gual, de retorn de Cuba, començà a dedicar-se a la indústria metal·lúrgica i mecànica, creant un taller per a fondre ferro i construir i reparar maquinària tèxtil. El taller es deia La barcelonesa i era a la Rambla del Centre (1839). Aquest taller es va ampliar amb la participació d'altres capitalistes i es va dedicar a

~~El~~ fabricar maquinària pesada en competència amb la que venia d'Anglaterra. L'any 1840, Gell obria una fàbrica tèxtil a Martorell. Després en va instal·lar una altra de més gran a Santa Maria de Sants i, popularment, se'n va dir El Vapor Vell.

Mentrestant, el moviment obrer anava organitzant-se i es fundava a Barcelona l'Associació Mútua d'Obrers de la Indústria Cotonera, dirigida per ~~Mateu~~ Josep Munt. A Igualada també es va constituir una Societat de Treballadors. I el dia 13 d'octubre esclatava un conflicte en el ram de filatura de Barcelona. L'any següent, la Societat Mútua d'Obrers Teixidors és dissolta per decret però torna a ésser autoritzada al cap de pocs mesos degut als moviments de solidaritat obrera d'Ig^ualada i Sabadell. La indústria tèxtil catalana creix però també pren més empenta el moviment obrer. Les empreses catalanes ja són 4470 i el nombre d'obers que hi treballen és de 75 930 en total. Des anys més tard i amb el propòsit de donar feina a una part dels obrers que han estat acomiadats per la instal·lació de les màquines modernes -les selfactines o self-acting- gestionen i aconseguixen de l'Ajuntament de Barcelona un préstec per a crear una cooperativa que es dirà Companyia Fabril de Teixidors de Cotó. El dia 13 de novembre d'aquell mateix any, esclata un moviment revolucionari de tendència republicana a Barcelona i el general Espartero ordena el bombardejament de la ciutat des del castell de Montjuïc. Animats per l'activitat dels obrers catalans, els primers deixebles de l'anarquista francès Caet, s'organitzen a Barcelona l'any 1843.

La burgesia també s'organitza d'una manera millor per a la defensa ^{(dels seus} ~~inter~~ interessos i l'any 1848 es crea l'Institut Industrial de Catalunya, coincidint amb la inauguració del ferrocarril de Barcelona a Mataró ^{que és el} ~~que és el~~ primer de la Península.

L'any 1851 són posades fora de la llei les organitzacions obreres i aquell mateix any s'inaugura el ferrocarril de Barcelona a Saragossa. Tres anys més tard i després d'una sèrie de gestions es crea una organització obrera que es dirà Unió de Classes, d'estructura confederal catalana, és fundat l'Ateneu Obrer

de Barcelona, que va portar una vida cultural ~~aperta~~ activa durant molts anys. I de març a juliol de 1854 hi ha una vaga dels obrers de la indústria tèxtil a diverses poblacions de Catalunya, seguida d'un moviment polític i militar contra la dictadura del general Fernández de Córdoba (juliol-agost). La repressió contra els obrers es fa més dura i amb el pretext de produir-se la primera vaga general catalana, que també és la primera de la Península, és afusellat el dirigent obrer Josep Barceló, un dels més actius socialistes catalans, fent-lo responsable d'un crim vulgar comès al Mas de Sant Jaume i morint al costat dels executors d'aquell assassinat. La vaga general persisteix durant els mesos d'abril, maig i juny i els actes de violència són molt greus. La fàbrica del Vapor Vell de Sants és assaltada per un grup d'obriers armats que fereixen al soci de Joan Güell - Domènec Ramis- i apunyalen al col.laborador de l'empresa Josep Sol i Padrís (1816-1855), escriptor, economista, advocat, ~~autor d'un poema que cantava les aspiracions dels treballadors,~~ i autor d'un poema que cantava les aspiracions dels treballadors, ⁱ ~~per~~ els havia defensat a les Corts durant les dues vegades que va ser diputat. Sol i Padrís va morir el dia 2 de juliol de 1855 i a la seva memòria, l'historiador i poeta Antoni de Bofarull li va dedicar una poesia que acabava així:

... la venjansa que son nom reclama
Gran sia, y com de guerra;
Gran, com lo tnyt que indica sa fama;
Gran, com la taca que ha cubert la terra !

I el propi Joan Güell, en un opuscle parlant de les Reformas arancelarias (1856), deia:

"... ¿Quién lo habría de decir que de las filas de aquella clase obrera
cuyos intereses había defendido con tanta constancia y energía, en daño
de sus propios intereses, habían de salir los cobardes y alevoses asesinos
que habían de acribillar a balazos su cuerpo indefenso y clavarle el sangui-
nario puñal ? ¿ Y quién lo había de decir tampoco que un Ministro de la Co-
rona, salido de la revolución a la que -Sol i Padrís- había prestado su efi-
cas y desinteresado apoyo, desde lo alto de la tribuna del Congreso, había,

con suposiciones gratuitas, por no decir calumniosas, de concitar la animadversión de los españoles contra la clase industrial a la que se gloriaba de pertenecer ?

Efectivament, el ministre Luján, durant un discurs pronunciat a les Corts havia parlat de la indústria dient que era la explotación del hombre por el hombre.

Joan Güell i Ferrer es queixava del poc interès que hi havia a Madrid per la naixent indústria catalana i, naturalment, es va situar al primer rengle entre els partidaris del proteccionisme enfront dels lliurecanvistes que s'havien organitzat temps enrera seguint l'exemple de França, Itàlia i altres països d'Europa, inspirats en les doctrines dels nous economistes anglesos. Ell, en canvi, creia que era defensar els interessos d'Espanya establir una protecció aranzelària que fes impossible la competència de la producció cotonera estrangera que, com l'aglessa, des de l'any 1836 ~~per~~ maldava per introduir els seus teixits de cotó a la Península.

L'any 1841, Joan Güell havia publicat a Madrid el seu primer opuscle en defensa del seu criteri francament proteccionista, titulat Sobre industria. Un ^{seus} altre dels opuscles que va tenir ~~un~~ gran èxit entre la burgesia és el titulat Examen de la crisis actual (1866) del qual l'Ajuntament de Barcelona en va fer un tiratge especial de divulgació de 10 000 exemplars. I aquest acord municipal barceloní va ser públicament aplaudit per la Diputació provincial, la Junta d'Agricultura, Indústria i Comerç, la Societat Econòmica d'Amics del País, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i l'Institut Industrial de Catalunya.

La guerra de Cuba

Quan va esclatar la revolució independentista cubana (1868), Joan Güell i Ferrer, com era lògic d'esperar, es va posar al costat d'Espanya i enfront dels separatistes cubans. I, contra el que s'ha dit, que s'havia allistat entre els voluntaris espanyols al servei de la integridad nacional, no és pas veritat. Als 68 anys i ric com era, no estava en condicions de fer bogeries. El que sí va fer, segurament, va ser organitzar i pagar els jornals als treballadors que es trobaven sense feina, que es sentien espanyols i, a més a més, sentien un afany d'aventures, com d'altres el van sentir al Marroc i a les ordres del "nostre" general Prim.

El crit separatista de Yara (9 d'octubre de 1868), havia ressonat per tota l'illa de Cuba i, encara que els independentistes cubans portaven un retard revolucionari i emancipador de prop de 40 anys, en comparació amb les colònies emancipades de l'Amèrica llatina, a tot el Continent van trobar una fraterna solidaritat.

Aquell crit de guerra contra Espanya havia coincidit amb el fracassat aixecament de Lares a Puerto Rico, el 23 de setembre d'aquell mateix any. I ^ales illes els separatistes Filipines, després del seu fracassat intent revolucionari de 1854, encara no s'havien pogut reorganitzar i fins a finals de segle no van reprendre la lluita, quan el doctor José P. Rizal es va posar al front del nou moviment independentista. El nou dirigent separatista filipí va venir a Barcelona i així que va arribar se'l va empresonar al castell de Montjuïc. De seguida, se'l va expulsar i el van lliurar a mercè del governador espanyol de les Filipines - García de Polavieja - qui el va afusellar, juntament amb un grup de significats revolucionaris, l'any 1896.

~~El 1896, quan va esclatar la guerra de Cuba, Joan Güell va arribar un moment que es~~

El cas de Cuba
va adonar que era un cas perdut perquè havia arribat a la convicció que la gran majoria dels cubans ja no volien més llibertat ni més prosperitat econòmica sinó que volien la independència total i absoluta.

Els primers voluntaris catalans que van arribar a L'Havana, immediatament després de l'aixecament de Carlos Manuel de Céspedes, foren rebuts amb gran entusiasme pels espanyols i pels catalans espanyolitzats que residien a l'illa explotant el país.

Van arribar a L'Havana amb el vaixell España i en nom de la comissió encarregada de donar-los la benvinguda, va parlar el poeta i autor dramàtic Francesc Camprodon i Safont (Vic, 1816-L'Havana, 1879), que havia estrenat a Madrid Flor de un día i Espinas de una flor i a Catalunya Teta, la gallinaire i La tornada de'n Titó.

El discurs de Camprodon feia així:

"Catalans que en nom de la mare pàtria, lo mateix avuy que en lo tems antich, esteu sempre disposats á lluitar per l'honra d'España y á mantenir l'integritat del territori, á l'ombra gloriosa del drap de barras mermellas; Déu vos benahiesca la santa empresa, y ben vinguts siau á les plátges de Cuba. Aquesta Comissió te'l noble encàrrech de felicitarvos en nom de tots los espanyols de la Habana y yo vos saludo ab tota la efusió d'un cor catalá.

Aquí trobareu lo valent exércit espanyol de mar y terra, y los voluntaris de l'isla, que estant constantment sobre l'enemich, no podent aconseguir mes que veurer esquenes de fugitius: y ab un enemic que sempre fuig, es necessari acorralarlo y cassarlo ab fura dintre de son cau, y vosaltres arribeu á l'hora justa de comensar á cassera.

Al veurer tan llumy del nostre llar, lo nostre escut y las flamejantas barretinas de las nostras montañas, no puch méns de recordar que ab aqueix mateix pendó, les nostres antepassats tiraren á puntades de peu cap al Ebre als moros, tres sigles avans que Isabel la Católica les tragués de Granada..."

[I] en el banquet d'homenatge que es va donar als mercenaris catalans, el mateix Camprodon va recitar versos com aquests:

.....

Si creuen los insurgents
que en son deliri insensat,
que á España ja s'ha acabat
la rassa de cors valents,
ne vindrán cents i mes cents
no de Catalunya sola;
puig cuan nostre drap s'arbola,
está prompte á ser soldat
tot mascle que hagi mamat
la llet de mare española.

.....

(- que va durar trenta anys -)

Però la guerra va acabar amb l'alliberament de Cuba pel Tractat de París, de
(10. xiv. 1898) imposat pels Estats Units d'Amèrica. I Espanya va perdre no solament Cuba
sinó també Puerto Rico, Filipines i l'illa de Guam.

Aleshores va començar el retorn dels supervivents d'aquell derrotat exèrcit
espanyol: del 9 de novembre de 1898 al 6 de juliol de 1899, van arribar al port
de Barcelona, procedents de Cuba, 19 vaixells de tropes repatriades; i del 1er.
de setembre de 1899 fins al 8 de juliol de 1901, van arribar 8 vaixells procedents
de les illes Filipines.

Joan Maragall (1860-1911), testimoni d'aquell temps, va saber sentir i expres-
sar el plany del nostre poble davant d'aquella tragèdia que va costar tanta sang.
I ens va deixar Els tres cants de la guerra: Els adéus (1896), Oda a Espanya (1898)
i Cant del retorn (1899).

El primer d'aquests poemes és una visió del port de Barcelona a la sortida d'un
dels vaixells que portaven soldats cap a Cuba:

¡ Que senyals d'adéu han fet
mans esteses cap al mar,
vers els barcos que fugien !
..... (18%)

El segon cant és dedicat a l'Espanya imperial:

Escolta, Espanya - la veu d'un fill
que et parla en llengua - no castellana:
parlo en la llengua - que m'ha donat
la terra aspra:
en aquesta llengua - pocs t'han parlat;
en l'altra, massa.

T'han parlat massa - dels saguntins
i dels que per la pàtria moren:
les teves glòries - i els teus records,
records i glòries - només de morts:
has viscut trista.
.....

Jo he vist els barcos - marxar replets
dels fills que duies - a que morissin:
Somrients marxaven - cap a l'atzar;
i tu cantaves - vora del mar
com una folla.
.....

On ets, Espanya ? - No et veig enlloc.

No sents la meua veu atronadora ?

No entens aquesta llengua - que et parla entre perills ?

Has desaprès d'entendre els teus fills ?

Adéu, Espanya !

(1898)

I el Cant del retorn, diu:

Tornem de batalles - venim de la guerra,

i ni portem armes, pendons ni clarins;

venguts en la mar i venguts en la terra,

som una desferra.

Duem per estela taurons i dofins,

Germans que en la platja plorant espereu,

ploreu, ploreu !

.....

De tants com ne manquen duem la memòria

de lo que sofriren, - de lo que hem sofert,

de la trista lluita sense fe ni glòria

d'un poble que es perd.

Germans que en la platja plorant espereu,

ploreu, ploreu !

.....

(1899)

Aquell gran desastre militar també l'explicava al meu avi patern.

L'avi Magí va tornar coix de la guerra de Cuba, no pas de resultes d'una ferida produïda pels insurgents sinó per unes garrotades que va rebre dels militars espanyols.

L'avi Magí havia fet el servei militar a Cuba, en plena guerra. Allà en va passar de totes i especialment gana, insults i maltractes. Deia que havia vist turmentar i assassinar a sang freda a molts separatistes i un dia, l'oficial espanyol que dirigia una contraofensiva li va pegar bàrbarament perquè no desapareva sense parar. L'avi va decidir venjar-se.

Pocs dies després, aprofitant l'ocasió de trobar-se en plena batalla i molt a prop d'aquell oficial, el va matar i el va deixar colgat entre les canyes.

Les idees polítiques de Joan Maragall

Quan vaig tenir una vintena d'anys, vaig llegir que Joan Maragall (1860-1911), havia mort voltat de l'admiració dels catalans del seu temps que treballaven com ell al servei de la nostra cultura.

Els seus versos sobre la guerra de Cuba els vaig llegir en la segona edició de la Sèrie Catalana de les seves Obres completes (1918) i la lectura a 'aquells versos em va fer agafar ganes de llegir altres coses seves i sobretot ^{de} conèixer quines eren les idees polítiques i socials d'aquell home que era considerat com una de les grans figures de la nostra literatura. Els primers articles seus que vaig llegir al Brusi, van fer que el considerés com un escriptor d'idees contradictòries. Els seus Tres cants de la guerra, els trobava emocionants i em semblaven un gran crit de protesta contra la política colonial espanyola que portava a una mort segura a la flor i nata de la joventut. Però no hi veia cap plany ni cap sentiment de solidaritat envers els pobles de Cuba, Puerto Rico i Filipines que lluitaven contra Espanya i al servei de la independència del propi país. La tirania política i social i l'explotació de les riqueses d'aquelles terres conquistades a sang i a foc, tampoc no eren combatudes. Em semblava injust que només li fessin llàstima les nostres víctimes i no les dels separatistes i tot.

Llegint els seus escrits en vers i en prosa, buscava saber quin era el veritable pensament polític de Maragall sobre el problema de Catalunya i vaig anar descobrint que el poeta del Cant espiritual no era imperialista com Prat de la Riba; que era un veritable partidari de la federació ibèrica; que tot i ser un gran admirador de Goethe també ho era de Nietzsche i no deia, com l'autor de Werther, que primer era l'ordre que la justícia sinó que amb motiu dels fets revolucionaris de 1909 i de l'incendi d'esglésies i convents, a desgrat del seu fervent catolicisme, va sortir en defensa de Francesc Ferrer i Guàrdia. Tot allò em feia rodar el cap.

20
Fins que vaig llegir que l'any 1897 i entremig dels seus Cants de guerra havia escrit un article que m'hi va fer reconciliar del tot i que no puc resistir la temptació de copiar-lo íntegrament:

"El pensament espanyol és mort. No vull dir que no hi hagi espanyols que pensin, sinó que el centre intel·lectual d'Espanya ja no té cap significació ni eficàcia actual dintre del moviment general d'idees del món civilitzat. Per això nosaltres, que tenim cor de seguir dintre d'aquest moviment general, hem de creure arribada a Espanya l'hora del campi qui pugui, i hem de desfer-nos de pressa de tota mena de lligams amb una cosa morta.

Això no ens ha de costar gaire envers les manifestacions superiors de la intel·ligència, perquè d'una part el centre intel·lectual d'Espanya ja en produeix ben poques, i d'altra part la nostra vocació i la nostra educació lliure i personal ja ens n'aparten d'aquell centre. En aquest ordre ens resta només un perill que és invers. A Madrid s'han adonat de què a Catalunya hi ha qualcom de moviment intel·lectual, europeu, viu, espontani, jove; i miren de nodrir-se'n atraient-lo, assimilant-lo i donant-lo després com a vida intel·lectual espanyola. Afalaguen als nostres escriptors i artistes, els adulen, s'aprofiten de la seva susceptibilitat per qualsevol mortificació o desengany que hagin rebut de la terra pròpia, i si convé els hi exciten interessos més pràctics fent-los veure que Catalunya és un medi massa reduït i massa industrial perquè les arts de la intel·ligència puguin donar per viure, i que a Madrid guanyaran més fàcilment honra y provecho. Uns diuen: "Si em tradueixen un llibre, si em compren un quadre com podrien fer en qualsevol nació estrangera, per què m'haig de privar d'aquesta honra i d'aquest profit?" Està bé no privar-se'n; que tradueixin el llibre, que comprin el quadre; però res més. I sobretot quan pintem un altre quadre o escrivim un altre llibre, no pensem en què a Madrid podrem col·locar-los; perquè en aquesta suggestió hi ha un gran perill per a la nostra independència intel·lectual. Altres diran: "Enviem-hi llibres i quadres, invadim-los, dominem-los, donem-los la sang nostra i nosaltres serem Espanya". Això és una il·lusió encara més perillosa: avui per avui no

som prou forts per invadir res, ni per dominar res; nosaltres no serem mai l'Espanya intel·lectual, perquè en aquesta Espanya actualment morta li resta una forta tradició literària i artística que en compte de dominar-la ens dominaria a nosaltres. Hem viscut massa temps plegats; la influència de la instrucció oficial i de la cultura castellana, tan superior a la nostra per segles, ens ha fet massa aptes a ésser penetrats per aquella tradició; i com que al mateix temps les condicions naturals del nostre esperit ens fan absolutament ~~inapte~~^{inapta} per a assimilar-nos-la i fer-la evolucionar en el sentit nostre, per això dic que avui tota promiscuitat intel·lectual, amb els castellans sigui per venir ells a nosaltres o sigui per anar nosaltres a ells, no pot ser sinó en detriment de la nostra integritat i de l'evolució natural i pròpia del pensament català. Considerem que en una tal promiscuitat ens hi juguem la personalitat de l'esperit català i tot l'esdevenidor de Catalunya. Mirem de no sacrificar aquestes coses tan grans i tan santes a una vanitat personal i momentània, a un despit d'home dèbil, o a un interès massa petit.

I ara que he dit el que hem d'evitar per no continuar el nostre lligament intel·lectual amb Espanya, diré el que hem de desfer, que és el referent a les manifestacions generals, les que van més a la massa del poble. El/^{pa}i el vi intel·lectual de la gent d'avui, són els diaris i el teatre. La gran massa composta dels que viuen de renda, dels industrials, dels homes de negocis i de carrera, dels dependents i dels treballadors, en quant a idees generals, pensen, de dies, amb el diari que llegeixen, i de nits en el teatre on van a distreure's.

Doncs bé, envers això s'hauria de fer una veritable lliga - sense comissions ni juntes, per l'amor de Déu! - una lliga de bones voluntats treballant cada una pel seu cantó. Que cadascú faci un acte de voluntat dient: "No llegiré cap periòdic de Madrid ni cap periòdic que inspiro el seu criteri en el de Madrid". Això, als intel·lectuals no els ha de costar ~~gaires~~ res; perquè de periòdics d'aquesta mena ja no en llegeixen, ni ganes, sinó per excepció en cas de veritable necessitat.

21

Doncs esmercem el nostre esforç personal en convèncer als altres de què no els cal llegir-ne, fent-los veure la poca substància i el ridícul dels clixés de la premsa madrilenya o amadrilenyada. I si ens diuen que mentre depenguem administrativament de Madrid sempre ens caldrà saber-ne quelcom, responem-los que, pel que ens interessa, tots els periòdics d'aquí, fins els d'esperit més català, ens en diuen ^{prou} ~~prou~~ i massa.

En quant a teatres, s'ha de fer una guerra a mort al gènero chico. No ens hem de cansar de dir i de fer córrer la idea de què el flamenquisme i el xulisme són el salt endarrera d'una raça decrepita que, de més a més, no és la nostra, que per divertir-se valen deu mil vegades més gèneres com les gatades d'En Pitarra, les peces amb música d'En Manén, l'humorisme barceloní d'En Vilanova, els arreglos del francès; perquè en totes aquestes coses hi ha una gràcia més alta o més baixa, però que al cap davall és gràcia europea, gràcia de gent civilitzada; mentre que el xulisme i el flamenquisme als ulls de la gent civilitzada no els han de poder sofrir sinó com gràcies i treballs estrambòtics d'una tribu africana d'aquestes que de vegades se'ls deixa posar unes quantes barraques en un tros de terra per edificar, i que un entra a veure un cop per curiositat i amb certa llàstima. Diguem que els que s'ho miren amb altres ulls i ho van a veure sovint perillan de tornar-se com ells. Per això, apartar-los-en, a més d'ésser una obra patriòtica, és una obra de misericòrdia; anar a moure un escàndol a qualsevulla de tals representacions, una obra de valor cívic, i el fer la guerra per tots els medis als empresaris, una veritable obra de caritat. Redimir d'aquests espectacles, en qualsevol forma, als infeliços que encara hi van de bona fe, és tan més meritori que ho fou l'anada a redimir els captius del Marroc.

Pensem que el dia que Catalunya s'hagués deslliurat del teatre i de la premsa de Madrid - i de la de aquí que encara es fa a la madrilenya -, la nostra independència intel·lectual estaria molt avançada; i que el dia que la nostra independència intel·lectual sigui completa, el demés serà el de menys, i Catalunya formarà part d'Europa" (1897). [Quan Maragall escrivia això ja tenia 37 anys. I no era cap) seixalebrat.

La fundació de la Colònia Güell

Joan Güell, després dels greus conflictes que va tenir a la fàbrica de Sants, va començar a pensar en la conveniència de traslladar-la fora del centre de les activitats revolucionàries que era la ciutat de Barcelona i els seus voltants. I va adquirir uns terrenys del terme municipal de Santa Coloma de Cervelló. Però va morir sense haver pogut començar les obres de la nova fàbrica.

Eusebi Güell i Bacigalupi ~~(1847-1910)~~, fill únic de Joan Güell i Ferrer es va fer càrrec de tota l'herència del seu pare i es va trobar amb nous conflictes socials a més a més de les discòrdies amb alguns socis de l'empresa. Finalment, es va normalitzar la situació i la fàbrica va reprendre el seu ritme de treball sota la direcció i gerència interines d'Angel Martorell. Al cap de poc temps va substituir aquest, com a gerent, Marià Parellada, que va exercir el càrrec durant trenta anys.

A desgrat de la virulència del moviment obrer d'aquell temps i de l'empenta que tenien les associacions de treballadors de la indústria tèxtil, es donà el cas que l'acció proselitista no va trobar gaire acollida entre els assalariats del Vapor Vell, de Sants, perquè només va afiliar-se un set per cent del total dels treballadors de la fàbrica. Aquesta minoria, però, va ser molt activa i violent, arribant fins i tot a organitzar un atemptat contra l'encarregat de la secció de tintatge, per bé que sense conseqüències greus.

Eusebi Güell va donar una nova empenta a la fàbrica i cap allà el 1884, havent-se assabentat que a Roda de Ter, a la Plana de Vic, es començava a fer un teixit de cotó i de pèl, semblant al vellut, es va posar en relació ^{amb} a Ferran Alsina, un mirmó que havia iniciat la producció d'aquella novetat en el ram després d'estudiar a Anglaterra i Alemanya. De seguida es van posar d'acord i es van associar.

Havia acabat la pertorbació de la segona guerra carlista i de la Restauració i Ferran Alsina era un home tècnicament molt ben preparat que aconseguia realitzar tot

el que es proposava. En quatre anys més va organitzar la fàbrica de tal manera que es va poder presentar a l'Exposició Internacional de París de l'any 1889 i aquella producció catalana va merèixer el Gran Diploma d'Honor, en competència amb altres teixits semblants de les principals nacions europees. Va mirar de ^{donar a} fer entendre als obrers que la nova organització de la indústria que havia projectat ^{els} proporcionaria ² ^{per} ¹ ~~unes~~ millors condicions de vida ~~als treballadors~~, però s'hi van posar ^{en contra} uns quants i la disputa va fer ~~que un dia es fes~~ ^{se li degenera en} un atemptat ^{també sense} que no va tenir ^{conseqüències}.

Ferran Alsina havia redactat una memòria sobre les noves condicions de treball convingudes amb la majoria dels obrers ^{relacionades amb} i sobre el sistema que permetia de reduir el cost de la producció comparat amb la producció anglesa. Aquella memòria es titulava Fonaments de la Reforma del Treball en la Indústria Cotonera Catalana tal com s'és comensada en lo vapor Vell de Sants. La memòria portava una dedicatòria que deia ^{textualment} així:

"A N'Eusebi Güell: Ja ho veyeu! Lo pas més difícil ja està donat. Aquella pahorosa transformació del treball cotoner de que tantes vegades haviam parlat desitjosos de que arribés a esser un fet en la nostra estimada Catalunya, ja la tenim resolta a casa mateix. Ab ella, las fitas del Camp industrial sobre'l que pot esplayarse la intel·ligència del nostre poble productor, s'han aixamplat notablement; los rendiments del capital que a la producció fabril es destinin, están més assegurats que avans; la vida del treballador fabril catalá s'es millorada y sa aptitut fins aquí injustament bescantada per los xerraires de sempre que tot lo nostre enmatzinan, es aptitut de la que d'aquí endevant ja no's podrá dubtar, porque en la práctica del Vapor Vell está demostrat ésser capás de donar a Catalunya los mateixos riquíssims fruits que la aptitut del treballador anglès está donant á Inglaterra. Havem, donchs, lograt establir un bé positiu per los nostres elements productors dedicats al treball del cotó.

A vds, que en l'establiment d'aqueix bé vareu ésser son primer y més ferm company, creu deureos dedicar com a prova d'agrahiment lo senzill present treball, vostre amic,
F. Alsina".

1891

Ara es tractava de planejar la instal·lació d'una nova fàbrica més gran aprofitant els terrenys que havia adquirit l'any 1860 el vell Güell a Santa Coloma de Cervelló. I es va començar per edificar el bloc de planta baixa i ^{dos} ~~tres~~ pisos destinat al procés de la filatura. Successivament, s'anirien construint els edificis per les altres seccions. La nova fàbrica s'havia engegat el 30 de març de 1891 amb una màquina d'un miler de cavalls de força de vapor de La Maquinista Terrestre i Marítima. Però Ferran Alsina es va posar molt malalt i els metges li van recomanar que anés a passar llargues temporades a Suïssa.

Fou aleshores que el van substituir els dos fills de don Eusebi que havien fet els estudis a Anglaterra i Alemanya. Claudi Güell i López es va encarregar de la gerència i va anar a viure a la Masia que havia estat restaurada i decorada amb molt de gust sense perdre cap de les característiques de casa de pagès. Quan va arribar d'Alemanya el seu germà Santiago, aquest es va encarregar de la gerència i Claudi va fer de director.

Amb data del mes de juny de 1868, s'havia promulgat una llei sobre ^{les} colònies industrials que s'establissin en zones rurals i els Güell van iniciar l'expedient per aconseguir els avantatges sobre impostos i contribucions que aquella llei oferia. Van presentar la sol·licitud corresponent (25 de març de 1890) i van contestar des de Madrid que, per acollir-se als beneficis de la llei calia que les obres estessin totalment acabades. Van construir el restant dels edificis de la fàbrica i les cases per als obrers que residissin a la Colònia i el dia 11 de març de 1891 van presentar la nova sol·licitud. Al cap d'un any, els va arribar l'autorització de Madrid (20 de maig de 1892). Aleshores, seguint els tràmits marcats per la llei, van fer la gestió al ministeri d'Hisenda per demanar l'exemció d'impostos. Però s'havia fet una nova llei de Pressupostos (30 de juny de 1892) que deixava en suspens la facultat ministerial de concedir ^{tot a mena d'} ~~exemptions de cap mena~~. Van acudir al Tribunal Contenciós-Administratiu i ho van perdre. I la llei espanyola de Colònies Obreres els va resultar paper mullat. Però no van desistir del propòsit de tirar endavant la fàbrica, el poblet i els serveis socials que havien projectat d'establir.

Els edificis de la fàbrica i les vases de la colònia obrera ocupen una àrea aproximada de 36 hectàrees i el restant de la propietat (134 hectàrees) es va destinar a conreus de secà i d'irrigació.

Ja hem dit que la fàbrica va començar a treballar amb una màquina de 1000 cavalls de força i més tard se'n va instal·lar una altra de 600 cavalls.

La fàbrica va donar feina tot seguit a un miler de treballadors - entre homes i dones -, la meitat dels quals vivien a la Colònia i els altres hi anaven de Sant Vicenç dels Horts, de Sant Boi de Llobregat i de Sant Climent.

Els pares i germans de la meua mare van deixar la masia de can Ramoneda, de Gavà, i van anar cap a la Colònia Güell el mateix any que jo vaig néixer (1899). Pel que els havien dit uns amics valencians que ja hi eren, podrien entrar a treballar immediatament que hi arribessin perquè quedaven molts llocs per cobrir. I com passava entre la gent més humil i que havia patit molta gana, els meus avis van procurar que tots els fills entressin a treballar a la fàbrica, l'avi es va incorporar a la colla de pagesos que treballaven les terres de l'amo i l'àvia^{es} va quedar a casa a fer el menjar de tots.

Quan la mare i jo vam anar a viure sols, com que ella treballava a la fàbrica i jo encara no tenia l'edat per entrar a l'escola, em portava a una costura de cançons que hi havia al poble perquè encara no s'havia instal·lat la guarderia infantil i el parvulari projectats. Els meus dos oncles feien de peons a la fàbrica i les meves tíes treballaven als filats. La meua tia Antonieta, la més jove de les tres, tenia 8 anys. El sereno o vigilant nocturn, les cridava abans ~~de tota~~ del ^{to} primer ^{es} esquella, a dos quarts de cinc del matí, a temps perquè poguessin entrar a la fàbrica a les 5 en punt, per sortir-ne a dos quarts de deu del vespre, amb uns curts espais per esmorçar i dinar. La seva jornada de treball era, doncs, de 16 hores que, en aquell temps, sembla que era la jornada màxima que es feia en el ram i a tot arreu del món. A finals del segle XIX s'havia prohibit el treball als menors de deu anys a la indústria tèxtil. Però va costar molt de fer respectar la llei.

La legislació social espanyola s'anava fent molt a poc a poc: l'any 1833 es legislava sobre la inspecció del treball, que va resultar lletra morta; el 1844 es promulgava una llei sobre la protecció dels treballadors; el 1878 era prohibit a la indústria tèxtil el treball dels menors de deu anys; el 1902, una nova llei era dedicada a la conservació de la salut física i moral dels treballadors del mateix ram. Però ja veiem el cas que se'n feia de tota aquella legislació, tot i tractar-se d'una fàbrica on es pot dir que era de les que es portaven més bé amb els treballadors.

La feina de les dues tics més joves - 8 i 10 anys -, consistia en netejar les màquines de filar i quan jo acompanyava a la meva àvia a portar el dinar, recordo que les veia sortir de sota d'aquelles màquines xopes d'oli de cap a peus, des calces i esgrogeïdes. Dinaven en quatre esgarrapades com famolenques i es posaven altra vegada a la feina perquè l'havien d'enllestir mentre les filadores dinaven i abans de tornar a engegar les màquines.

Aquella jornada de treball, però, era impròpia dels infants. En canvi, la setmanada sí, perquè era de 6 pessetes. I això passava a començaments del segle XX.

Val a dir que, de mica en mica, a la Colònia es van anar establint una sèrie de serveis socials i condicions de vida per als treballadors que potser no hi havia a gaires empreses del ram. L'escola era gratuïta i també els serveis mèdics.

La casa que ocupaven els meus avis era la número 41 del carrer d'Aranyó, amb planta baixa i un pis. A baix hi havia una habitació, el rebost i un menjador amb els fogons, l'aiguera i la llar de foc. Aleshores, encara no hi havia instal·lada l'electricitat. A dalt, hi havia dues sales amb al·cova i un ^{recambro} quarto fosc al mig. Tenien un petit jardí al carrer i una eixida on hi havia el safareig, el pou i espai suficient per criar-hi gallines. I d'aquella casa en pagaven 11 pessetes al mes.

La Societat Güell i Companyia, l'any 1892 bastí un edifici especial per a la Cooperativa de consum, va aixecar l'edifici de l'Ateneu "Unió" i el de la Sala d'Espectacles que van batejar com a "Teatre Fontova"; es va crear una biblioteca popular

popular que avui porta el nom del poeta "Joaquim Folguera", va impulsar la Societat Coral "La Maquinista", l'Orfeó Güell, format per un centenar de nois i noies de 7 a 14 anys; va crear un col·legi de noies i un de nois i també un parvulari i casa-bressol. Tots aquests serveis eren gratuïts per als treballadors de la fàbrica. Després, va venir el camp de futbol i avui ja tenen pista de tennis i camp de bàsquet.

El col·legi de nois on vaig anar jo, tenia per mestre a don Lluís Artó i allà vaig començar a llegir i escriure en català. L'assessor pedagògic que havien designat els Güell era ^{l'escrip'tor i mestre d'escola} ~~el pedagog~~ ^{novel·lista} Josep Pin i Soler, autor del nostre ~~llibre~~ ^{llibre} de lectura titulat Regles morals i de bona criança, escrit en prosa ritmada a base de narracions i consells com aquest: Dormir set o vuit hores seguides, reposa i dona força al cos; dormir-ne moltes més, cança i perjudica... Les assignatures catalanes eren les de lectura, declamació i gramàtica; amb les de caligrafia, gramàtica castellana, aritmètica i càlcul mercantil, història sagrada i d'Espanya, geografia d'Espanya i universal, geometria pràctica, nocions d'àlgebra i trigonometria, nocions de ciències físiques i naturals, francès i nocions d'alemany, dibuix lineal i de figura, música, amb solfeig i piano, i unes sessions de gimnàstica del sistema Müller seguides d'una dutxa a base de galledes. Els exàmens es celebraven sota la presidència de Pin i Soler a la gran sala d'actes de la Plaça principal, i única, que portava el nom d'Eusebi Güell i que, no sé per què, fins a l'any 1935 no ^{hi} ~~se~~ va posar el monument que hi ha avui. La companyia teatral, formada per aficionats, va actuar, renovant-se constantment durant molts anys i es pot dir que la gran majoria d'obres de teatre català i de traduccions al nostre idioma foren interpretades amb molt bona voluntat i bastant d'èxit d'una manera persistent. Els carrers del poble porten el nom d'una sèrie d'industrials catalans com Barrau, Aranyó, Malvehy, Reixach i Alsina, i el de l'inventor de l'Ictini, ^{l'escrip'tor} Marcís Monturiol. Els restants carrers porten noms de la localitat que s'han distingit en una cosa o altra. Antoni Gaudí, un dels nostres artistes afavorit amb el mecenatge de don Eusebi Güell, va començar a edificar-hi l'església però no va passar de la cripta.

Solidaritat obrera-patronal

El dia 23 de febrer de 1905, el minyó Josep Campderros, que encara no tenia 14 anys i treballava a la secció de tintatge de la fàbrica de la Colònia, va caure en una tina de colorant bullent i es va cremar greument les dues cames. Després dels primers auxilis prestats pel metge de la fàbrica, el noi va ser traslladat a l'Hospital del Sagrat Cor, de Barcelona, on els metges el van començar a tractar amb caràcter d'urgència, sota la direcció de l'eminent doctor Salvador Cardenal. Després de fer tot el que van poder, van arribar a la conclusió que se li havien d'amputar les cames. Mossèn Gaspar Vilarrúbies, capellà de la Colònia Güell, va ^{Solidar} ~~anar~~ als obrers de la fàbrica a la sala-teatre i van acudir uns 400 treballadors. Els va explicar de què es tractava i va acabar asabentant-los que l'única manera de salvar les cames d'aquell noi era cobrir-li les llagues amb pell arrancada de viu en viu a un nombre de persones suficient, ~~per a cobrir-les~~. Va afegir que ell s'oferia com un de tants per a donar el tros de pell que calgués. L'endemà, s'oferien 43 treballadors i don Claudi i don Santiago, fills de don Eusebi, gerent el primer i director el segon de la fàbrica de la Colònia.

El dia 4 d'abril d'aquell mateix any 1905 van sortir cap a Barcelona els primers que serien operats. Es tractava d'arrencar a cadascun d'ells un tros de pell de 15 a 20 centímetres de llargada per uns 7 d'amplada, sense cloroform ni anestèsia local, la qual cosa comportava, segons el doctor Cardenal, sotmetre's a un dolor molt més intens que no pas el de tallar una cama. I al moment de començar es va entaular una discussió entre els dos germans Güell i el capellà perquè tots tres volien ser el primer d'operar-se. Finalment, don Claudi va fer valer el seu càrrec de gerent de la fàbrica i va aconseguir ésser el primer. Però en el moment de preparar-lo per a l'operació, el cirurgià va observar alguna cosa que el va fer desistir dient que no podia ser operat perquè la seva pell no reunia les condicions degudes. Don Claudi, molt contrariat, va contestar que no sabia com era

la seva pell però que tant si era aprofitable com si no ho era, li havien de fer l'operació que farien a tots els altres i si la pell no servia que en fessin el que volguessin.

Així es va fer i don Claudi va ser el primer que es va sotmetre a l'operació, seguit de don Santiago i de mossèn Gaspar.

Els que aquell dia van donar un tros de pell, foren una vintena:

Claudi Gfell i Lòpez, de 25 anys, solter.

Santiago Gfell i Lòpez, de 21 anys, solter.

Mn. Gaspar Vilarnubies, de 34 anys.

Baldomer Pratjinestós, de 35 anys, casat.

Pau Pascual, de 27 anys, casat.

Ramon Pons, de 32 anys, casat.

Cristòfor Artigas, de 35 anys, casat.

Joan Costa, de 18 anys, solter.

Josep Montserrat, de 18 anys, solter.

Josep Oró, de 35 anys, casat.

Salvador Sisa, de 18 anys, solter.

Pau Tutusaus, de 18 anys, solter.

Tomàs Guinot, de 27 anys, casat.

Miquel Morera, de 18 anys, solter.

Josep Carreter, de 23 anys, solter.

Alfons Estil·les, de 36 anys, casat.

Ignasi Dalmau, de 20 anys, solter.

Salvador Salas, de 18 anys, solter.

Antoni Sànxis, de 19 anys, solter.

Andreu Esteve², de 25 anys, casat.

1266.

S'havien ofert per a una segona tanda 27 obrers més però no hi va haver necessitat d'operar-los perquè amb la pell dels primers se'n va tenir prou.

Tota la premsa de Barcelona va registrar, emocionada, aquell acte de solidaritat: La Veu de Catalunya, El Poble Català, La Renaixensa, En Patufet, Cu-Cut!, La Tralla; Diario de Barcelona, La Tribuna, Las Noticias, El Correo Catalán, La Vanguardia i El Diluvio.

Cadascú va comentar aquell acte d'altruisme d'acord amb la manera de ser i de pensar del sector ciutadà que representava:

La Veu de Catalunya, deia: "La llevar d'heroisme sembrada ab sa sanch per Fra Diego de Manresa ha fructificat abundosament, y avuy ens trobém en el cas de participar als nostres lectors la existencia d'un honrós planter d'émuls del caritatiu franciscà... L'acte va ser ^{frapant} ~~frapant~~ de debó. Donava goig al cor i enterria ensemps la naturalitat alegroya y encuriosida ab que aquells joves sapats y endurits pel treball se feyan mutua brometa y venian a mitg vestir, un cop llestes, cap a la taula ont jeya el jove insensible pel cloroformo'l seu company, a enterarse de quin d'aquells fragments de pell que cubrian la superficie cruenta de la cama era'l que li havian arrencat a cada un. Tots volien saber quin era el seu..."

El Poble Català, deia: "Ha tingut lloc en el Hospital del Sagrat Cor de Barcelona, un acte dels que mostren que l'amor al próxim viu encara en el cor dels homes... Exposada l'opinió del eminent doctor y coneguda a la Colònia, trenta-sis veus unànims oferiren el seu cos pera'l sacrifici filantròpic. Al davant de tots y reclamant preferencia, els fills de l'amo de la fàbrica, don Claudi y don Santiago Gñell...."

La Renaixensa, deia: "Ahir tingué lloch al Hospital del Sagrat Cor un d'aquells actes que mostren palesament que'n molts cors no s'ha estroncat encare la deu d'amor al próxim y que portats per aquest son capassos d'arribar fins al sacrifici, donant trossos de sa propia personalitat... L'operació s'efectuá ahir

al mitjdia ab tota felicitat; dels cossos de don ~~Claudi~~ y don Santiago Gñell y dels obrers que a continuació se detallan, se tallaven los trossos de pell que calgueren pera cubrir la part lesionada del pacient... Al davant de tots y reclamant insistentment la preferencia log fills del amo de la fàbrica, don ~~Claudi~~ y don Santiago Gñell..."

En Patufet, deia: "Ben segur que tots els que'm llegiu hauréu sentit parlar de la democràcia. Oy que sí ? Lo que hi ha és que molts no teniu idea de lo que la democràcia pugui ser. Y en aixó us assembléu a la majoria dels que tenen~~g~~ continuament semblant paraula a la boca. Molts entenen per democràcia la falta de modos, el saludar sense llevarse el barret, l'anar brut, l'escupir a terra, el fer totas las cosas que no fan fi. Pera'ls que així pensan, la democràcia consisteix en rebaixarse fins al nivell dels que no tenen educació. Tots hem de ser iguals, diuen. Y no troban cap medi d'igualarse que'l de fer abaixar als que ocupan posicions elevades, en lloch d'enlairar als que las ocupan humils. En cambi, sí hi há que entenen per democràcia la germanor entre'ls pobres y els rics, la consideració dels rics pels pobres, el respecte dels pobres pels rics y l'amor de tots plegats. Y aquesta és la democràcia bona... Aquella democràcia no era la democràcia esqueixada que se sol predicar. Era una democràcia hermosa, una democràcia elevada, establerta per un sentiment comú, pel més hermós de tots els sentiments: el del amor al proïsme..."

Cu-Cut!, deia: " Aquí ahont un esclat innoble de passions enconadas per l'odi dels uns y l'egoisme dels altres, tenen en llastimosa disgregació les nostres societats y crean sectas y banderías que posen en lluita oberta als estaments y a les classes trencant els vincles més elementals de la germanor humana, resulta gairebé miraculós y ben inusitat y fins ens ~~afavoriem~~ a dir que anacrónich, l'expléndit sacrifici consumat dias enrera en l'Hospital del Sagrat Cor, en el que vegerem al proletariat, a l'aristocràcia y a la clerecia, exaltats per un mateix sentiment d'heroich altruisme, fer immolació de la propia personalitat

física en favor d'un individu de la classe humil y desheretada, qual estat miseríós reclamava, ja no'l natural y ordinari companyonisme dels seus germans de treball, ni'ls cabals dels que tan fàcilment haurien pogut despèndressen els seus amos, ni'ls consols espirituals del ministre de Déu sempre prest en prodigarlos, sinó quelcom més brutal com és la carn dels seus muscles y la sanch de las sevas venas. L'infelís Josep Campderrós, en benefici del qual s'ha produït aquell sacrifici, reclamava el dret a la vida en el seu aspecte més elemental, dret a la vida que no es, no, com per tot arreu s'ha propagat, una conquesta del racionalisme francès, sinó una institució forsa més antiga y de superior origen, origen en el qual, y no en las xorcas teorias dels filosofhs del sigle XVIII, hauran anat a cercar, ab tota seguretat, els héroes del amor al próxim als qui aludim, l'impuls hermosíssim y sobrenatural que'ls ha mogut a tan grah desprendiment. Realment el codich que regula'ls actes de les consciencias vivas és forsa més perfecte, previsor y virtual que'ls que son obra de les institucions humanas, y a ben segur que a ser restablert y fidelment observat en les societats modernes, totas aquestas rudimentarias legislacions de reformas socials que's promulgan o's reclaman, resultarian veritables redundancias per lo inútils y sobreras. Ab el sentiment cristiá pera solidar l'edifici de la verdadera confraternisació humana que ara per monstruosa contraposició's tracta d'establir ab els esclats de la dinamita. Per aixó déyam que la singular manifestació de caritat de que ha sigut testimoni Barcelona resulta anacrónich, perque sembla una reproducció del esperit de les primitives societats cristianes en las quals l'exercici de les virtuts no era pas patrimoni solsament de l'apostolat, sinó de tots els fidels, y els actes de mutual desprendiment moral y físich cosa corrent y ordinaria que brollava naturalment de la exaltació de la fe com l'aigua de la font. Pero per lo mateix que aixó sembla anacrónich y altament consolador, y en aqueix temps en que germans ab germans tan sovint es llevant la pell a tiretas moguts per l'odi; be obra'l cor a la es-

peransa d'una pau definitiva el que de tant en tant se la llevin per amor..."

I el setmanari La Tralla, deia: "No cal explicar lo fet y tots los llegidors dehuen coneixel per la prempsa diaria: un capellá, dos burgesos y trenta cinch obrers d'una mateixa casa s'han prestat a sofrir intensos dolors pera procurar salvar la existencia d'un noy. Tots per un igual! Tots moguts per la mateix, per l'únich sentiment d'amor al próxim. L'acte es hermós y encoratjador; en los temps actuals en que hi ha malvats qu'atien als homes contra els capellans pel sol fet de ser-ho, contra'ls burgesos no més que perque ho son, es bonich que'ls homes sápigán que un capellá y dos burgesos han sigut los primers en volguer ser sacrificats pera salvar la vida d'un obrer. Com podrán are seguir predicant l'odi de classes los que a n'aixó ^{se} dedican en mitins y periodichs ? No arribará aviat per ells lo moment de que'l poble compregui la barbre dels seus arguments ? Si s'hagués passat á destrál tots los capellans y á foch tots los burgesos de Catalunya com mil vegades s'ha predicat, avuy no s'hauria donat l'exemple d'hermós altruisme del capellá de la Colonia Güell y'ls dos joves fills ^{Güell} del amo d'aquella gran fábrica. Per ventura estaria bé que's prediqués la destrucció dels obrers per que son obrers ? No n'hi ha hagut d'ells que han entregat joyosament llurs cossos pera salvar á un seu germá ?..."

Jo era molt petit quan va passar tot això i quan, ja més gran, ho vaig llegir, em va semblar que eren molt bons els arguments enaltidors de la solidaritat humana, per damunt de les lluites socials i polítiques.

A tots els que van donar un tros de pell ^{per} a Josep Campderrós se'ls va lliurar un diploma i el Papa Pius X (1903-1914) els va concedir una medalla que la meua àvia guardava a la calaixera perquè un dels obrers que van formar part del primer "grup de la pell" era el meu oncle Antonet ^{que} va morir als 25 anys.

Un burgès catalanista, federal i mecenas

Eusebi Güell i Bacigalupi (1847-1918), després de morir el seu pare (1872) va fer noves inversions de capital i va crear les fàbriques d'asfalt Portland i Asland, la Companyia Transatlàntica, el Banc Hispano-Colonial, el Banc Vitalici d'Espanya i el Crèdit Mercantil. El casament amb Isabel López Bru, filla del primer marquès de Comillas, li va permetre de donar un major impuls a les seves empreses industrials, comercials i bancàries, i crear-ne de noves.

Eusebi Güell, va ser president d'una pila de societats mercantils, d'entitats i d'institucions com per exemple el Sindicat del Canal del Llobregat, la Companyia de Ferrocarrils del Nord, el Patronat de l'Escola Industrial de Barcelona.

Havia estat un dels més entusiastes fundadors de la societat literària Jove Catalunya (1870), regidor de l'Ajuntament de Barcelona (1875), diputat provincial i president del Centre Català de Barcelona, fundat per Valentí Almirall l'any 1882. Un cop dissolt aquell Centre, va ingressar a la Lliga de Catalunya (1887).

En el camp de les activitats polítiques va assistir a la reunió de representants de les entitats culturals, econòmiques i socials catalanes celebrada al Gran Saló de Llotja, de Barcelona, l'any 1885, sota la presidència de Joaquim Rubió i Ors, ~~2~~ d'on va sortir la famosa Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya, més coneguda com a Memorial de Greuges, el redactor-ponent de la qual va ser Valentí Almirall. Era una petició on s'expressava el desacord sobre el lliurecanvisme i sobre l'intent de fer desaparèixer el dret civil català sotmetent-lo al castellà. La Comissió que va anar a Madrid a portar aquella Memòria al rei Alfons XII, ~~i a la qual formava part Eusebi Güell,~~ va ser presidida per Maria Maspons, advocat i polític conservador, el qual, en fer lliurament del Memorial, va dir:

Lo que nosotros deseamos, Señor, es que en España se implante un sistema regional adecuado á las condiciones actuales de ella y parecido a alguno de los que rigen en los gloriosos imperios de Austria-Hungría y el Reino Unido de la Gran Bretaña, sistema ya seguido en España en los días de nuestra grandeza...

L'any 1892, Eusebi Guàrdia també va assistir a l'Assemblea de Manresa i va participar en la discussió i aprovació de les cèlebres Bases, de les quals val la pena de recordar les relatives al

Poder Regional

«Base III. La llengua catalana serà l'única que amb caràcter oficial podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió amb el poder central.

Base IV. Només els catalans, ja ho siguin de naixença o en virtut de naturalització, podran desempeñar a Catalunya càrrecs públics, fins i tot tractant-se dels governatius i administratius que depenguin del poder central. També hauran d'ésser desempenyats per catalans els càrrecs militars que comporten jurisdicció.

Base V. La divisió territorial sobre la qual es desenrotlla la gradació jeràrquica dels poders governatiu, administratiu i judicial, tindrà per fonament la comarca natural i el Municipi.

Base VI. Catalunya serà l'única sobirana del seu govern interior; per tant, dictarà lliurement les seves lleis orgàniques; cuidarà de la seva legislació civil, penal, mercantil, administrativa i processal; de l'establiment i percepció d'impostos; de l'encunyació de la moneda; i tindrà totes les altres atribucions inherents a la sobirania que no corresponguin al poder central, segons la Base I.

Base VII. El poder legislatiu regional radicarà en les Corts catalanes, que hauran de reunir-se cada any en època determinada i en lloc diferent. Les Corts es formaran per sufragi de tots els caps de casa, agrupats en classes fundades en el treball manual, en la capacitat o en les carreres professionals i en la propietat, indústria i comerç, mitjançant la corresponent organització gremial si és possible.

Base VIII. El poder judicial s'organitzarà restablint l'antiga Audiència de Catalunya; el seu president i vicepresidents seran nomenats per les Corts, constituïran la suprema autoritat judicial de la Regió i s'establiran els tribunals inferiors que siguin necessaris, i hauran d'ésser fallats en un període de temps determinat i en darrera instància dintre de Catalunya tots els plets i causes. S'organitzaran jurisdiccions especials com la industrial i la de comerç.

Base IX. Exerciran el poder executiu cinc o set funcionaris nomenats per les Corts, els quals estaran al front dels diversos ~~ams~~ ^{ram}s de l'administració regional.

Base X. Es reconeixerà a la comarca natural la major latitud possible d'atribucions administratives per al govern dels propis interessos i la satisfacció de les seves necessitats. A cada comarca s'organitzarà un Consell, nomenats pels municipis de la comarca, el qual exercirà les esmentades atribucions.

Base XI. Es concedirà al municipi totes les atribucions que necessita per atendre els interessos propis i exclusius. Per a l'elecció dels càrrecs municipals es seguirà el mateix sistema de representació per classes adoptat per a la formació de les Corts.

Base XII. Catalunya contribuirà a la formació de l'exèrcit permanent de mar i terra per mitjà de voluntaris o bé d'una compensació en diners prèviament convinguda, com abans de 1845. El cos d'exèrcit que correspongui a Catalunya serà fixe i a ell hauran de pertànyer els voluntaris que hi contribueixin. S'establirà amb organització regional la reserva, a la qual quedaran subjectes tots els minyons d'una edat determinada.

Base XIII. La conservació de l'ordre públic i seguretat interiors de Catalunya estaran confiades al sometent i per al servei actiu permanent es crearà ~~uncos~~ ^{uncos} semblant al de Moços de l'Esquadra o de la Guàrdia Civil. Totes aquestes forces dependran en absolut del poder regional.

Base XIV. A Catalunya, l'encunyació de la moneda s'haurà de subjectar als tipus unitaris que ~~convinguin~~^{convinguin} les regions i els tractats internacionals de la Unió monetària, essent el curs de la moneda catalana, com la de les altres regions, obligatori per tot Espanya.

Base XV. L'ensenyança pública, en els diferents rams i graus, s'haurà d'organitzar d'una manera adequada a les necessitats i al caràcter de la civilització de Catalunya. L'ensenyança primària la sostindrà el municipi i si cal la comarca; a cada comarca, segons sigui de caràcter agrícola, industrial, comercial, etc. s'establiran escoles pràctiques d'agricultura, d'arts i oficis, de comerç, etc. Haurà d'informar als plans d'ensenyança el principi de dividir i especialitzar les carreres, evitant les ensenyances enciclopèdiques.

Base XVI. La Constitució catalana i els drets dels catalans estaran sota la salvaguardia del poder executiu català i qualsevol ciutadà podrà presentar demanda davant dels tribunals contra els funcionaris que la infringeixin.

Base XVII. Disposicions transitòries: continuaran aplicant-se el Codi penal i el Codi de comerç però, en l'esdevenidor, serà de la competència exclusiva de Catalunya reformar-los. Es reformarà la legislació civil de Catalunya prenent per base el seu estat anterior al decret de Nova Planta i les noves necessitats de la civilització catalana. Immediatament, es procurarà adaptar les lleis processals d'acord amb la nova organització judicial establerta i, mentrestant, s'aplicaran les lleis d'Enjudiciament civil i criminal.

Manresa, 27 de març de 1892. Per acord de l'Assemblea de Delegats de la Unió Catalanista: el President, Lluís Domènech i Montaner; els Secretaris, Josep Soler i Palet; Enric Prat de la Riba».

Les atribucions que es reconeixien al poder central, eren : les relacions internacionals; l'exèrcit de mar i terra amb les obres de defensa i l'ensenyament militar; les relacions econòmiques d'Espanya amb els altres països i, com a conseqüència, l'establiment dels drets aranzelaris i el ram de les Duanes; la construcció i conservació de carreteres, ferrocarrils, canals i ports que ~~seguen~~^{hassin} d'in-

terès general. En les d'interès regional, ^{(podrien} ~~podrien~~ posar-se d'acord lliurement les regions interessades, intervenint el poder central en cas de desavinença. Les vies de comunicació d'interès regional ^{(serien} ~~serien~~ d'exclusiva competència de les regions. Igual criteri es ^{(equivia} ~~equivia~~ en els serveis de Correus i Telègrafs; la resolució de totes les qüestions i conflictes interregionals; la formació del pressupost anual de despeses que, si no hi ^{(arribaren} ~~arriben~~ les rendes de duanes, ^{(s'haurien} ~~s'haurien~~ de repartir entre les regions a proporció de la riquesa respectiva.

Anys a venir, veuríem disminuir lamentablement les reivindicacions catalanes davant del poder central, en l'Estatut d'Autonomia de 1919 i en el de 1931. Hem fet com els crancs i hem acabat sense res.

I, tornant a Eusebi Güell, direm unes quantes coses més.

Amb el propòsit de contribuir a l'embelliment de la ciutat de Barcelona, el nou comte de Güell va construir el Parc que porta el seu nom, prop de la muntanya Pedralada, destinat a l'esplai popular, i va finançar una part important de la urbanització de l'extrem superior de la Diagonal. El seu palau del carrer Nou de la Rambla va resultar una esplèndida manifestació d'art arquitectònic i sumptuari. I pocs mesos abans de morir encara va patrocinar la formació de la gran massa coral i de l'orquestra que havia d'interpretar el poema simfònic "Garraf", amb lletra de Ramon Picó i Campamar i música de Josep Garcia Robles, com homenatge pòstum als autors. Com a mecenas va protegir els estudis i les obres dels arquitectes Jeroni Martorell i Antoni Gaudí, dels pintors Canals, Picasso, Nonell i Clapés; del geòleg i professor d'història natural mossèn Norbert Font i Sagué.

En la creació de noves empreses industrials, cal remarcar la importància de la fàbrica de ciment Asland que va construir al Clos del Moro de Castellar de N'Hug (1901) per a la qual i pel seu propi compte va haver d'obrir camins, construir diversos ponts, establir una línia de ferrocarril de Guardiola a Castellar que tenia 12 quilòmetres de via i una presa prop de les fonts del Llobregat per a proveir d'aigua a la nova fàbrica. Cal esmentar també l'altra fàbrica de ciment de Garraf.

Pel que fa a les seves idees polítiques i socials, val la pena de reproduir uns quants fragments del discurs que va pronunciar com a president del Consistori dels Jocs Florals de Barcelona, l'any 1900.

Després de recordar al seu pare dient que l'havia portat al costat dels que a l'entorn de la Gaia Festa demostraven l'amor a la nostra llengua i al nostre país, deia que va ser el seu pare qui li va fer néixer lo que valen els pobles, que tenint la poderosa sava d'una personalitat ben definida y pròpia, la prenen per fonament segur de son progrés rebutjant tot lo que tendesca a desnaturalisarlo y extraferlo; y, per últim, l'haverme ensenyat a estimar la nostra pàtria, Catalunya, ab una amor fonda y verdadera, ab l'amor viva, forta y gran que tots vosaltres li teniu. Si'l testimoni d'aquestos sentiments pot contribuir, per poch que sia, á la gran obra de reconstrucció de nostra pàtria, jo vinch á oferirvoslo ab orgull : rebeulo vosaltres ab la seguretat que si mon pare visqués seria avuy un dels molts que treballen ab fé y entusiasme per atènyer aquell nobilíssim ideal".

Després d'aquestes paraules, va entrar a tractar del problema de la nostra llengua tot parlant de la d'un poble que durant els seus freqüents viatges per Europa havia visitat moltes vegades perquè creia que, de segur, era un parent nostre i qui sap si fins i tot un germà....

"Viu allà, al cim dels Alps sempre nevats; es un poble d'origen antiquíssim; parla un llenguatge consemblant al nostre y, per més que sia un poble petit, és ben digne d'admiració y estudi: es aquest lo poble rhétich.

Viatjant, no fa molts anys, per la Suïça, passí pel Cantó dels Grisons, territori situat entre'ls llachs de Como y de Constança y lindant per l'Oest ab lo Tyrol. Al estrém de aquell Cantó, al cim dels Alps, dins l'Engadina, vaig trobar-hi no sols la salut del cos, que havia mester, sinó també un dolç conhort per l'esperit al veure'm entre un poble sà y sencer, rich de virtuts y que, tot conservant ses antigues costums patriarcales, disfruta en santa pau los beneficis que reportan tots los avenços moderns. Aquell aplech de cent mil habitants, pobladors d'aquelles altures, es tot lo que resta avuy de l'antiquíssim poble etrusch á qui pertenesqué la Rhétia, que s'estenia abans fins á Verona, Trento y Inspruck.

Per nosaltres catalans l'estudi d'aquell poble té un interès particular per quant lo seu llenguatge és tan consemblant al nostre, que un de sos historiadors - Conrad V. Moor - confessava que un griso parlant lo rhétich pot ferse entendre á Catalunya y á les Balears; y, en prova d'açó, recordava que un capitá de Vender Reinthal, presoner a Menorca en temps de Bonapart, trobá'l seu llenguatge d'oberland exactament reproduhit en lo parlar dels pagesos menorquins.

Com s'explica, Senyors, que allà, dins les afraus empenyalades dels Alps, tan lluny de nosaltres, hi hage una llengua consemblant a la nostra, y que una pila de noms de pobles y contrades d'aquella terra los trobám exactament igual a Catalunya ? Rialp, Lloret, Gerri, Salas, Vals, Sort, Flix, Camperdon (C.V. Moor); D'hont vé, quin és l'origen del llenguatge d'aquell poble ?..."

D'aquesta llengua, diu en una nota, i dels dialectes en què es divideix se'n va ocupar per primera vegada entre nosaltres el catedràtic de la nostra Universitat Josep Balari i Jovany (1844-1904), fent un interessant estudi de la literatura del poble rhétich a La Renaixensa (1874).

Continua el seu discurs i planteja, amb valentia, una qüestió delicada relativa al llatí clàssic:

"... donada la semblança y aquell ayre de parentiu que's nota de totduna al comparar lo rhétich y'l català, y atesa l'unitat d'origen que tothem reconeix a les fins ara anomenades llengües neu-llatines, no hi ha motiu per creure, ó almenys per sospitar, que aquestes llengües són més antigues que'l llatí clàssic, y que aquest no fou mes que un d'aquells antics llenguatges que, imposat un jorn per la supremàcia política de Roma y cisellat y embellit per poetes, oradors y filòsofs, cresqué y s'agegantà fins a obscurir ses germanes que sorgiren essent pageses rústiques y pobres ? Aquell llatí imperial que no era en veritat mes que un pagès ennoblit, fins a tal punt s'oblidà de son humil origen, que arribà a mirar ab mals ulls y ab repugnància tot lo que ne fos castigament romà. Tot lo forà, lo rústic, lo pagès, feia per ell pudor de barbre; fugia dels barbarismes com se fuig dels empresats, y, empenyat en conservar los seus ayres de senyor sempre correcte y distingit, cercà viure una vida natural y espontànea, no feren mes que lligarlo, fentlo viure estret y encarcerat, momificantlo abans de

que morís. En cambi, aquells antichs llenguatges vulgars, abandonats á si mateixos com las plantas del bosch, seguien la evolució natural, que segueix tot lo humà: visqueren sempre rústichs, però sans; sempre incults, però ben forts; y axí passaren segles, resistiren los mals temps, y encara avuy palpiten plens de vida en les entranyes de les llengües qual paternitat s'atribuhí per llarg temps el llatí clàssich."

En llegir aquestes coses i en arribar a aquest punt, em semblava veure a venir una alusió més directa a la situació del català davant la política centralista i espanyolitzadora de Madrid. I, com de fet:

"Ara dexant pels homens de ciència l'estudi del problema que jo no he fet més que apuntar, fixemnos, Senyors, en la ensenyança que per nosaltres s'enclou en la història del poble rhétich. Aquest poble antiquíssim viu encara perquè ha sabut resistir á totes hores l'influència forastera. Aferrat á son llenguatge com á un'ancora de salvació, s'ha resistit per espay de vint segles y 's resisteix encara á mudar de llengua. Aferrat á son llenguatge ~~vegí~~ ^{vege} passar lo llatí de les legions romanes sense dexarse enlluernar per l'esplendor d'aquella llengua que tal volta no era més que una filla que, maridada á Roma y esdevinguda sàbia y rica, tornava á la llar de son vell pare, pagès rústich, dins una vall dels Alps...

Nosaltres, com los rhétichs, també fa segles que resistim l'influència forastera: com ells han resistit, nos resistim y nos resistirem, mentre nos quede un alé de vida, á mudar de llengua. Femho sempre axí, Senyors, l'única llengua que podem tenir, ^{es} la que és nostra perquè Deu nos la ha donada. Conservem-la sempre y serem un poble ab personalitat pròpia: no oblidem may que mentre visque la nostra llengua viurà també Catalunya".

+244

I, de seguida, passa a l'aspecte polític del seu discurs:

"L'estudi de les causes de la manifesta superioritat dels pobles de la Confederació Suïça, convens fins al menys inclinat a reconèixerho, que aquesta superioritat sols es deguda a la Constitució federativa d'aquell país.

Es indubtable, al meu entendre, que no pot atribuirse ni a condicions de raça ni a condicions històriques. Si la Suïça és lo que és, no pot atribuirse a les excel·lències de raça, puix Suïça és un compost de varies races: no pot atribuirse a condicions històriques, perquè cada cantó té la seva història y són totes diferents: hi ha cantons que fa setcents anys qui fan vida comuna; n'hi ha qui sols fa cinchcents anys que formen part del aplech y d'altres qui no més fa vuytanta cinch anys que entraren a la Confederació. Uns cantons havien tingut governs aristocràtics, com lo Valois y la República de tres lligues grises; Neuchatel, com he dit abans, havia pertenescut al Rey de Prússia, Sant Gall y Basilea havien sigut governats per Bisbes sobirans.

No podentse atribuir ni'l benestar ni la cultura de la Suïça a cap de les causes abans dites, per força s'ha d'admetre que la constitució política d'aquell Estat, tan diferent de les demás d'Europa, és la causa de la seva superioritat.

La constitució suïça està basada en lo principi autonòmic. Aquest principi, aplicat de primer a la Comunitat o Ajuntament y després al Cantó o petit Estat, es l'essència de la seva organització política y'l secret del seu benestar y prosperitat.

Cada municipalitat reglamenta sos serveys; cada cantó, aplech de varies comunitats, és un estat sobirà, qual poder, limitat en certs estrems per la Confederació, arriba a facultats fins pera tractar

ab governs estrangers ab tal de que lo que ab ells convingue no perjudique als demés cantons ni á la confederació. Aquesta garanteix á cada cantó son territori, sa soberania y sa constitució, reservantse'l dret de declarar la guerra y fer la pau, estipular aliances y tractats ab altres estats independents, dispondre del exèrcit, tenir á càrrech seu los serveis de correus y de telégrafos y'l dret de legislar sobre la propietat intelectual y'l dret mercantil.

A Suïça, donchs, lo Govern Central, enlloch d'ésser un obstacle á l'acció dels Guberns regionals, és un poderós aussiliar de la mateixa y una garantia del seu bon funcionament. Açò fa que aquell poble visca tan unit: y per açò, com diu Sir Ottinswell Adams, antich ministre plenipotenciari de Inglaterra á Suïça, aquesta és molt més forta essent una confederació que no'u fora essent un estat centralisat. Gràcies á ser un país confederat, la Suïça ha pogut atravessar sense perill y fent sempre la vida del progrés, les terribles tempestats que han fet trontollar l'Europa..."

Per acabar i, amb una certa sorpresa de les personalitats i públic que assistia als Jocs Florals, va voler plantejar les seves preocupacions sobre la repressió que es feia contra els treballadors. Ell era, naturalment, enemic del terrorisme però no era partidari de perseguir als treballadors que lluitaven per la llibertat d'associació i per aconseguir unes millors condicions de vida. I va dir:

"Abans d'acabar, Senyors, vull dirvos l'última impressió, molt fonda, per cert, que vaig rebre al dexar no fa molts anys aquella terra. Baxava de l'Engadina per la vall de Thusis seguint lo curs del Ynn, quan á la vora del riu vaig véurehi un gran edifici ab

les finestres y l'hort tancat per parets altes. No comprenent de prompte lo que aquell edifici pogués ésser, vaig demanarho al guia: per ell vaig saber que aquell casal era una presó, però no una presó per criminals y lladres, sinó per aquells qui están en camí de serho; era una presó feta aposta per tancarhi aquells qui viuen sense ofici ni benefici, los mals feyners qui van pel camí del vici sempre vagajant y que tart ó d'hora acaben per ferse criminals.

Un cop retornat á Espanya, moltes vegades, moltes, sobre tot ara en aquest últim temps, en dies trists que un hom no voldria recordar, y en hores de fonda amargura que tots vosaltres haureu també sentit, m'he recordat d'aquella presó dientme ab pena: Allà, á Suïça, als vagos se'ls considera indignes de viure entre'ls ciutadans honrats, y aquí'ls veyem qui rumregen la seua insolència per tot arreu arribant a ensenyorir-se de gran part del país. Allà, als qui proven de viure amb l'esquena dreta, se'ls tanca á la presó; y aquí, a les matexes presons d'aquesta ciutat, hon la vindicta pública esperava véurehi'ls causants de tants desastres, hi hem vist tancar venerables pares de familia, ciutadans honrats, qui no volien sino treballar y poder portar á ses famílies la part justa del producte del seu treball..."

Efectivament, aquest discurs d'Eusebi Güell es pronunciava el dia 6 de maig de 1900 i el mes de setembre següent esclatava una vaga del ram de caldereria que posava en evidència, una vegada més, el mal tracte que rebien els obrers honrats i les condicions de vida que patien.

Les principals reivindicacions es referien als aprenents menors d'edat. Els patrons utilitzaven criatures de 10 o 12 anys per fer-los posar dins els tubs i cubells d'aram o de metall mentre els fadrins picaven amb el martell per a reblar-hi els claus. Les criatures es tornaven sordes, com passava als obrers

grans i tot. I la Junta Directiva, amb la Comissió de Vaga de la Societat d'Obrers constructors de calderes i muntatges de ferro, de Barcelona i el seu radi, van adreçar un escrit a l'Alcalde plantejant les seves reivindicacions: jornada de 9 hores i no de 10; augment dels jornals cada sis mesos; reconeixement dels dos delegats per taller en representació de la Societat obrera del ram; repartiment de feina en el cas de faltar-ne; pagament d'una pesseta suplementària i bitllet de segona als treballadors que haguessin de sortir a fer feina fora de la ciutat; vuit hores de jornada per als treballs forans; manutació mínima de 4 pessetes i 2'75, amb la dita jornada de 8 hores, per a les poblacions del radi com Sants, Gràcia, Sant Andreu, etc.; hores extraes pagades al cent per cent, excepte ^{qu} les dues primeres; que fossin pagats els jornals del treball a fora des del primer dia que es sortís del taller fins que es tornés a la feina.

Capítol Eusebi Guell i Bacigalupi

Dades terrorista Rull: Cronologia II
dies 1907 - 1908

El rei Akfons XIII visita diverses empreses
i entre elles la Fabrica de ciment: 1 nov.

Guell, Rull

v. Cronologia Vol. II

13 Abril 1908

8 Agost

El terrorisme anarquista barceloní

No poden confondre el terrorisme anarquista amb els atemptats polítics o socials, ni amb els incendis de fàbriques i d'esglésies que es produïen en esclatar una vaga important o un moviment popular de protesta.

La primera bomba d'aquella època va ser la que Paulí Pallàs va tirar contra el general Arsenio Martínez Campos quan aquest passava per la Gran Via l'any 1893.

L'autor del fet no es va moure del lloc on va tirar la bomba i va cridar: Viva la Anarquia! Es pot dir que va ser l'única bomba de propaganda de les idees àcrates de casa nostra i l'únic fet del que se'n va dir "la propaganda per l'acció". El resultat va ser que el general Martínez Campos i dos militars més que l'acompanyaven foren ferits lleument i, en canvi, una pobra noia que passava per allà va caure amb les cames tan greument ferides per la bomba que les hi van haver de tallar.

El terrorisme que va ^{causar} far tantes víctimes a finals del segle XIX i començaments del XX no va pas aconseguir ^{nous} de ~~far~~ adeptes per a la causa anarquista sinó tot el contrari perquè es va fer odiós a tothom.

Totes aquelles bombes aterroritzaven a rics i a pobres, a burgesos i a tre-

balladors. Algunes vegades anaven pels rics, com les que Santiago Salvador va tirar al pati de butaques des del cinquè pis del Gran Teatre del Liceu l'any 1894. Però la majoria eren llançades o deixades al primer lloc que els venia bé i mataben o ferien a gent modesta, com va passar amb la bomba del carrer de Canvis Nous que va esclatar quan passava la processó de Corpus l'any 1896. Però els autors materials d'aquell fet no es van poder ^d descobrir els ~~que havien estat~~ acusats i condemnats com a suposats còmplices van haver de ser amnistiats després d'una intensa campanya de premsa que va ^{sortir-se amb la seva} aconseguir-ho encara que fos a condició que sortissin com a "deportats" cap a Anglaterra el 16 d'abril de 1900.

Els terroristes van aconseguir el que es proposaven si el que es proposaven era sembrar el terror entre els barcelonins. Recordo que la meua mare parlava esgarriada de Paulí Pallàs i de Santiago Salvador perquè els dos fets sanguinants dels quals foren protagonistes es van produir quan ella va viure de soltera a Barcelona. I assegurava, esborronada, que Paulí Pallàs no ~~havia~~ mogut del lloc on havia tirat la bomba, tot llançant la gorra enlaire i que Santiago Salvador havia contemplat tranquil·lament com treien els morts i ferits del Liceu i, després, enfilat ^{al} dalt del monument a Colom, va ~~estar contemplant~~ ^{assistir a la} com desfilava ^{de} la corrua de cotxes de morts camí del cementiri de Montjuïc.

A continuació d'aquella tràgica tongada, va venir l'època dels atemptats personals de tipus polític o religiós, el primer dels quals va ser el de Joaquim Miquel Artal contra Antoni Maura, quan es trobava a Barcelona acompanyant al jove Alfons XIII. En sortir de la Capitania General, al Passeig de Colom, el dia 12 d'abril de 1904 va intentar de matar ^a Maura sense aconseguir-ho. Després es va saber que un anarquista català havia intentat de matar el rei d'Espanya a París el 31 de maig de 1905. I aquell mateix any, el 24 de desembre, Josep Sala i Comas era detingut i acusat d'haver intentat de matar al cardenal i bisbe de Barcelona Salvador Gassanyes. L'endemà mateix de la seva detenció van trobar mort a Josep Sala a la seva cel·la de la presó anomenada "Model", que havia estat inaugurada el dia 9 de juny de l'any anterior.

Però l'acció terrorista es va multiplicar a començaments del segle XX. La primera bomba de la nova etapa que va fer explosió, va ser una que van posar als uninaris del Palau de Justícia, el 4 de setembre de 1904; el dia 13 del mateix mes, n'esclatava una altra a la porta de l'Asil d'Orfes "Sant Josep"; el 22 d'octubre, una davant mateix dels magatzems El Siglo, a la Rambla; el 17 de novembre, una a la Plaça de Sant Jaume cantonada al carrer de Ferran, amb una vintena de ferits; el 20 d'agost de 1905, una a la Rambla de les Flors amb moltes víctimes; el 13 de febrer de 1906, una al Pla de la Boqueria.

El 31 de maig de 1906, l'anarquista català Mateu Morral llançava una bomba de gran potència quan passava la comitiva del casament d'Alfons XIII i Victòria Eugènia de Battenberg, a Madrid, i va fer un bon nombre de víctimes. Morral, es va suïcidar el dia 2 de juny en veure's perseguit i descobert en el seu amagatall.

I van tornar les bombes a Barcelona: el 26 de desembre de 1906, s'iniciava una nova etapa de terror i feia explosió un petard en un urinari de les Rambles, on hi va haver un ferit; el 27 de gener de 1907, esclatava una de les bombes posades a la tan castigada Rambla de les Flores; el dia 8 d'abril, un petard feia explosió al Passeig de Sant Joan i una bomba al carrer de la Boqueria; el 23 de desembre, una altra bomba al carrer de la Boqueria i una al carrer de l'Hospital; el 17 de febrer de 1908, una al carrer de Sant Ramon i una al carrer ^{del} feu de la Creu; el dia 11 de març, una al carrer Nou de la Rambla; el dia 12, una al Moll; i el dia 15, una en ple mercat de la Boqueria.

Mentrestant, amb la col.laboració d'un detectiu anglès - Mr. Arrow -, s'havia detingut a Joan Rull, al seu germà, al seu pare i a la seva mare i també a uns quants anarquistes considerats com a sospitosos. El dia 13 d'abril de 1908, es va fer el judici a Rull i fou condemnat a mort. Al seu germà Hermenegild, al seu pare i a la seva Maria Queraltó els van condemnar a cadena perpètua. L'execució de Joan Rull ^(mare) es va fer, ^{tenir lloc,} com de costum, al pati de la Presó Model, el dia 8 d'agost de 1908. Després, van ser indultats el seu germà, el seu pare i la seva mare, perquè es va creure que no tenien art ni part en tots aquells atemptats pels quals havia estat condemnat a mort en Joan.

Si els intents de regicidi i els atemptats a governants, militars i altes jerarquies del catolicisme es podrien explicar pensant en què la ideologia anarquista és contrària a qualsevol forma de govern, va contra el militarisme i contra tota mena de religions, la col·locació de tantes bombes a diversos indrets de la ciutat i, molt sovint, en barris molt populars i de gent modesta, no pot tenir cap explicació ideològica. Precisament, durant aquells anys no es va plantejar cap conflicte social d'importància ni es va registrar cap atemptat personal contra elements de la burgesia industrial. La vaga general barcelonina del mes de juny de 1906 va durar pocs dies i no va ser pas la més important de país.

¿ Es que els grups anarquistes de casa nostra van viure una etapa de nihilisme rabiós, una mena de neurosi revolucionària que els feia odiar a tothom sense distinció de classes ?

La Solidaritat Catalana

Les eleccions municipals de Barcelona, celebrades el dia 12 de novembre de 1905 van ser una gran sorpresa perquè van sortir triomfants 14 candidats republicans i 12 regionalistes. Per tal de celebrar aquella victòria electoral contra els candidats dels partits polítics corromputs, el dia 18 la Lliga Regionalista va organitzar un gran banquet al Frontó Comtal, que hi havia al carrer de Rosselló cantonada al carrer de Balma. El popular dibuixant Joan C. Junceda va fer una caricatura sobre aquella victòria electoral al setmanari Cu-Cut i els militars espanyols es van sentir ofesos creient que l'al·lusió anava per ells. Com a represàlia contra el "separatisme" van assaltar els periòdics Cu-Cut i La Veu de Catalunya, ^{provocant} fent-hi importants destroces (25 de novembre de 1905). Alejandro Lerroux es va solidaritzar amb els militars dient: Yo digo que si hubiese sido militar, hubiera ido a quemar La Veu, el Cu-Cut, la Lliga y el palacio del obispo, por lo menos... En canvi, Francesc Macià, tinent coronel Cap de la Comandància d'Enginyers de Lleida, es va manifestar en contra del comportament d'aquells militars espanyols, en va protestar públicament amb energia i es pot dir que

a partir d'aquell moment, va dedicar-se a la política.

El govern de Madrid va voler donar plena satisfacció als militars i el dia 23 de març de 1906, les Corts aprovaven l'anomenada Llei de Jurisdiccions que castigava els delictes contra la pàtria, contra els que agafessin les armes amb el propòsit de lluitar per la independència d'una part del territori espanyol i contra els ultratges a la bandera, a l'himne nacional, a l'Exèrcit i a l'Armada.

Com que s'alçà un vigorós clam de protesta contra aquella llei, el govern que presidia Montero Rios va proposar a les Corts i al Senat la suspensió de les garanties constitucionals a tota la "província" de Barcelona. Diversos parlamentaris espanyols en van protestar i es van posar al costat dels catalans.

Aquell "alçament", com digué Joan Maragall, va donar vida a una comissió organitzadora d'un acte de solidaritat catalana, al qual s'adheriren diversos diputats i senadors de fora de Catalunya i, a casa nostra, va aplegar als parlamentaris de les més diverses tendències polítiques. La comissió es va formar amb Josep Roca i Roca, Francesc Cambó i Miquel Junyent, en representació dels partits polítics catalans.

El manifest inicial del moviment de Solidaritat Catalana, portava data del mes de març de 1906 i anava signat pel Duc de Solferino, Josep Roca i Roca, Francesc Cambó, Josep Ma. Vallès i Ribot, Domènec Martí i Julià, Jaume Carner, Miquel Junyent i Amadeu Hurtado.

Aquell manifest començava així:

"Catalans: Una llei imaginada pera ofegar l'ideal potent de llibertat que ab infinita varietat de matisos y colors batega en la opinió de Catalunya i al seu calor s'enforteix y prepara pera transformar y redimir a tota Espanya, ha sigut votada pel Parlament y sancionada per la Corona..."

I un altre manifest parlava del que volia Catalunya:

"Homes de totes bandes de Catalunya serán avuy a Barcelona; onejarán al ma-

teix vent penons y banderas, símbolos y lemas de todas menas; s'hi confon-
drán els cors y els sentiments y la varietat d'idees s'ajuntará en un es-
clat.

Catalunya s'ha sentit ferida en lo més íntim dels seus sentiments y en
sa mentalitat. Un sol desitj ha despertat las ánimas ensopides aplegant-
las á las que ja voleyaven entorn del ideal. Per sobre de banderías y es-
colas, de passions personals y de lluytas mesquinas, plana una aspiració
de llibertat y de significació : l'Autonomia...

Per ella y ab ella, Catalunya vol salvarse y salvar als pobles germans..."

Nicolás Salmerón, ex president de la primera República Espanyola i cap del Par-
tit "Unión Republicana", deia:

Cataluña se impone: Hay que enaltecer á Cataluña, impulsándola á tomar
la iniciativa, que le corresponde, en la regeneración de España.

Es calcula que foren uns 200 000 els manifestants que el dia 20 de maig de 1906
van desfilar per davant de la tribuna que havia estat muntada al Saló de Sant Joan,
on hi havia els diputats i senadors solidaris. Després, es va fer un banquet al
Tibidabo i es van posar els retrats de Francesc Pi i Margall, Jacint Verdaguer i
Bartomeu Robert a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona.

Pocs mesos després d'aquella gran manifestació, mentre s'estava treballant en el
pla d'acció política a realitzar, Alejandro Lerroux, que havia estat marginat de
tot, va publicar un article al seu periòdic, titulat "Rebelión" (1r. de setembre
de 1906) i amb la seva demagògia habitual, deia:

Jóvenes bárbaros de hoy: entrad a saco en la civilización decadente y
miserable de este país sin ventura; destruid sus templos, acabad con sus
dioses, alzá el velo de las novicias y elevadlas a la categoría de ma-
dres para civilizar la especie; penetrad en los Registros de la Propiedad
y haced hogueras con sus papeles, para que el fuego purifique la infame

organización social; entrad en los hogares humildes, levantad las legiones de proletarios... No os detengáis ante los altares ni ante los sepulcros... Luchad, matah, morid.

Però no es va moure ningú. Ni els seus correligionaris castellans.

El dia 21 d'octubre es va celebrar un gran míting de Solidaritat Catalana a la plaça de braus de Les Arenes.

Enmig d'aquell ambient polític apassionat, la cultura catalana anava fent el seu camí, a Barcelona, es celebrava el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. ~~i s'impugnava en els Estudis Universitaris Catalans.~~

Aquell any 1906 es publicava a Barcelona (Tip. "L'Anuari de la Exportació", Pas-seig de S. Joan, 54) la primera edició de "La nacionalitat catalana", d'Enric Prat de la Riba. Era un llibret de 128 pàgines que constituïa el primer volum d'una Biblioteca Popular que anunciava una pila de treballs de tipus polític, que tinc entès que no van arribar a publicar-se, i entre els quals hi havia altres obres de Prat com per exemple una que es titulava "El selfgovernment".

El "nacionalisme" de Prat de la Riba es concreta ben bé en la darrera part del capítol VIII de la seva obra màxima, quan ~~ella~~ ^{ella} diu:

"Conseqüència de tota la doctrina aquí exposada és la reivindicació d'un Estat català, en unió federativa ab els Estats de les altres nacionalitats d'Espanya. Del fet de la nacionalitat catalana neix el dret a la constitució d'un Estat propi, d'un Estat Català. Del fet de l'actual unitat política d'Espanya, del fet de la convivència secular de varis pobles, neix un element d'unitat, de comunitat, que'ls pobles units han de mantenir y solidar. D'aquí l'Estat compost.

Aquets dos fets primaris, fonamentals: el de la personalitat nacional de Catalunya y el de l'unitat d'Espanya, enfortits per dues lleys correlatives: la de la llibertat que implica l'autono-

mia y espontaneïtat socials, la de l'universalitat que porta a la constitució de potències mundials, se recol·len en una fórmula d'harmonia qu'es la federació espanyola.

Així'l nacionalisme català, que may ha estat separatista, que sempre ha sentit intensament l'unió germanívola de les nacionalitats ibèriques dintre de l'organització federativa, és aspiració enlairada d'un poble que, ab consciència del seu dret y de la seva força, marxa, ab pas segur, pel camí dels grans ideals propis de la humanitat." (p. 114-115).

¿ A què venia, doncs, tot allò de la Llei de Jurisdiccions sobre els que agafessin les armes per aconseguir la independència d'una part del territori espanyol, si el separatisme era negat pel capdavantier del nacionalisme català ? ¿ I com podria pactar-se un sistema federatiu si els països que havien d'integrar-lo no disposaven, prèviament, de la plena llibertat i independència per a poder pactar en igualtat de condicions ?

Enric Prat de la Riba ni tan sols reivindicava el dret dels catalans a reconstruir la nostra nació amb la integració de les terres de llengua catalana, com un acte d'afirmació del nostre poble, i sempre parlava com si la nació catalana es reduís a una part del territori de l'antic Principat - Catalunya -, deixant de banda i renunciant a l'agermanament amb el Rosselló, el País Valencià i les Illes Balears.

¿ És que Prat de la Riba projectava el seu imperialisme Espanya endins ? No. Anava més enllà. Ell aspirava a "reunir tots els pobles ibèrics, de Lisboa al Roine, dintre d'un sol Estat, d'un sol Imperi; i si les nacionalitats espanyoles renaients saben fer triomfar aquest ideal, saben imposar-lo com la Prússia d'un Bismark va imposar l'ideal de l'imperialisme germànic, podrà la nova Ibèria enlairar-se al grau suprem d'imperialisme, podrà altra vegada expansionar-se sobre les terres barbres, i servir els alts interessos de la humanitat guiant cap a la civilització els pobles encarrerits i incultes." (p. 128).

+166

(d'apud)

El seu imperialisme és ben explícit en el capítol IX del llibre *La guerra i la pau*:

"Els pobles barbres, o els que van en sentit contrari a la civilització, han de ser sotmesos de grat o per força a la direcció y al poder de les nacions civilitzades. Les potències cultes tenen el dever d'expansionarse sobre les poblacions endarrerides. França imposant la seva autoritat a Alger, Anglaterra a Egipte, Rússia als Kamotes, han substituït amb la llei y l'ordre de justícia, a la lluita barbre y degradant qu'en aquets pobles imperava. El guany ha estat més gros per a la civilització y per aquestes terres desgraciades, que no pas pels pobles que les han intervingudes. Els que feien versets al kadhi contra Anglaterra, a l'Aguinaldo contra'ls americans, o bé odes a Alger y als seus pirates en lluita ab França, són pobres d'esperit que no saben veure l'altíssima missió educadora de l'humanitat, qu'exerceixen les nacions civilitzades en aquestes costoses empreses.

"Patriotisme y expansió han de menester en la societat internacional d'avuy l'ajuda de la guerra... La preparació per a la guerra és la més sòlida garantia de la pau. La guerra que somet els pobles barbres als civilitzats, és una obra de pau y civilització. Una nació que ^{no} sap defensar els seus drets ab les armes, no pot sostenir ni exercir en el món cap missió progressiva... Dominar per la força de la cultura servida y sostinguda per la força material, és l'imperialisme modern, l'imperialisme integral, el de les grans races fortes d'ara. Cultura nacional intensa, interès general de civilització, força suficient per a sostenir l'un y l'altra, són els elements essencials del imperialisme. És, donchs l'imperialisme un aspecte del nacionalisme, un moment de l'acció nacionalista, ~~nacionalista, progressiva, internacionalista~~ el moment que segueix al de la plenitud de vida interior, quan la força interna de la nacionalitat, acumulada, irradia, surt de mare, nega, y fecunda les planes del voltant..." (p. 119-121).

Tot això ho deia al cap de quatre dies que l'imperialisme espanyol havia perdut els darrers territoris conquistats a l'altra banda de l'Atlàntic, després d'haver-hi imposat la seva llengua, la seva "civilització" i el seu catolicisme.

~~Aquell nacionalisme de Prat de la Riba no podia ser el nostre nacionalisme.~~

I aquell mateix any de la publicació de "La nacionalitat catalana", com si les grans potències volguessin donar la raó a Prat de la Riba, imposaven al Marroc llur política "protectora" amb l'anomenada Acta General d'Algeciras, establerta en la reunió celebrada del 16 de gener al 7 d'abril de 1906. Aquella Acta començava així:

En el nombre de Dios Todopoderoso: S. M. el Emperador de Alemania, Rey de Prusia, en nombre del Imperio alemán; S. M. el Emperador de Austria, Rey de Bohemia, etc., y Rey Apostólico de Hungría; S. M. el Rey de los Belgas; S. M. el Rey de España; el Presidente de los Estados Unidos de América; el Presidente de la República francesa; S. M. el Rey del Reino Unido de la Gran Bretaña y de Irlanda y de los Territorios Británicos más allá de los mares, Emperador de las Indias; S. M. el Rey de Italia; S. M. el Sultán de Marruecos; S. M. la Reina de los Países Bajos; S. M. el Rey de Portugal y de los Algarves, etc.; S. M. el Emperador de todas las Rusias; S. M. el Rey de Suecia; inspirándose en el interés de que el orden y la paz y la prosperidad reinen en Marruecos...

Mentrestant, a Madrid es produïa una nova crisi de govern i el dia 25 de gener de 1907 pujava al poder Antoni Maura i Muntaner, un català de Mallorca, que, ja espanyolit del tot, en lloc de l'autonomia regional que demanava a Catalunya, ~~ella~~ offeria, com si fos un ressegó de pa, la seva Llei d'Administració Local que no podia resoldre cap dels problemes plantejats en el camp de l'Administració Pública.

El dia 10 de març, es celebraven eleccions a Diputats "provincials" i triomfava la candidatura de Solidaritat. El 14 d'abril, Solidaritat Catalana presentava al Teatre Tívoli de Barcelona el seu modest programa autonòmic, redactat per Enric Prat de la Riba. Un programa que estava molt lluny del que corresponia a un Estat Català.

Entre altres coses, es "demanava" el següent: ~~la~~ derogació de la Llei de Jurisdiccions; la dignificació del sufragi; el desvetllament dels organismes socials d'Espanya per posar remei a l'actual ineficàcia de l'Estat; endegar, a través dels òrgans polítics de l'Estat, l'energia col·lectiva de Catalunya; encarregar gran part de les funcions de l'ensenyament, beneficència i obres públiques a organismes regionals representatius de

la personalitat de les regions, dotades de medis econòmics propis; autonomia provincial i municipal; donar als organismes regionals la facultat de preparar i proposar al poder legislatiu de l'Estat la renovació del dret civil especial de cada regió...

Solidaritat Catalana tornava a triomfar en les eleccions a Diputats a Corts celebrades el dia 21 d'aquell mateix mes d'abril i les seves candidatures guayaven 41 dels 44 llocs que corresponien a Catalunya. També foren solidaris els senadors elegits pel mateix període el dia 5 del maig següent. L'endemà i després dels èxits electorals, es va celebrar a la Diputació de Barcelona una assemblea d'Alcaldes de tot Catalunya per a preparar el projecte de llei descentralitzador que seria recomanat de presentar i defensar als diputats i senadors de la Solidaritat.

A València, el mes de juny, seguint l'exemple de Catalunya, es va intentar de crear la Solidaritat Valenciana i la iniciativa fou ben rebuda a Barcelona, especialment entre els polítics nacionalistes i republicans. Però no va passar de projecte.

Pel mes de juny de l'any següent (1908), es va celebrar al Palau de la Música Catalana de Barcelona una assemblea de solidaris que, seguint els consells d'Enric Prat de la Riba, acordava que els diputats i senadors es reintegressin als respectius llocs parlamentaris que havien abandonat amb motiu de la Llei de Jurisdiccions.

Pel mes d'octubre, Alfons XIII va venir dues vegades a Barcelona - la primera vegada tot sol i la segona amb la reina -, i per a preparar els viatges, el govern de Madrid va concedir a Prat de la Riba la Gran Creu d'Isabel la Catòlica. Els reis van visitar la Diputació de Barcelona el dia 23 i Prat de la Riba els donà la benvinguda amb un discurs que acabava amb aquestes paraules:

... No encuentro modo de saludos más adecuado a la representación con que os dirijo la palabra que evocar la correlación fatal, inexorable, existente entre la grandeza y poderío de los Estados y la fuerza y vigor de sus libertades locales, y hacer votos para que la reforma de nuestra vida local, actualmente iniciada, sea el principio, el punto de partida de una era de resurgimiento vigoroso que permita de nuevo a España elevarse a las alturas del Imperio. Que siempre, Señor, el Imperio acompañe a los pueblos que saben quererlo, que es lo mismo que decir a los que sa-

ben merecerlo...

Prat de la Riba defensarà aquesta idea imperialista espanyola fins a l'hora de la mort.

En canvi, abans d'anar a la Diputació, el rei i la reina van passar per l'Ajuntament i el regidor Albert Bastardes, en funcions d'Alcalde accidental, els va donar la benvinguda en català, tot expressant quina era la voluntat persistent de Catalunya:

"Us adreço la paraula en el nostre idioma perquè amb ell donem plena expressió al nostre sentir, ens serveix per resar a Déu i per adreçar-nos als éssers per nosaltres més estimats. En retornar a Barcelona, acompanyat per primera vegada, de la vostra augusta esposa, veniu a conèixer personalment quines són les aspiracions i necessitats del poble català. L'Ajuntament, atenent aquestes necessitats, les té estudiades i projectades, i, amb el poble que represento esperem confiant en la vostra suprema intervenció per tal que siguin solucionats favorablement aquests problemes; i no dic res respecte a les nostres aspiracions de caràcter polític i legislatiu perquè els nostres representants a les Corts les han exposades al Parlament. En nom de Barcelona, sigueu benvinguts".

Qui era Albert Bastardes ?

Albert Bastardes i Sempere (1871-1944), era un advocat i polític catalanista d'esquerra, fill de Barcelona, que va ocupar el càrrec de primer Conseller municipal diverses vegades. Va ser el motor de la reforma interior de la ciutat i la seva encertada gestió va fer que a Madrid li atorguessin també la Gran Creu d'Isabel la Catòlica. Però Albert Bastardes, la va refusar. El to del seu discurs adreçat als reis d'Espanya en català, era ben diferent del que els faria després Enric Prat de la Riba en castellà i en nom de la Diputació de Barcelona.

El primer ciutadà del Cap i Casal de Catalunya s'havia expressat amb un gran dignitat i havia plantejat el que calia plantejar. Com a bon catalanista d'esquerra no podia coincidir de cap manera amb les idees imperialistes de Prat de la Riba.

La Setmana Tràgica

Els desastres militars al Marroc havien creat una situació de violència entre les masses populars, especialment després de la desfeta de l'exèrcit espanyol al Barranco del Lobo, pel juny de 1908.

Feia pocs anys que havia acabat el sacrifici de la joventut als camps de batalla de les antigues colònies espanyoles d'Amèrica i ara morien a milers al "protektorat" marroquí.

El dia 2 de maig de 1909 es van celebrar eleccions municipals a Barcelona i era derrotada, ~~per una gran majoria~~, la Lliga Regionalista amb el triomf de 16 lerrouxistes, 8 nacionalistes republicans i 4 regionalistes. La gran majoria dels vots populars van ser contra la burgesia catalana.

Però per damunt de les baralles polítiques del moment, cal consignar el grandíols homenatge ~~popular~~ tributat al bon patriota, poeta i dramaturg Angel Guimerà. Els actes populars van durar quatre dies - del 23 al 26 de maig - i ^{va culminar amb una} gran concentració ~~de~~ a la Plaça de Catalunya. ~~se va celebrar una gran concentració~~

El dia 9 de juliol els obrers de la Companyia Minera del Rif, el principal accionista de la qual era el comte de Romanones, foren atacats per un grup de moros i en intentar de perseguir-los, les forces espanyoles foren derrotades amb un gran nombre de baixes i van haver de demanar reforços a la Península. La mobilització va comprendre fins i tot als reservistes i ^{(es va dur a terme} ~~se va dur a terme~~ el dia 11 de juliol. L'endemà mateix sortien les primeres expedicions de soldats cap al Marroc. ~~des~~ del port de Barcelona.

La nova guerra colonial espanyola ~~del Marroc~~ ^{va} començar el dia 20 i tot seguit es va manifestar la solidaritat del poble català envers les famílies dels reservistes que eren embarcats per força i deixaven la família desamparada. Una comissió especial es va encarregar de recollir donatius perquè les famílies que tenien el cap de casa mobilitzat seguisin cobrant el jornal.

Les protestes contra la guerra sovintejaven per tot Catalunya i especialment a

Barcelona. Després de diverses vagues parcials, de mitings de carrer (^{el} ~~el~~ aldarulls) esclatà la vaga general el dia 26 i els actes revolucionaris van durar fins a finals de mes i no solament a Barcelona sinó també a Sabadell, Terrassa, Manresa, Igualada, Granollers, Arenys de Mar, Mataró, Reus, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Anglès, Calonge, etc.

L'aixecament popular era ben justificat i les lluites amb la policia, les destroces i els incendis foren nombrosos. De la violència dels fets ^{en donen testimoni} ~~només cal dir que durant~~ d'aquells dies ~~hi va haver~~ ^{el} centenar de treballadors morts i més de 300 ferits, i 5 morts i 160 ferits entre els policies. Davant d'aquells ~~fets~~ ^{esdeveniments} sagnants, el dia 3 d'agost va dimitir el governador civil Angel Ossorio i Gallardo per discrepar de l'acció repressiva del govern Maura-La Cierva.

Cercant un responsable, es va manar de detenir a Francesc Ferrer i Guàrdia, acusant-lo d'inductor d'aquell moviment "revolucionari". ~~una acusació capdavant~~

Mentrestant i sense esperar més, el dia 17 d'agost començaven els afusellaments al castell de Montjuïc i queia la primera víctima: Josep Miquel i Baró. A continuació foren afusellats Antoni Malet, Ramon Climent i Garcia i el Guarda de Seguretat Eusebio de Hoyos, acusat de complicitat amb els revolucionaris.

A Francesc Ferrer i Guàrdia el ~~van~~ ^{els} anar a buscar al seu poble ~~de~~ ^{de} Sometent. Vivia amb la família a Alella, sense pensar en el perill que corria. Feia tres anys que havia retornat de França i havia fundat l'Escola Moderna de Barcelona. El van portar a ^{cintat} ~~Barcelona~~ el dia primer de setembre, ~~hi van fer~~ ^{se celebra} el consell de guerra el dia 9 d'octubre, ~~essent~~ ^{i va ser} afusellat el dia 13 del mateix mes a Montjuïc.

Foren moltes ~~les persones~~ ^{els} que van sortir a defensar-lo i ~~que van fer tot el que~~ ^{que s'esforçaren de dir per} ~~van poder per mirar de~~ salvar-li la vida. Joan Maragall va escriure un article destinat a "La Veu de Catalunya" contra aquella repressió sagnant que no treia cap a res. Però ~~el~~ director del diari de la Llga era Enric Prat de la Riba i no va autoritzar la publicació d'aquell clam de pietat del gran poeta. La burgesia catalana, ~~com~~ ^{semblava oblidar} partidària ~~de~~ ^{a causa de} ~~for~~ un escarment ben fort, ~~sense pensar~~ que els fets s'havien produït ~~per~~ ^{seguides} les aventures imperialistes ~~després~~ dels desastres militars ~~del~~ ^{del} Marroc.

A conseqüència d'aquells afusellaments i de la repressió governamental, es va produir a tot Europa un moviment de protesta i a Brussel·les es va erigir un monument a la memòria de Francesc Ferrer i Guàrdia com a figura representativa de tots els caiguts i com a fundador de l'Escola Moderna.

El dia primer d'octubre, pocs dies abans d'afusellar a Ferrer i Guàrdia, els espanyols van aconseguir ocupar la muntanya del Gurugú, al Marroc, amb penes i treballs. Aleshores, salvat l'honor, van considerar que el perill ja havia passat i el dia 8 de desembre, començaven a retornar a Barcelona els primers reservistes dels contingents embarcats el mes de juliol.

Les conseqüències polítiques d'aquella situació i del comportament dels homes de la Lliga es van veure en les eleccions de Diputats provincials del 24 d'octubre, amb el triomf de 3 diputats de l'Esquerra catalana i un de la Lliga. I quan els catalanistes republicans d'esquerra no van voler anar en candidatura amb la Lliga Regionalista per les eleccions municipals, el resultat, a Barcelona, va donar el triomf a 14 lerrouxistes, 6 catalanistes republicans i els regionalistes no van passar de 5 (12 de desembre).

Però la guerra del Marroc no havia acabat pas. Perquè el dia 16 de juliol de 1911, una conjunció republicano-socialista ^{organitzava} encara ~~faia~~ un míting contra la guerra al Teatre Circ Barcelonès i els sindicalistes ^{celebraven} en ~~faien~~ un altre el dia 8 d'agost d'aquell mateix any.

Els fets de la Setmana Tràgica van tenir un cert ressò a la Colònia Güell en vigílies de traslladar-nos, ~~la~~ meva mare i jo, a Vilanova i La Geltrú. (Recordo com si fos ara que dalt del bloc de pisos de la secció de filats de la fàbrica i a les teulades d'altres seccions, hi havia uns homes armats amb escopetes per si es presentaven els revolucionaris de Barcelona.) En aquella colònia industrial i en aquells moments, la solidaritat obrero-patronal es repetia. Però ara en un sentit diferent de l'any 1905, quan la desgràcia del noi de la pell, ^{era} els obrers es disposaven a defensar els interessos de la burgesia.

Cercant un ofici

L'any 1910, la meva mare i jo vam fer cap a Vilanova i La Geltrú. Més ben dit, vam fer cap a La Geltrú, el barri antic bastit entorn del seu castell que data del segle XIII. Un barri vilanoví que està separat ^{del nou} per l'anomenat Torrent de la Pastera. La barriada moderna que en diuen Vilanova, va venir molt més tard, és clar.

Tal com havíem quedat amb el meu padrí, es tractava de cercar-me un ofici. I, efectivament, vaig començar per alternar la continuació dels meus estudis amb diversos intents d'aprenentatge. Però ni l'ofici de barber, ni el de torner de fusta en una fàbrica de cadires de boga, ni el de lampista, ni el de dependent d'adroguer i pastisser no feien per mi. Cap d'ells no em va agradar gens ni mica.

Al cap de poques setmanes d'haver-nos instal·lat, la meva mare ja tenia més feina de la que podia fer, treballant de pantalonera d'un parell de sastreries. Mentrestant, jo vaig aconseguir un lloc d'ajudant d'una escola primària particular, que tenia el senyor Antonet a la cantonada d'un carrer que donava al Torrent de la Pastera. Després, vaig estudiar teneduria de llibres o comptabilitat per partida doble a una acadèmia que el senyor Enric tenia prop de l'església principal de Vilanova, i, als vespres, anava a l'Escola ^{ci}municipal de Belles Arts que donava a la Plaça de l'Ajuntament.

Vam canviar de pis, vam anar a viure a un carrer més cèntric i aleshores vaig ingressar de ^(cantaire) ~~cantor~~ a l'Orfeó Vilanoví on vaig fer nous amics. Amb tot això, havien passat prop de tres anys i un dia el senyor Enric em va dir si volia anar de vacances amb una família molt rica que tenien un noi i una noia de set i vuit anys, respectivament. Es tractava de cuidar-me d'ells durant tot el dia a la masia que tenien prop de Cunit (Baix Penedès) i de fer-los llegir i ^scriure una estona quan els vingués de gust. La vida al camp, amb la verema, el trepitjar de raïms al cub, les anades als

boscors propers i, en general, l'estiu feia inesperat em va agradar força, m'ho vaig passar molt bé i encara em van donar unes quantes pessetes.

La mare d'aquells nois era la vídua Torrents, una senyora que feia molt de goig, que s'havia casat amb un vell molt ric amb el qual havia tingut un noi anormal que tenia a un sanatori de no sé on. Vivien en una gran casa a la Rambla de Vilanova. Una casa que em feia un gran respecte amb la seva sala plena de vitrines amb cristalleria, unes grans pintures que hi havia a les parets i un jardí mig abandonat però amb unes magnífiques magnolieres davant per davant de les antigues cavalleries, aleshores ja sense cavalls.

Aquella senyora va quedar vídua del vell i es va casar amb un home de la seva edat, poc més o menys, amb el qual havia tingut aquell noi i aquella noia. Era un senyor que semblava de casa bona però que hagués anat a menys. No treballava però pintava i tocava el piano molt bé. Era amic d'escriptors i d'artistes; frequentava l'Ateneu vilanoví i entre els seus amics hi comptava els germans Víctor i Demetri Oliva que, feia pocs anys, en morir el seu pare, conservador del Museu-Biblioteca Balaguer, s'havien fet càrrec del taller d'impremta que tenia un gran prestigi per les seves edicions artístiques i de bibliòfil.

Després de fer de "preceptor" durant dos estius i sabent que havia après comptabilitat, em van dir si volia anar a fer d'ajudant de comptable d'aquella impremta. Vaig dir que sí de seguida i vaig començar a ^{traballar} treballar d'ajudant del comptable que era d'ofici boter i només anava a l'oficina dels Oliva una hora cada dia. De mica en mica vaig fer-me càrrec dels llibres auxiliars de la comptabilitat, del control de les existències de paper i tinta, de preparar el setmanal i de l'arxiu. Però així que tenia qualsevol excusa, baixava al taller i m'embadalia veient compondre als caixistes o contemplant el funcionament de les màquines grans i les minerves. Un ofici que m'hauria agradat de debò. Però mai no vaig aconseguir que el senyor Demetri o "Metri", com li deïem, m'ho permetés. Era ell el que manava més ^{qui} dels dos germans. Tot i que Víctor era el germà gran, Demetri feia de veritable gerent i Víctor tenia el paper d'assessor artístic i de mantenir les relacions amb els es-

criptors i artistes que col.laboraven en les edicions de la impremta. No sé pas què havia passat en vida del vell Oliva, aquell senyor de barba llarga que vaig veure en un retrat damunt l'escriptori dels Oliva. Un dia vaig sentir dir que Víctor havia estat desplaçat de la gerència de la impremta per uns amors que havia tingut i que havien disgustat molt al seu pare. Però mai no vaig saber què havia passat de veritat.

Va ser a la impremta Oliva on vaig conèixer a uns quants artistes i escriptors i on vaig començar a sentir parlar de catalanisme actiu. Allà venien els pintors Joaquim Mir i Alexandre de Cabanyes, el gravador Enric C. Ricart, el crític d'art Josep Francesc Ràfols, l'historiador Lluís Nicolau d'Olwer, el periodista Santiago Vinardell, Joan Sala, pintor i bibliògraf, cosí dels Oliva, i molts altres escriptors i artistes catalans, joves i vells.

La Mancomunitat de Catalunya

Pel mes d'abril de 1914, la tertúlia catalanista que, de tant en tant, es feia al despatx del costat on jo treballava a la impremta Oliva, de Vilanova, va durar dos o tres dies. Jo, era tot orelles. Sentia que parlaven d'Enric Prat de la Riba i de la Mancomunitat de Catalunya & escoltava amb la màxima atenció, deixant la vidriera del meu despatx ben oberta i vigilant que no sortís algú i m'enxampés escoltant-los. Parlaven d'una pila de coses que jo no acabava d'entendre i dels antecedents i perspectives d'aquella Mancomunitat de les quatre províncies catalanes. Em calia llegir-ne alguna cosa que m'aclarís de què es tractava. I una tarda que no va venir ningú, potser perquè ja es donava per acabada aquella discussió, vaig entrar al despatx dels Oliva i vaig mirar si trobava algun periòdic o revista, o algun llibre que em pogués informar d'aquella qüestió. Entre els llibres de la petita biblioteca que hi havia en aquell despatx vaig tenir la sort de trobar-ne un que tenia com a títol Las Mancomunidades, editat en castellà per la Lliga Regionalista a Barcelona (1912). Me'l vaig empassar d'amagat en un parell de dies i em va semblar que ja ho veia més clar.

Es parlava dels primers projectes encaminats a substituir les províncies per grans províncies o regions, tal com hi havia hagut abans. L'any 1891, un projecte de Silvela i Sánchez ~~de~~ Toca establia una nova divisió territorial d'Espanya i donava personalitat regional a l'Aragó, Astúries, Galícia, Granada, Sevilla, València, Bascònia, Balears, Castella la Nova, Castella la Vella, Catalunya, Extremadura i Canàries, tot mantenint les províncies de 1833.

El general Polavieja ja havia promès a Lluís Domènech i Muntaner que, si arribava a governar, crearia la Diputació única catalana (1898).

Més tard, Antoni Maura, com a ministre de ^a Governació del govern que presidia

Francisco Silvela, va presentar un projecte de bases per a la reforma de l'administració Local (1903) i per primera vegada es parlava de les mancomunitats municipals. Els diputats de la Lliga i alguns altres van mirar d'aconseguir que per damunt de les províncies fossin creades unes regions a les quals es concedís el foment de l'ensenyament tècnic, agrícola, industrial i comercial; l'establiment de biblioteques i museus; la conservació dels monuments històrics; la repoblació forestal; la construcció d'obres públiques de tota mena; la conservació dels ports francs, les zones neutrals i altres institucions per al foment de l'exportació (1904). Però la proposta fou rebutjada i els regionalistes van limitar-se a demanar que el dret de mancomunar-se, que es concedia als municipis, es recongués també a les províncies.

Però van venir els incidents militars i la Llei de Jurisdiccions i, com a conseqüència, la Solidaritat Catalana.

Aquell mateix any 1906 es va celebrar a Barcelona la primera Assemblea General de Diputacions provincials d'Espanya i Enric Prat de la Riba, que l'any anterior (1905) havia estat elegit diputat provincial per Barcelona-ciutat per 3025 vots, va fer presentar a la dita Assemblea una proposició basada en l'autonomia dels municipis però mantenint la personalitat administrativa de les províncies. La proposta demanava que fos reconeguda la facultat d'unir-se a les províncies veïnes per a formar mancomunitats regionals; concessió de l'Estat a les mancomunitats regionals dels serveis de carreteres, comunicacions telefòniques, construcció de ferrocarrils secundaris; els ensenyaments ~~vaixar~~ universitaris; lliurament de l'Estat a les mancomunitats dels mitjans econòmics corresponents als serveis d'obres públiques i d'ensenyança; distinció en l'organització de les Diputacions i les Mancomunitats i entre l'element deliberant i l'executiu". L'Assemblea, però, va acordar reduir-la en una sola proposta demanant només que les Diputacions o la majoria dels Ajuntaments poguessin demanar l'execució de funcions administratives i la dotació dels mitjans econòmics corresponents. I que aquesta proposta passés a la comissió organitzadora de la propera Assemblea que s'havia de celebrar a Sevilla.

Enric Prat de la Riba, va ser elegit President de la Diputació de Barcelona als 37 anys (24 d'abril de 1907).

~~El projecte de la Diputació de Barcelona, presentat a la Cort, va ser rebutjat. El projecte no va poder ser presentat a la Cort perquè el projecte no va poder ser presentat a la Cort perquè el projecte no va poder ser presentat a la Cort.~~

L'Assemblea de Diputacions provincials espanyoles, celebrada a Sevilla a la tardor d'aquell mateix any, va aprovar una proposta que deia que les mancomunitats de províncies es poguessin formar per iniciativa del Govern, d'una o més Diputacions, d'un o de diversos dels Ajuntaments de la província a què s'haguessin de referir les mancomunitats o de la majoria dels Diputats a Cort i Senadors de qualsevol de les províncies interessades. Però el govern va fer el sord.

~~La Diputació de Barcelona de la Diputació de Barcelona~~

L'any 1909, mentre es preparava un pla d'activitats, Ramon Folguera i Duran, (1867-1945), diputat provincial per Sabadell per a l'exercici 1909-1911, va presentar a la Diputació de Barcelona una proposta que portava data del 12 de desembre de l'any de la Setmana Tràgica, i deia:

«Primer. La Diputació provincial de Barcelona, després de la seva constitució per a l'exercici de 1909-1911, afirma solemnement la seva aspiració a la reconstrucció econòmica de la personalitat catalana amb plena autonomia administrativa, és a dir, amb la integració del conjunt de Catalunya, havent de contribuir a les despeses de l'Estat espanyol amb la quantitat alçada que proporcionalment li correspongui, mitjançant pactes de comú acord per períodes de temps determinats. S'ha d'entendre que el restabliment de la unitat administrativa de Catalunya no exclou la seva divisió interna en la forma que s'estimi millor per a facilitar la tasca del seu règim econòmic. I s'ha de fer constar que l'acord es refereix tan sols a la reintegració de la personalitat administrativa, per no considerar-se el cos provincial amb facultats, dintre la llei vigent, per referir-se a la personalitat política.

»Segon. Que l'anterior acord es trameti a les altres Diputacions provincials catalanes, a tots els Diputats a Corts per Catalunya i al Govern de l'Estat per a son coneixement i demés efectes.

»Tercer. Declarar que la Diputació provincial de Barcelona veurà amb gust que es digui i es faci igual a les Corporacions similars de les altres antigues nacionalitats ibèriques, tot encaminat a fomentar la reorganització d'Espanya a base del complet règim autòmic per a l'administració del país.»

Després d'escoltar la lectura d'aquell document, el diputat Antoni Sunyol també va voler fer seva la proposició i la va signar en aquell mateix moment. Però aquella proposició va ser rebutjada per la majoria de l'Assemblea perquè des de la presidència se li va fer el buit potser perquè la iniciativa havia sortit d'un home que no era de la Lliga sinó de la Unió Catalanista.

Manuel Folguera i Duran i Antoni Sunyol no es van donar per vençuts i l'any següent i, més concretament, el dia 11 de gener de 1910, tots dos van presentar a l'Assemblea una nova proposició perquè fossin reivindicades en nom de la Diputació provincial de Barcelona aquestes tres qüestions:

Primera. Reconstitució de la personalitat catalana.

Segona. Que la llengua catalana sigui considerada com a cooficial de la Corporació.

Tercer. Que s'honorés com calia la Bandera Catalana.

Aquelles tres reivindicacions tampoc no van ser aprovades per la majoria i especialment per la presidència, exercida per Enric Prat de la Riba. La Veu de Catalunya no en va dir un mot i Manuel Folguera i Duran, des del diari El Poble Català, va acusar al President de la Diputació de Barcelona i dirigent de la Lliga Regionalista amb una carta oberta amb deu apartats que eren altres tantes acusacions concretes. Però Prat de la Riba no es va atrevir a replicar a Folguera per tal d'evitar una polèmica en la qual tenia les de perdre davant del poble de Catalunya.

En el segon bienni (1911-1913), eren els diputats provincials Manuel Folguera, Antoni Sunyol, amb Narcís Verdaguer i Callís qui presentaven una nova proposta perquè fos reclamada la constitució d'una Diputació General de Catalunya. I Lluís Duran i

Ventosa va plantejar al Ple que fos designada una comissió integrada per delegats de les quatre Diputacions provincials catalanes per a establir les Bases de la Mancomunitat. La Diputació de Barcelona va aprovar aquella proposició i també la van aprovar les Diputacions de Girona, Lleida i Tarragona, amb la majoria dels Ajuntaments de Catalunya.

El dia 20 de juliol es van reunir a l'antic Palau de la Generalitat de Catalunya el president de la Diputació de Barcelona, Enric Prat de la Riba amb els diputats Lluís Argení de Martí, Francesc Bartrina Roca, Lluís Duran i Ventosa, Manuel Folguera i Duran, Ramon Roig Armengol i Joaquim Sostres Rey; el president de la Diputació de Girona, Agustí Riera i Pau, amb els diputats Antoni Lloberas Gibert i Josep Maria Vilahur i Casellas; el president de la Diputació de Lleida, Josep Gil i Dòria, amb els diputats Antoni Mestres Casals, Ramon Rius i Vendrell i Joan Rovira Agelet; i el president de la Diputació de Tarragona, Antoni Estivill, amb els diputats Josep Mestres i Víctor J. Olesa.

La reunió va durar alguns dies i el 26 de setembre de 1911 va donar per resultat l'establiment de les Bases de la Mancomunitat catalana que s'havien de presentar al Govern de Madrid.

Val la pena de destacar algunes d'aquelles Bases:

70

La Base 5a. ²precia²va quins serveis hauria de tenir al seu càrrec la Mancomunitat de Catalunya: 1) la construcció i conservació de carreteres; 2) els ferrocarrils que interessessin a una o més províncies mancomunades o no passessin del territori de Catalunya o si en passessin es quedessin dins dels límits d'una de les províncies limítrofes; 3) els ports; 4) la construcció i subvenció de les línies telegràfiques i telefòniques; 5) la formació del cadastre; 6) la repoblació dels boscos; 7) el servei de dementes pobres; 8) l'ensenyament d'arts i oficis, agrícola, industrial i tècnic; 9) la conservació de monuments i la restauració corresponent; 10) la creació o foment de les institucions de cultura superior; 11) els altres serveis que l'Estat o les Diputacions catalanes li concedeixin i siguin acceptades per la Mancomunitat; 12) i totes les altres funcions que interessin a Catalunya i no siguin de competència exclusiva d'altres organismes.

En canvi, les reivindicacions que propugnaven els homes de la Unió Catal^unista, amb el doctor Domènec Martí i Julià al davant, es sintetitzaven en aquests cinc punts que consideraven fonamentals: la llengua catalana tindrà caràcter oficial en totes les nostres relacions i àdhuc en les relacions amb el Poder Central; Corts catalanes per a estatuir la legislació civil per al règim intern de la Nacionalitat Catalana^a per a ser àrbitre de la nostra administració; que siguin catalans els que a Catalunya desempenyin càrrecs públics; fixar contribucions i impostos per a contribuir a les despeses generals de l'Estat en la proporció que correspongui a Catalunya; supressió de les quintes o lleves i facultat de poder contribuir a la formació de l'Exèrcit de l'Estat espanyol per mitjà de voluntaris o diners (gener de 1911).

Naturalment, l'Assemblea de les quatre Diputacions catalanes va aprovar les Bases ^{seves} el dia 17 d'octubre de 1911 i, a continuació, les van aprovar per separat les Diputacions de Lleida, Girona, Tarragona i Barcelona.

Aleshores, presidia el govern d'Espanya José Canalejas i ^{una} ~~la~~ representació de les Diputacions catalanes, amb els diputats a Corts i els Senadors, va anar a Madrid i va presentar a Canalejas aquelles Bases el dia 6 de desembre.

I Enric Prat de la Riba li va dir:

Estas Bases, señor Presidente, no son obra de partido. Ninguno de los partidos políticos catalanes, ni siquiera los exclusivamente autonomistas, pueden considerar estas Bases como una satisfacción completa a la integridad de sus aspiraciones; pero es asimismo verdad que todos los partidos catalanes, con una sola excepción, encuentran en estas Bases satisfacción a una parte de los ideales que sustentan...

El partit que no les havia signat era, naturalment, el radical o lerrouxista.

I Canalejas, va contestar:

Me complazco en recibir de manos de la representación catalana la expresión viva y ardorosa de un sentimiento general de Cataluña, porque han precedido al documento manifestaciones para mí indiscutibles: telegramas que llegaron anteayer, ayer y hoy al Gobierno demostrando que este sentimiento domina en Cataluña...

Les Corts de Madrid es van obrir el dia 1r. de maig de 1912 i el dia 25 el ministre de la Governació, Antonio Barroso i Castillo, va presentar el seu contraprojecte. El projecte aprovat per Catalunya s'havia deixat de banda. La iniciativa o les bases de discussió havien de partir de Madrid i d'enllloc més. I el projecte Barroso precisava ben bé en el seu article primer que:

Las provincias, representadas por sus Diputaciones, podrán mancomunarse temporal o permanentemente para fines exclusivamente administrativos.

Contra l'article primer de les Bases catalanes que deia:

Las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida y Tarragona se unen para constituir la Mancomunidad Catalana, que se regirá por las disposiciones contenidas en las Bases siguientes...

I en el segon apartat de l'article 9, del Govern, es deia que podria:

Disolver las mancomunidades que incurrieran en extralimitaciones rebasando los fines determinados en sus acuerdos de constitucion. En uno y otro caso dará inmediatamente cuenta motivada de resolución a las Cortes.

72

Quan Prat de la Riba va conèixer aquell projecte governamental va advertir als presidents de les altres Diputacions espanyoles sobre els possibles perills que amenaçaven a Catalunya i també va advertir-ho als diputats i senadors catalans.

El principal defecte que hi veia era que desvirtuaria l'eficàcia pràctica amb l'exigència d'una altra llei, d'una llei especial per a deixar constituir cadascuna de les mancomunitats. La tramitació parlamentària i la burocràtica serien lentes i pesades.

El dia 3 de juny es va designar la Comissió parlamentària espanyola encarregada de dictaminar sobre el projecte governamental. La discussió va durar fins el 17 d'octubre i el text definitiu es va aprovar per 171 vots en pro i 42 en contra. Els radicals o lerrouxistes es van abstenir i els conservadors van votar en contra.

La llei aprovada per les Corts tenia una disposició adicional que deia:

No podrán crear las mancomunidades ninguna clase de Institutos armados, ni asumir, por delegación de las Diputaciones, el sostenimiento de las existentes.

No fos cas que, un dia, els separatistes s'aprofitessin d'aquells fusells.

Només faltava l'aprovació del Senat i Canalejas era mort a trets per un tal Manuel Pardiñas. L'assassí es va suïcidar.

Després, va pujar un govern presidit per Eduardo Dato i davant la persistència de les reclamacions catalanes es va dictar un real decret amb data del 18 de desembre de 1913, en virtut del qual les Diputacions de tot Espanya eren autoritzades a mancomunar-se per a qüestions exclusivament administratives. Res de facultats legislatives de cap mena.

I, fora de Catalunya, cap de les altres Diputacions provincials no va fer ús d'aquell decret.

L'Estatut de la Mancomunitat de Catalunya també es va haver d'aprovar per decret i això es va ^{realitzar} fer el dia 26 de març de 1914. La Mancomunitat de Catalunya es va constituir el dia 6 d'abril següent i Enric Prat de la Riba va ser elegit president per 80 vots a favor i 6 en blanc.

En prendre possessió del seu càrrec, Prat de la Riba va voler formular un programa que, de bon començament, ja pretenia superar el contingut d'aquell decret espanyol que només permetia la coordinació de les activitats estrictament administratives o delegades que ja figuraven com atribucions de les Diputacions però sense consentir que aquells organismes provincials espanyols desapareguessin.

El forjador de la política d'Espanya endins de la Lliga Regionalista devia voler fer creure al poble de Catalunya que era possible de donar al decret sobre les Mancomunitats una interpretació maximalista i fins i tot revolucionària perquè els catalans veiessin l'esperit que animava al seu partit i els plans superadors d'aquella simple coordinació de serveis que, com a president, es proposava de realitzar d'una manera immediata i per damunt de la voluntat forastera. Tenia por que els catalans es desil.lusionessin després del Memorial de Greuges de 1885, de les Bases de Manresa de 1892, de les reivindicaciones de la Solidaritat Catalana de 1906 i de les Bases constitutives de la Mancomunitat de 1911.

En lloc de fer veure al nostre país la realitat d'aquella concessió que no passava d'una simple autorització per a coordinar les activitats provincianes de les velles Diputacions que esbocinaven en quatre trossos el territori de Catalunya dominat per l'Estat espanyol; en lloc d'empènyer als catalans perquè reclamessin noves concessions o plantegessin reivindicacions més d'acord amb les aspiracions del nostre poble, tallava les ales dels impacients i els condemnava al silenci respectuós i resignat. Això faria que l'opinió pública catalana més conscient deixés a mans dels dirigents del nou organisme interprovincial tota la responsabilitat de la política a fer a partir d'aquell moment i que ell, com a president, no es veiés pressionat a realitzar el seu programa política, fantasiós i irrealitzable, que havia pensat d'amunciar amb un infantilisme impropï d'un home de govern. D'un home de govern que es deia nacionalista i començava per voler fer creure que la nostra nació es limitava al territori de l'antic Principat, escapat i mutilat, amb el Rosselló i els comtats catalans dominats pels francesos.

El programa de Prat consistia en : "treballar per la glòria de la llengua catalana;

perquè sigui admès el pensament català a la universal col.laboració; per la vida econòmica de Catalunya; per l'educació, vigorització i higiene de la raça; i per la perfecta dotació de mitjans de vida als municipis catalans".

Les qüestions estrictament administratives, que eren les úniques de la seva competència, quedaven a segon terme.

Però la Mancomunitat de Catalunya no podia vetllar pel respecte degut a la nostra llengua perquè no tenia cap mena d'atribució sobre l'escola primària, la secundària ni la Universitat, i el Consell Permanent no trigaria gaire a veure's obligat a llançar un Missatge en defensa dels drets de la llengua catalana sense cap resultat positiu; la projecció universal del pensament català no era possible de realitzar ^{perquè}, legalment, l'organisme provincial no podia tenir relacions internacionals i si es va ^hpoguer treure el cap al món lliure del homes de ciència es va haver de moure l'Institut d'Estudis Catalans ^{en tant que} com institució privada o autònoma; la vida econòmica de Catalunya estaria, com sempre, a mercè de la voluntat dels governants de Madrid; la jurisdicció catalana en el camp de l'ensenyament es limitava a l'ensenyament tècnic, d'arts i oficis, agrícola, industrial, mercantil i de bells oficis; la creació del Servei de Biblioteques Ppopulars es pot dir que, durant l'etapa de la gestió presidencial de Prat, no va passar de projecte perquè no va ^hpoguer inaugurar ni una sola biblioteca; i quant a les finances municipals no hi podria fer absolutament res perquè eren de la competència exclusiva de l'Estat espanyol.

Prat de la Riba sabia prou bé tot això i, per tant, aquella interpretació maximalista de les facultats que havien estat atorgades a Catalunya, a la Catalunya ^{portant a la} estricta ^hmutilada, no seria possible de fer-la realitat. I allò era enganyar al nostre poble. ~~Però la Mancomunitat de Catalunya~~ Allò era anar contra la seva voluntat de poder.

Tothom ha valorat en gran manera l'obra realitzada durant els dos primers anys de la gestió presidencial de Prat de la Riba al front de la Mancomunitat de Catalunya. Però Prat s'adonava que no havia pogut fer altra cosa que planejar una millora i ampliació dels serveis administratius per a l'atenció dels quals no podria disposar del pressupost necessari.

El mateix Prat ho confessava al periodista català Santiago Vinardell en una entrevista que es va publicar a La Tribuna, de Madrid, corresponent al dia 17 de juny de 1916.

Totes les seves iniciatives importants havien fet fallida, tot el programa que ambicionava de realitzar havia fracassat. Es que, en realitat, tot estava muntat amb agulles i no podia fer altra cosa que el que va fer: portar una administració d'una honestetat exemplar.

Prat, deia en aquella entrevista unes quantes coses que potser sorprendran a més de quatre dels exagerats exaltadors de l'obra realitzada per la Mancomunitat del temps del seu primer President,

Puse mi empeño en continuar la brillante tradición de la Diputación provincial en lo referente a obras públicas y seguidamente emprendí con firmeza el problema de nuestra cultura, que yo tenía estudiado desde hacía muchos años... A cada lengua corresponde una cultura. El Estado venía atendiendo solamente a la cultura castellana. A las otras culturas españolas no les ha dispensado protección alguna. Esta desigualdad no podía consentirse por más tiempo. Y le pusimos remedio inmediato. Contando con medios modestísimos, trazamos nuestros planes y hoy estamos satisfechos de nuestra obra... En el proyecto de empréstito de la Diputación destinamos cuatro millones, de los trece que forman el total, a obras culturales y esto, que sólo debería merecer elogios, suscitó serias protestas del Gobierno. Ya que suplíamos una deficiencia del Estado, debemos exigir que el Estado pague nuestra cultura. Los catalanes, lo mismo que los demás españoles, contribuimos al sostenimiento de la cultura castellana y a nosotros no sólo se nos deja en el mayor de los abandonos sino que se nos ataca. No pueden consentirse esas desigualdades... Nos encontramos

sin museos, porque todos nuestros tesoros fueron a parar al centro o traspasaron las fronteras. No teníamos bibliotecas porque nos despojaron de las públicas y de las que se guardaban en los conventos y en las casas reales. El Estado nos ayuda en una parte insignificante para el sostenimiento de la Universidad Industrial, la importante institución, en la cual - siguiendo la tradición de la Diputación provincial -, están englobadas todas las enseñanzas técnicas... Nos atenemos exclusivamente a aquello que nos corresponde según la legislación. No estamos autorizados para ocuparnos de la primera enseñanza y tenemos que limitarnos a organizar cursos para los maestros.

I acabava amb aquestes paraules:

El día en que los españoles nos decidamos a cultivar por un igual el castellano, el catalán y el gallego-portugués, habremos llegado a la superior espiritualidad ibérica que haría posible la formación del Imperio español...

Prat de la Riva s'oblidava de l'idioma basc.

I continuava amb la seva dèria imperialista.

La primera Guerra Mundial

L'any ¹⁹¹⁴ ~~1914~~ seria catastròfic per ^a tot Europa. L'atemptat de Sarajevo i l'ultimàtum de l'imperi austro-hongarès a Sèrvia el 28 de juliol provocava la mobilització dels principals països europeus: Rússia, ho feia el dia 29; Àustria, el 31; França i Alemanya, el dia primer d'agost. Aquell mateix dia, Alemanya declarava la guerra a Rússia i dos dies més tard a França i el dia 5 d'agost Àustria també declarava la guerra a Rússia.

El dia 2 d'agost, els alemanys ja s'havien llançat a la lluita amb tota la seva fúria i havien travessat la frontera de Luxemburg; aquell mateix dia, l'ambaixador alemany a Brussel·les lliurava un ultimàtum al govern belga dient-li que si no deixava el pas lliure a l'exèrcit alemany ocuparia tot Bèlgica. El govern i el rei Albert es van negar a obeir aquelles ordres i el país va ser ocupat militarment i sotmès a la violència germànica més desenfrenada. L'agressivitat i els afanys de domini europeu i colonial del kaiser Guillem II no tenienaturador mentre l'imperi austríac s'eclipsava per moments. Després d'entrar a la guerra la Gran Bretanya, els imperis centrals es van veure encerclats i hagueren de lluitar en quatre fronts alhora, la qual cosa no havien previst a temps.

Àustria-Hongria, sota la monarquia imperialista dels Habsburg, tenien sotmeses una dotzena de nacionalitats que feia temps que lluitaven clandestinament per assolir la respectiva independència política.

A Catalunya, les simpaties s'havien dividit entre els Aliats i els imperis centrals. El moviment catalanista també s'havia dividit en les dues tendències i ^{molts dels} mentre ~~que~~ homes de la Lliga Regionalista i especialment les seves dues figures polítiques més representatives - Enric Prat de la Riba i Francesc Cambó - eren evidentment germanòfils, com es va comprovar en discursos i conferències, els ho-

75

mes de la Unió Catalanista i els nacionalistes republicans eren aliadòfils.

Entre la classe obrera i la classe mitjana predominaven els simpatitzants ~~amb~~ *de* Aliats. De tal manera que així que va esclatar la guerra i els alemanys van invadir França, es va crear un comitè català per a promoure l'ajut moral i material ~~als Aliats i la República~~ a la França amenaçada. Aquest comitè em sembla recordar que el va presidir Pere Rahola, de la Lliga. Es va obrir l'allistament de voluntaris catalans i en pocs dies es van poder oferir a França 14 000 homes disposats a morir per la llibertat dels pobles amenaçats per l'imperialisme alemany. Aquells milers de voluntaris van ser posats a les ordres del general Joffre, català de Ribesaltes (Rosselló) que es va fer cèlebre en la batalla del Marne (6-10 de setembre de 1914) en la qual van morir la majoria dels voluntaris catalans.

Els submarins alemanys van començar l'ofensiva i el dia 7 de maig de 1915 van torpedinar el transatlàntic Lucitania, de matrícula britànica, que portava 1198 passatgers i, entre ells, 124 nordamericans.

En plena guerra europea, l'any 1915 els germans Oliva van decidir de traslladar a Barcelona els seus prestigiosos tallers d'impremta i gairebé tot el personal els va seguir. Els tallers, amb algunes màquines noves, es van instal·lar al carrer de Casanova, número 169, i l'empresa va adoptar el nom d'Oliva de Vilanova, impressor.

La impremta Oliva va conquistar de seguida un lloc preeminent entre els impressors barcelonins de primera categoria i, gràcies a les relacions establertes per Víctor Oliva entre escriptors i artistes del moviment cultural català, la feina va augmentar d'una manera considerable. Allà vaig conèixer al filòsof Eugeni d'Ors, al pintor i ninotaire Xavier Nogués, al pintor i cartellista Francesc d'A. Galí, al pedagog Eladi Homs, al bibliòfil Ramon Miquel i Planes, al fotògraf Adolf Mas, amb el seu fabulós arxiu de monuments històrico-artístics, a l'actor i poeta Ramon Tor i molts d'altres personatges de primer i segon ordre. Recordo que Víctor Oliva em va encarregar l'administració de les edicions limitades i numerades que, per subscripció, patrocinava un grup anomenat "Amics dels Bells Llibres", del qual Ramon Tor era el representant.

El primer volum de la col·lecció es va dedicar a un recull de sonets de Shakespeare, traduïts al català pel poeta i polític lleidatà Magí Morera i Calícia, un home que em resultava d'un tracte deliciós; Xènius, amb la seva còrpora impressionant i el seu aire d'home superior, que anava per la impremta com a director de la revista Quaderns d'Estudi, òrgan del Consell de Pedagogia, i els editorials de la qual signava amb el pseudònim Guita, m'impressionava molt però no em resultava gens simpàtic. Només em faltava que un dia que vaig anar-li a portar proves de la revista al seu domicili de la casa de les Punxes, de la Diagonal, em sortissin a obrir i en dir jo que havia de veure al senyor D'Ors per encàrrec del senyor Oliva, no sé si seria la muller del filòsof - una senyora rabassuda amb accent una mica estrany - em va contestar: - Ara no pot ésser perquè el Mestre pensa; el ninotaire Xavier Nogués ~~era un home distingit~~ em feia una mica de llàstima amb el seu aire malaltís i trist però ^{resultava} enormement simpàtic; Francesc d'A. Galí, el vaig conèixer per primera vegada quan va anar a la impremta amb motiu d'imprimir un cartell anunciador de no sé quina exposició oficial i el seu aire distingit i el seu parlar faceciós ^{els} era ben diferent del ninotaire Babel; Eladi Homs, era un home exquisit, elegant de gest i de paraula ^{un} i somriure sempre ^{(als llavis;} Ramon Miquel i Planes a qui veia amb poca simpatia abans de tractar-lo de prop perquè no m'agradava la campanya que havia portat contra les Normes Ortogràfiques, va acabar resultant-me un home admirable i cordial i cada vegada que l'anava a veure al seu despatx del carrer de Mallorca, on tenia el gran taller de relligadures i de llibre/ratllat, com que veia com m'interessava, m'ensenyava el contingut d'una colla de calaixets on hi guardava bocins de pell antiga per a utilitzar en els llocs de les seves edicions de bibliòfil, les més suggestives de les quals eren, per mi, les d'una col·lecció de llibre/catalans antics que reeditava en facsímil, numerats i en paper de fil, que només servia per subscripció en edicions limitades, i un d'aquells llibres em va deixar boca-badat pel seu títol i pel seu contingut: es deia Tròtula del Mestre Joan i aquest subtítol: De les moltes maneres de fetre. No vaig poder resistir la temptació de quedar-me els plecs a mesura que sortien de la màquina, fent creure al maquinista que eren per l'arxiu...;

23

el vell fotògraf Adolf Mas era, als meus ulls, com un home del Renaixement, fins i tot trobava que ~~tenia~~ tenia una retirada amb Leonardo da Vinci i cada vegada que anava al seu arxiu la meua admiració augmentava quan veia que el tenia tan ben organitzat; Ramon Tor, en la vida real era l'actor elegant del nostre teatre, capaç d'interpretar a la perfecció qualsevol paper que li donessin, per senzill que fos, i recordava l'efecte que m'havia fet sentir-li només la veu en La campana submergida, de Gerard Hauptmann.

Aquelles coneixences em van introduir, com espectador embadalit, en un món meravellós: el moviment cultural que va caracteritzar els anys de la Mancomunitat de Catalunya i que, en un autodidacte com jo, que havia tingut la sort de passar per una escola catalana, havia de deixar un solc molt profund.

La meua mare havia trobat un pis al nostre abast al carrer d'Urgell número 117, entre el carrer d'Aragó i el pas a nivell de la línia del ferrocarril de M. S. A. que, naturalment, encara no l'havien fet subterrània, i quan a l'indret del carrer de Casanova encara hi havia la Casa del Pueblo dels lerrouxistes i el Pont del Mico que permetia de passar a l'altra banda de la via per anar cap al vell mercat d'El Ninot.

El canvi de domicili de Vilanova a Barcelona havia fet augmentar el nostre modest pressupost i al cap de poques setmanes de vida barcelonina em vaig veure obligat a plantejar les meves reivindicacions econòmiques a Demetri Oliva.

Amb l'aire paternal de sempre i posant-me una mà a l'espatlla em va dir que no podia ser perquè la casa havia tingut unes despeses extraordinàries amb motiu del trasllat de la impremta a Barcelona; que ~~després~~ després una temporada per veure com anava la feina i en tornariem a parlar. Li vaig dir que em deixés passar al taller, a la secció que volgués perquè ja sabia que a tot arreu m'agradaria de treballar. Em va contestar que el meu lloc era al despatx perquè era un lloc de confiança i no hi podien posar un desconegut.

Vaig comprendre que amb aquell paternalisme mai no guanyaria un sou que em permetés de contribuir en bona part a l'atenció del pressupost de casa. Però, fora dels

familiars del meu pare, no coneixia a Barcelona ningú més. La meva tia-padrina s'havia casat amb un aragonès i els meus avis paterns havien abandonat les terres de Castelldefels i s'havien refugiat al costat de l'única filla que els quedava i que vivia en un entresol del carrer d'Aribau, entre Consell de Cent i Aragó, voltada d'una pila de fills. La meva àvia havia mort abans d'arribar nosaltres a Barcelona i el meu avi no va trigar gaire a morir; el temps just per a demostrar-me una gran estimació i sense aconseguir d'adaptar-se a la vida de la gran ciutat.

Mancat d'altres coneixences, no em va tocar altre remei que continuar treballant amb els Oliva, mentre feia amics i coneixia gent.

Vaig ampliar els meus estudis de comptabilitat a l'Escola ^{oficial} de Comerç de Barcelona com estudiant lliure i allà vaig fer nous amics. Fins que un dia, un d'aquells amics em va dir que a la casa on treballava necessitaven un ajudant del comptable. Hi vaig anar volant i ens vam entendre de seguida perquè milloraven considerablement la meva situació econòmica. Al cap de vuit dies deixava la impremta Oliva, no pas sense cança, per anar a treballar a la nova empresa que era la representació d'una ^{rusa} fàbrica de pneumàtics d'automòbil, marca "Columb", situada a la Rambla de Catalunya número 125. Una adreça que tindria història.

Quan vaig començar a fer d'ajudant del titular que es deia Joan Balada - una cunyada del qual, molt ben plantada, va resultar que era l'amistancada d'un home molt important i seriós de la Lliga, Lluís Duran i Ventosa, a qui ella deia "Lluisó" - les existències de pneumàtics estaven a les acaballes perquè feia mesos que no arribaven expedicions per mor de la guerra. La feina escassejava bastant i els que treballàvem al despatx podíem dedicar moltes estones a seguir la guerra damunt d'un mapa d'Europa, d'acord amb els comunicats dels Aliats i fent córrer les agulles pels fronts de combat.

Els dos gerents d'aquella Agència "Columb" eren uns joves de casa bona amb títol de marqués i tot. Eren ben plantats, aficionats als automòbils i al joc de pilota basca

286
~~però els portuguesos~~ que practicaven cada dia abans de venir al despatx, al frontó que hi havia al carrer de Rosselló cantonada a Balmes o sigui ben a prop de l'oficina i magatzem. Els dos marquesos s'havien casat amb dues germanes valencianes que feien molt de goig i els dos matrimonis portaven una vida de prínceps. Del negoci se n'ocupaven molt poc i entre el poc interès que hi posaven i la manca d'existències, l'Agència "Columb" anava de corcoll.

Els russos se'n van adonar a temps i com que tenien encarregat el control de les agències europees a una oficina comptable anglesa, un dia es va presentar Mr. Best a examinar la comptabilitat i a comprovar les existències. Al cap de pocs dies - potser enviats a buscar per l'anglès -, van comparèixer dos representants directes de la casa central de Nijni Novgòrod, amb Mr. Goldstein, un jueu molt simpàtic, que era el que manava més dels dos enviats especials.

Al cap d'un parell de dies, Mr. Goldstein em va presentar un perit mercantil judicial, Enric Amiguet i Trius, encarregat de fer un informe sobre les operacions comptables dels darrers temps, algunes de les quals consideraven sospitoses. Joan Balada, el comptable oficial va saltar punta en blanc i només vaig quedar jo per a informar al perit mercantil sobre una comptabilitat especial que es portava a base del preu de cost dels pneumàtics, coordinada amb la comptabilitat central de Rússia. Encara que la meua feina era la d'ajunt-comptable i m'encarregava d'una pila de llibres auxiliars, sempre m'havia cridat molt l'atenció aquell sistema comptable rus o anglès i, mig d'amagat, l'havia anat desxifrant de mica en mica. Això em va permetre d'informar al perit-judicial sobre aquella comptabilitat misteriosa que no acabava d'entendre un home com ell que tenia molta pràctica i tenia molt bon nas per a trobar malifetes per la gran quantitat de comptabilitats de tota mena que havia hagut d'examinar amb motiu de fallides i suspensions de pagaments d'empreses industrials i comercials de tota mena.

La cosa va acabar de la millor manera possible per als dos simpàtics marquesos: el Marquès de Belmonte de la Vega Real i el Marquès de la Laguna de Cameros. Els va costar una pila de milers de pessetes però van evitar d'anar a la presó.

El perit mercantil Enric Amigué va quedar molt content de la nova col·laboració i em va proposar de fer-li d'ajudant per a la feina comptable que se li encarregava judicialment sobre suspensions de pagaments i fallides. ~~Al mateix temps li va proposar~~ ^{de la "Columb"} ~~Però havia intervingut en aquestes investigacions~~ un advocat català i catalanista que es deia Magí P. Sandiumenge i Puig, fill d'un advocat que era primera quota del Col·legi de Barcelona. El fill Sandiumenge, que a més d'advocat era poeta i pintor, es veu que volia deixar el bufet del seu pare i dedicar-se als negocis d'una manera independent. Es volia quedar aquell local de la Rambla de Catalunya i em va proposar de quedar-me amb ell. Vam convenir que dedicaria mig dia al perit mercantil i mig dia a ^{e de} ~~Sandiumenge~~. Les tardes, doncs, les dedicava a la feina que m'encarregava el perit mercantil Amigué. Em feia intervenir en les inspeccions comptables que li encarregaven els jutjats de Barcelona i en l'organització de comptabilitats que alguns industrials i comerciants li encamanaven. Finalment, anava al meu càrrec ~~continuar~~ ^{continuar} aquelles comptabilitats i d'aquesta manera i durant la setmana em repartia les tardes entre la Feneria d'Acer "Escorsa", de la Creu Coberta; una fàbrica de pastes per a sopa de Les Corts; un magatzem de venda a l'engròs de bacallà i arengades del carrer del Comerç; una botiga de plats i elles del carrer d'Escudellers; un comerç italià d'objectes de coral, perles i capafusos del carrer del Call; un garatge del carrer de Muntaner; una joieria de la Plaça del Teatre i unes quantes més.

Magí P. Sandiumenge es va associar amb Manuel Monteys i Josep Oriol Bruguera i van agafar la representació de dues marques d'automòbil, pensant que així podrien aprofitar les relacions comercials de la desapareguda societat anònima dels pneumàtics "Columb". Es tractava de la representació de la fàbrica francesa ~~Walter~~ ^{nova} ~~Chenard & Walker~~ i d'una marca de Barcelona que es deia Espana i tenia en el seu escut la bandera de l'estanc. Vaig estar a punt de separar-me de Sandiumenge però em va assegurar que la gestió havia estat feta per iniciativa dels seus dos socis i que allò no duraria gaire.

Els xassís de la Chenard & Walker i de l'España ens arribaven pelats i les carreceries anaven per compte nostre. Es va muntar un bon taller a Sant Andreu i com que l'encarregat del taller, el gironí Traiter, ens va dir que no podia donar l'abast, vam haver de recórrer al carrocer Ayats, d'Arbúcies. La meua feina consistia en portar el control de la producció del nostre taller i ~~del control~~ de la producció d'Ayats, al taller del qual anava tot sovint i sempre amb un dels nostres xefers perquè mai ^{mai} vaig voler treure el permís de conduir.

Les vendes de cotxes van anar ~~de~~ baixa i la primera representació que vam deixar va ser la de la marca España. Pocs mesos després, també rescindíem el contracte de representació exclusiva amb la Chenard & Walker. A continuació vam traspasar el taller de Sant Andreu i, com a conseqüència del fracàs del negoci d'automòbils, es va dissoldre la societat formada per Sandiumenge-Lentey-Bruguera.

L'Assemblea de Parlamentaris

En plena guerra europea, segurament amb la convicció que la lluita¹ acabaria amb la victòria dels imperis centrals i convençut que no es podia fer gran cosa de profit amb la Mancomunitat de Catalunya, Prat de la Riba va pensar que calia plantejar, amb més força que mai, el problema de l'estructura federativa de les nacionalitats que integraven l'Estat espanyol, sempre posant com exemple el de l'Alemanya i de l'Àustria-Hongria imperials.

Amb data del 18 de març de 1916 redactava i era aprovat pel seu partit un manifest que amb el títol "Per Catalunya i l'Espanya gran" era l'expressió del seu pensament i de la seva voluntat federalista que compartien els homes més significats del seu partit, aleshores senadors o diputats a Corts per Catalunya: Raimond d'Abadal i Calderó, marquès d'Alcella, Frederic Rahola, Lluís Sedó, Leonci Soler i March, senadors; Josep Bertran i Musitu, Eusebi Bertrand i Serra, Francesc Cambó, marquès de Camps, Manuel Farguell i de Magarola, Lluís Ferrer-Vidal, Joan Garriga i Massó, Bonaventura M. Plaça, Pere Rahola, Albert Rusinyol, Joan Ventosa i Calvell i Narcís Verdaguer i Callís, diputats.

En aquell manifest es recordava la unitat de les terres catalanes que constitueixen la nostra nació i, per bé que amb una orientació imperialista, donava com a única possibilitat de convivència el sistema federal.

Aquella crida, llançada de cara a l'opinió pública d'Espanya, i, naturalment, en castellà, deia coses com aquestes:

Quando Cataluña y los otros Estados de su linaje, Mallorca y Valencia, entraron a formar parte de España, su lengua tenía exactamente los mismos derechos y preeminencias que la lengua castellana, compartiendo con el latín la oficialidad en toda la vida pública interior, así como en las relaciones internacionales. Nuestro dere-

82

cho civil, bautizado ahora de foral y destinado al panteón de un Apéndice, era un derecho tan sustantivo, tan común como el derecho castellano. Los catalanes tenían la patria potestad de regir su administración interior, y un poder legislativo propio, un parlamento catalán con todas sus naturales y obligadas secuencias.

¿ Por qué hoy tenemos solamente pobres corporaciones administrativas entregadas a la arbitrariedad de un poder no catalán y una representación parlamentaria perdida en el conjunto de un parlamento general reunido, formado y dirigido fuera de Cataluña ? ; Por qué nuestras instituciones administrativas ostentan nombres y apellidos y llevan la organización y reciben el impulso de organismos que no son ni han sido jamás de Cataluña, como si no los tuviésemos propios de nuestro linaje, ilustrados por una tradición gloriosísima ? ; Por qué la lengua catalana, lengua de Corte y Parlamento, lengua de la poesía, igual en linaje y derechos que la castellana al realizarse la unión, ha sido, gracias a la unión, desterrada violentamente de toda nuestra vida pública, proscrita como una intrusa de su propia casa y por añadidura insultada a cada momento por ministros y funcionarios, calificándola de dialecto, de patois grosero destinado como una antigualla insertible a morir lentamente en el hogar doméstico ? Vístase como se quiera para ocultarlo, éste es el hecho, con toda su irritante crudeza: en España hay un pueblo que tiene reconocidos y enaltecidos en la vida pública los elementos de su personalidad que los pueblos aman con más fuerza. En cambio, hay otros pueblos que ven excluidos de las leyes del Estado, de toda la vida pública, esos elementos sustanciales de su espiritualidad y de su personalidad.

Y este estado de cosas, los pueblos que lo soportamos, los que somos víctimas de él, no estamos dispuestos a consentirlo. No queremos, porque constituye un estado de servidumbre colectivo que afecta a nuestro honor, a nuestra dignidad; por que la exclusión de nuestra lengua y de nuestra espiritualidad nos excluye del gobierno y convierte a los ciudadanos de estos pueblos preteridos en españoles de

tercera clase, en una especie de ilotas que trabajan en los oficios humildes, mientras sus señores los mandan.

Ni lo queremos nosotros ni lo han querido los hombres de las pasadas generaciones. ¿Quién no ve en la raíz de tantos procesos inexplicables, de movimientos ~~políticos, económicos~~ que han hecho agitaciones públicas variadísimos, que han hecho agitada e ilógica la historia interior de España, la causa misma de todas las desmembraciones territoriales: esa inestabilidad de un país no constituido, de unos pueblos que no se sienten bien, que se encuentran descentrados, descontentos, aun no teniendo conciencia clara de su vilipendio ?

Así, la coexistencia dentro de España de algunas de esas formidables acumulaciones de fuerzas espirituales que son las nacionalidades, en vez de fortalecer el Estado español, lo han llevado a una dolorosa impotencia, porque, en vez de ser utilizadas todas integralmente para la grandeza de España, una de estas nacionalidades, la más importante, ha luchado desde el siglo XVI, y abierta sigue aún la lucha para excluir, para asimilar todas las demás. Y de este modo se ha perdido esterilmente un esfuerzo inmenso: el de los pueblos amenazados de absorción, que se han separado o han luchado por separarse, y el esfuerzo que ha debido aplicarse a retenerlos sujetos, cuando mediante un régimen de amor, de igualdad política, todos se habrían dado las manos para engrandecer más el común Imperio...

En el Madrid político ha sido axioma para combatir los movimientos regionalistas que la unidad por uniformidad hace fuertes los pueblos y, en cambio, la unidad por federación los debilita. Esto podía sostenerse con alguna apariencia de sinceridad antes de la actual guerra; hoy, no. Porque, sea cual fuere el juicio que se forme sobre las causas, desarrollo y desenlace probable de la guerra actual, nadie puede dejar de ver en la acción de los Imperios centrales el caso de la unidad, de coordinación, de aprovechamiento de todas las energías más formidable y maravilloso que la historia ha registrado. El máximo de cohesión coincide con

el máximo de federalismo. Entre Alemania y Austria-Hungría suman más parlamentos, más asambleas legislativas que los otros Estados de Europa juntos: tantos regímenes jurídicos, civiles y administrativos como grandes provincias, casi tantos idiomas oficiales como idiomas hablados dentro de sus fronteras...

Es así como esta España menor de ahora puede tornarse en gran España, una Iberia renaciente, y puede aspirar en la nueva constitución internacional a finalidades más esplendorosas, aglutinar el conjunto de pueblos americanos hijos de Castilla y Portugal, ayudándolos a salvarse del peligro que les amenaza, el peligro de ser absorbidos cultural, económica y políticamente por el gran Estado que va absorbiendo hoy toda la riqueza de Europa y se prepara para heredar su fuerza de Imperio, la hegemonía mundial...

Si los catalanes atendiésemos solamente al aspecto nacionalista, al interés inmediato de nuestra lengua, estaríamos satisfechos de la Academia y de los vientos de fronda que se alzan en Madrid respecto de las cosas de Cataluña. No hay un sólo caso en la historia de que las fuerzas políticas, por grandes que sean, hayan triunfado, en lucha abierta, de las fuerzas espirituales de un pueblo. La persecución fortalece, aviva los entusiasmos, crea los momentos sentimentales en que hombres y pueblos se sobreponen a sus vicios y se elevan a las solidaridades triunfadoras. Las lenguas son vencidas en la paz y por la penetración pacífica; jamás por la guerra, jamás por la imposición. Los mismos hombres que en años de inconciencia se entregan voluntariamente al uso de otra lengua, cuando se intenta imponerla por un acto de fuerza revuélvense contra la violencia y se avergüenzan de la desnacionalización que consentían...

La única solución es una franca y completa autonomía. Establecerla, ir a la consagración federativa de la libertad de todos los pueblos peninsulares, es comenzar la gran España. Seguir el camino emprendido es trabajar para una España más débil, más dividida, más menguada cada día...

Esta es la gran hora, la hora heroica que pasa. Si pasa inútilmente, como todas las demás, habremos cumplido señalándola, anunciándola directamente en esa

85

parálisis crónica de las Cortes, a las representaciones supremas del Estado y a la opinión de España entera.

Prat de la Riba no sabia res del que passava de veritat sota el règim polític dels imperis centrals, pel que fa a les reivindicacions de les nacionalitats que vivien a mercè de la voluntat forastera i no pas gaudint del respecte degut, del reconeixement dels seus drets i de la seva voluntat d'independència. No hauria vist en acabar-se la guerra, si hagués estat a temps de viure la derrota de l'imperialisme europeu i el ressorgiment de les nacionalitats fins aleshores sotmeses, mentre Catalunya continuaria tractada com una colònia per aquella Espanya que ell volia salvar, tot pensant en la possibilitat de reconquistar les repúbliques latino-americanes, definitivament alliberades del domini espanyol i amb la il·lusió incomprendible de reconquistar també Portugal sota el signe del nou Imperi espanyol que preconitzava l'autor de "La Nacionalitat Catalana".

Germanòfil com era, Prat temia la intervenció dels Estats Units d'Amèrica en la guerra europea i la denunciava com d'orientació imperialista, ell que era un apassionat del domini dels Estats forts damunt dels dèbils, perquè es tractava d'una mena d'imperialisme que no era el d'ell, que era l'antítesi de la política imperial dels Alemanys de l'època de Guillem II, ^{perquè} ~~entre~~ als nordamericans els presidia un home que es deia Wilson.

Va passar un any i els governants espanyols continuaven fent el sord. I Prat de la Riba redactava un altre manifest que feia públic amb data 14 de juny de 1917, signat també pels senadors i diputats de Catalunya, amb el títol, sempre en espanyol, Los parlamentarios regionalistas al país, tornant a plantejar el problema i combatent amb paraula dura totes les arbitrarietats comeses per la monarquia borbònica.

Heus ací uns quant fragments d'aquell document:

Hasta el presente, las crisis políticas en España podían ser totalmente sus-
traídas al conocimiento de la opinión pública, porque eran crisis de familia. No
existen en España partidos, en la acepción democrática de la palabra; no existen,
por lo tanto, elecciones más que en algunos sectores del territorio español. Di-
putados y senadores son fabricados a la sombra del Poder real por los hombres a
quienes el Rey elige para gobernar, y mediante los organismos de gobierno que el
Rey pone en sus manos. En vez de unas Cortes verdaderamente populares, que levan-
ten enfrente del poder regio el otro factor esencial de un Gobierno libre, la re-
presentación de los ciudadanos, ahí está el encasillado que perpetúa esas Cortes
de Real Orden, que convierten el régimen constitucional español en verdadera au-
tocracia. Dentro de este sistema, que es el tradicional de España, es imposible
que las crisis nazcan de los movimientos de opinión. Nacen, como en la Monarquía
pura, de los malos humores, rencillas o desacuerdos entre los hombres de la pe-
queña oligarquía bifurcada que recibió el encargo de las ceremonias constitucio-
nales; y se resuelven, naturalmente, en la Cámara regia, mediante conversaciones
al oído con los presidentes del Consejo y de las Cámaras, que constituyen la ge-
rerencia alternativa de la comunidad gobernante...

Subvertidos los poderes; descentrada la autoridad; rodeados los hechos de un
ambiente de tolerancia y simpatía; sacudida toda la economía española por las re-
percusiones de la guerra; aumentada la excitación popular por la carestía y el
ejemplo revolucionario y ^{los} grandes acontecimientos alrededor de la universalización
del sufragio y la autonomía de las nacionalidades, nunca vivió España desde la
Restauración acá un momento parecido al actual...

Dar al Estado una constitución federativa: tal es la gran solución renovadora.
Mediante una organización interna de estructura federativa, los pueblos ibéricos
tendrían el ambiente de fraternidad, la intimidad amorosa que forma las grandes
unidades indivisibles. Las ciudades vivas que acá y acullá de España guardan re-
cuerdos de antiguas grandezas y sienten en sus entrañas simiente de capitalidad,

serían centros de intensa propulsión de una vida renovada, y darían, como ocurrió en las ciudades italianas, nuevos matices y facetas a la civilización. Aligerándosele al Estado la actual labor abrumadora y creándosele con tales corrientes de renovación, iría él adaptándose a las funciones encumbradas de una suprema dirección. Esta organización federativa es, por otra parte, la que corresponde a la estructura de la sociedad política española, dividida en nacionalidades, en pueblos de personalidad harto definida. Establecerla, es someterse a la exigencia de las fuerzas naturales e históricas que nos hicieron a todos lo que somos, y no otra cosa; fuerzas formidables que ^{no} se detienen con leyes ni Reales decretos ni hojas de Constitución; es obedecer a un imperativo de justicia, único posible fundamento de vínculos jurídicos sólidos y duraderos; es fortalecer el Estado (harto lo necesita) incorporándole fuerzas vigorosas que se pierden para él o lo perturban, como las de toda la periferia española, y especialmente de Cataluña y de Basconia... Y nadie crea que la adopción de este camino sea un experimento excepcional, un salto a un mundo desconocido. No; todo lo contrario. La forma federativa es la constitución normal del Estado moderno, la más generalizada, la de los pueblos directores. La inmensa mayoría de los hombres civilizados del mundo viven en Estados de esta clase y las corrientes de la opinión universal, desde las que remuevan las masas de la democracia socialista hasta las que dirigen a las muchedumbres fieles a las voces de la tierra y de la historia, dibujan en el horizonte nuevas extensiones del federalismo. El triunfo de la forma federativa en la guerra actual ha sido ruidoso; cruzó las pruebas del fuego, y de un fuego tal, que la Historia no recuerda otro que se le acierte a parangonar; y salió victoriosa en todos los órdenes. Después de la guerra, la forma unitaria irá desapareciendo, haciéndose más rara cada día; quedará a modo de antigualla, de forma de excepción para los pueblos chicos, homogéneos, como el Gobierno directo, la Asamblea en la plaza pública, como tantas fosilizaciones de instituciones caídas, supervivientes en una que otra comarca oscura y retirada.

Este es nuestro sentir, claro, sincero y totalmente expuesto, sobre los problemas presentes y el problema siempre actual, porque es el de hoy, el de ayer y el de siempre; construir España...

Aquest nou manifest portava la signatura dels senadors: Raimond d'Abadal i Calderó, Joan Garriga i Massó, Pere Rahola i Molinas, Frederic Rahola i Trèmols, Lluís A. Sedó, Leonci Soler i March, Joan Vallès i Pujals; i dels diputats Antoni Albafull i Vidal, Josep Bertran i Musitu, Eusebi Bertrand i Serra, Francesc Cambó i Batlle, marquès de Camps, Josep Claret i Assola, Manuel Farguell i de Margarola, Lluís Ferrer-Vidal, Antoni Jansana i Llopart, Magí Morera i Galícia, Bonaventura M. Plaja i Tapis, Albert Rusinyol i Prats, i Joan Ventosa i Calvell.

El govern es negava a convocar les Corts i davant d'aquesta negativa injustificada, Raimond d'Abadal es va encarregar de fer una convocatòria per a una reunió que es celebraria a l'Ajuntament de Barcelona el dia 5 de juliol d'aquell any 17, a les 4 de la tarda, per tal de "prendre mesures urgents per a posar remei a la situació del país".

En aquella reunió es va prendre el següent acord:

Pedir al gobierno la inmediata reunión de las Cortes para que las mismas, en funciones de Constituyentes, deliberen y resuelvan sobre la organización del Estado y la autonomía de los municipios y den solución inmediata al problema militar y a los que las circunstancias actuales, plantean con apremio inaplazable para la vida económica de España.

Una comissió/especial va anar a Madrid a lliurar el document al president del Consell de Ministres, Eduardo Dato. El govern va contestar el dia 8 rebutjant aquell ultimàtum i amenaçant als que s'atrevissin a convocar l'Assemblea projectada. Però desafiant al Govern, es van cursar les invitacions corresponents signades per 46 parlamentaris, entre Senadors i Diputats.

La nova reunió es va celebrar també a Barcelona el dia 19 de juliol següent amb l'assistència de 13 senyors, 56 diputats i 8 adhesions que fien un total de 77 parlamentaris dels més diversos sectors polítics de les Corts i del Senat.

El president Raimond d'Abadal, en obrir la reunió es va trobar amb la força pública però va dir: "L'Assemblea continua deliberant".

Aleshores s'hi va presentar el Governador Civil, que era Leopoldo Matos, i el president Abadal va dir-li que a desgrat de la prohibició del Govern, l'Assemblea no es dissoldria si no era per la força. I el governador, va posar la mà a l'espatlla del diputat Frederic Rodés que es trobava, potser casualment, prop de la porta i li va dir que quedava detingut.

Abadal va aixecar la sessió. Però, abans, l'Assemblea va prendre els següents acords:

Protestar de que el Gobierno haya utilizado la censura gubernativa para sembrar por España la insidia de que la aspiración autonomista de Cataluña, afirmada por todos los partidos y compartida por todo el pueblo catalán, implique un propósito separatista; de que cuando todos los partidos de Cataluña han decidido formular un afectuoso llamamiento a todos los españoles para emprender juntos una obra de engrandecimiento común, haya procurado que este llamamiento no fuese escuchado. Y somete al juicio de la opinión española la acción antipatriótica y dissociadora que con ello ha realizado el Gobierno.

El resum de les reivindicacions dels parlamentaris, era aquest:

A) La política del actual Gobierno, sobre significar una preocupación a Cataluña y a España entera, constituye a la vez un agravio al Parlamento y un obstáculo a que las ansias de renovación que siente el país puedan obtener normal satisfacción. B) Que habiendo declarado el Gobierno y los partidos que tienen la mayoría en las Cortes, que éstas no pueden actuar en funciones de Constituyentes, y considerando la Asamblea que urge deliberar y resolver sobre la organización del Es-

tado, la autonomía de los Municipios y los demás problemas que las circunstancias plantean con apremio inaplazable para la vida del país, entiende que es indispensable la convocatoria de nuevas Cortes que, en funciones de Constituyentes, puedan deliberar sobre estos problemas y resolverlos. C) Que para que el país pueda manifestar libremente su opinión, y el pueblo no vea cerrada toda esperanza de que su voluntad sea conocida y respetada, las Cortes Constituyentes no pueden ser convocadas por un Gobierno de partido que, fatalmente, seguiría los habituales procedimientos de adulteración del sufragio, sino por un Gobierno que encarne y represente la voluntad soberana del país. D) Que es indispensable que el acto realizado por el Ejército el día primero de junio vaya seguido de una profunda renovación de la vida pública española, emprendida y realizada por los elementos políticos; sin lo cual, aquel otro acto perdería ante la conciencia del pueblo el carácter de una iniciativa patriótica, para dejar tan sólo el recuerdo de un acto estéril de indisciplina, y el Poder público no estaría revestido de la autoridad moral necesaria para regir la vida del país y mantener el imperio del derecho.

Aquella declaració va anar seguida de la creació de tres comissions. I amb data 14 d'agost de 1917, Raimond d'Abadal, Hermenegildo Giner de los Ríos, Josep Roig i Bergadà, Francesc Cambó, Alejandro Lerroux, Felip Rodés i Josep Zulueta, van signar a Barcelona mateix, un document de protesta per l'atropell comès pel Govern dato.

Per fi, la Lliga Regionalista s'adreçava "Als ciutadans de Barcel·lona" en català i els deia:

"En presència del gravíssim conflicte plantejat a Catalunya i a tota Espanya, la representació dels parlamentaris que varen concórrer a l'Assemblea del 19 de juliol es dirigeix al país recordant la seva previsió patriòtica i assenyalant la responsabilitat tremenda d'un Govern que, substituint l'imperi del dret i l'assistència de l'opinió pública per l'arbitrarietat i la violència, n'ha estat el promotor i la causa.

Conscient l'actuació de la Lliga Regionalista, les seves campanyes en favor de l'ordre i de la normalitat ciutadana, és inútil dir que cap dels seus homes no ha tingut en la preparació dels fets actuals intervenció de cap mena. Avui mateix desencadenat el conflicte, es creu en el deure de recomanar a tothom serenitat i prudència. La renovació de la vida pública, que tot Espanya desitja, no pot ni ha d'ésser obtinguda per procediments de força que potser el Govern cerca i provoca per fer una repressió sagnant i justificar la seva continuació en el poder, presentant-se com a defensor de la pau i de l'ordre.

Es precis que, al magnífic exemple de civisme que va donar el poble el dia de l'Assemblea, persisteixi.

Que tota la responsabilitat sigui del Govern; que tota la prudència i tota la raó i tot el patriotisme siguin del poble.

Amb aquestes armes, que solidaran al costat nostre tota l'opinió d'Espanya, tenim assegurada la victòria incruenta de les nostres reivindicacions.

Per a refondar antecedents, perquè tothom, al judicar els fets actuals, sàpiga a què atènyer-se, els representants dels partits que varen prendre part en l'Assemblea coincidiren ahir en formular les següents declaracions que han estat notificades al senyor Alcalde de Barcelona.

Manifest dels Parlamentaris al País:

"Davant els gravíssims esdeveniments que ocorren en aquests dies, els representants dels diferents grups polítics que integren el moviment que es concretà en l'Assemblea del 19 de juliol, creuen que no poden restar muts i indiferents. Judiquen deure ineludible de la seva representació adreçar-se al país en aquests moments de pacrosa inquietud, per a deixar consignades les següents declaracions:

Que quan es formularen en primer de juny darrer per l'exèrcit les aspiracions que en son contingut substancial acollí amb simpatia l'opinió pública, el Govern ne les recollí per la única via normal per atendre-les, deixant obert un procés que mentee no fos resolt havia de causar gran pertorbació al país;

Que quan fou convocada l'Assemblea de parlamentaris, el Govern s'oposà, per tots els medis que tingué a mà, a una reunió que tenia per objecte cercar solució normal a la gran crisi que l'Espanya travessa, convertint-se en obstacle perquè ella pogués ésser conseguida en un ambient de pau pública, de tots desitjada;

Que, per tant, l'actual situació és una conseqüència lògica i fatal de la política seguida pels governs del primer de juny fins avui dia;

Que la resistència del Poder Públic a recollir els desigs de l'opinió, de què es renovi profundament i radicalment la vida pública espanyola, ha creat un ambient on han pogut néixer i desenrotllar-se amb facilitat els actuals esdeveniments;

Que la pau pública, el prestigi del poder i l'imperi del dret, que estan en litigi d'ençà de l'acte realitzat per l'Exèrcit el primer de juny, només poden restablir-se donant immediata satisfacció a la voluntat del país, concretada en l'aspiració de què es convoqui unes Corts Constituents que representin la veritable sobirania nacional;

Que els esdeveniments actuals han servit per posar de relleu, d'una banda, el sentit altament patriòtic i previsor de l'actuació de l'Assemblea del 19 de juliol, quan volia recollir els dalers del país per a donar-los normal satisfacció; i d'altra banda, la responsabilitat que ha contret el Govern, en desatendre aquelles aspiracions sense tenir esment de que la seva actitud havia de provocar d'una manera fatal la protesta violenta del poble;

Que en el moment actual creuen que és llur deure, no sols recordar al Govern i al país totes les advertències i previsions contingudes en els acords de les Assemblees del 5, 19 i 27 de juliol i en la nota oficiosa on es donà compte de la reunió celebrada el dia 11 de l'actual per la comissió executiva, sino reiterar un altre cop el seu convenciment de que la solució ràpida i normal del conflicte d'avui només s'obtindrà donant al país la seguretat de què la seva vida serà re-

gida i governada per organismes que, essent expressió de la seva legítima voluntat sobirana, tindrà plena autoritat per a resoldre tots els problemes apremiants plantejats a Espanya i, especialment, la crisi de poder oberta el dia primer de juny;

Que el Govern, per persistir en la seva política funesta de confiar exclusivament a la força la solució dels conflictes, sense tenir l'autoritat moral que únicament dóna l'ajut de l'opinió, és l'únic responsable del conflicte actual i de les conseqüències perdurables que la seva solució anormal i violenta deixarà en la vida d'Espanya;

Que mereixeran gratitud de la pàtria i honrament de la història tots aquells qui havent contret compromisos amb el país per a donar la solució definitiva en la crisi de la vida pública espanyola oberta en primer de juny, aportin el seu esforç perquè aquella no s'ajorni ni es retardi; i que, per la seva banda, els representants dels distints elements que participaren en l'Assemblea del 19 de juliol judiquin que els actuals esdeveniments els obliguen amb més apremi a procurar que els acords que s'hi adoptaren obtinguin ràpida i total realització".

Barcelona, 14 d'agost de 1917. - R. D'Abadal, H. Giner de los Rios, J. Roig i Bergadà, F. Cambó, A. Lerroux, F. Rodés, J. Zulueta.

I els homes de la Lliga encara hi van afegir aquests mots:

"El text d'aquest document és prou clar per a que hagi d'acompanyar-lo cap comentari".

I tornaven a signar els representants del partit: R. d'Abadal, Francesc Cambó, J. Ventosa i Calvell, J. Bertran i Musitu, que devien ser els que aleshores formaven la Comissió d'Acció Política de la Lliga Regionalista.

La mort d'Enric Prat de la Riba

El dia primer d'agost de 1917 havia mort a Castellterçol (Vallès Oriental), Enric Prat de la Riba i Sarrà. Tenia 47 anys.

Segons em va dir, molts anys després, el doctor Leandre Cervera, el primer president de la Mancomunitat de Catalunya sempre havia estat un home delicat de salut i ~~per~~ l'agreujament del goll que patia i que li havia produït la mort era degut a la forta impressió que va rebre quan va passar cinc dies a l'antiga presó del carrer d'Amàlia, de Barcelona, condemnat a no sé quants mesos com a director de "La Veu de Catalunya" per haver traduït i publicat un article del dià-
L'Indépendent, de Perpinyà, que parlava dels problemes dels pagesos del Rosselló.

Aquella versió catalana de l'article francès va ser considerada com una incitació a la violència a casa nostra. Una de tantes coses grotesques de les autoritats espanyoles tractant-se de Prat de la Riba que ningú no podia creure que fos capaç d'emprar ni recomanar la violència als nostres pagesos essent com era un home tan conservador.

Prat de la Riba va sortir en llibertat vigilada degut al seu estat de salut i gràcies a les gestions que va fer el doctor Bartomeu Robert.

Això passava l'any 1902, quan Prat de la Riba tenia 32 anys.

Aquell goll devia ser maligne.

Tothom sabia que el President estava malalt però la notícia de la seva mort va commoure tot Catalunya i, especialment, als parlamentaris reunits en aquella Assembla, titllada oficialment d'il.legal. Els diaris anaven plens de dades sobre la ~~seu~~ vi-
da i la gestió político-administrativa del difunt. La revista setmanal Il·lustració Catalana, va publicar un suplement ~~del 12 d'agost~~ amb data del 12 d'agost dedicant-li un editorial que resumia l'opinió i l'emoció de moltíssims catalans:

"Diuen que l'hora de la mort és l'hora dels glòries, y això, però pel comú de la gent. Però pels homes eminents, pels homes com En Prat, l'hora de la mort és l'hora de la justícia. Per això, de totes bandes s'ha manifestat un mateix sentiment per la seva pèrdua, que tothom creu en aquest moment irreparable, veient en l'il·lustre desaparegut l'alta encarnació d'una idealitat que durant vintidós anys ha vingut servint y propulsant, y en una part, encara que mínima, iniciant-ne la realització...

"Hem dit qu'era l'hora de la justícia per En Prat de la Riba y hauríem de dir: de començar la justícia. Des d'ara començarem donant buixant l'home qu'hem conegut de cara y d'esquena; el record de ses febleses y de ses errades, que ni'l. vents n'havien estat nets, y s'anirà execant a la vista y a la consciència pública, l'hora de tares, la figura espiritual d'aquest gran patriota qu'ha sabut viure y morir com un gran català".

I a continuació donaven uns quants capítols de les bases per la constitució ~~de~~ ^{regional} catalana, acordades per l'Assemblea de Delegats de la Unió Catalana, celebrada a Manresa, els dies 25, 26 i 27 de març de 1892 i de la qual fou secretari, quan tot just havia fet 22 anys; un fragment del Compromís de la Unió Catalana, escrit en col·laboració amb Pere Muntanyola; i el darrer capítol de la nacionalitat Catalana.

Les despulles de Prat de la Riba foren portades des de la seva casa patral a la Casa de la Vila de Castellterçol i, de seguida, traslladades a Barcelona, passant per Sant Feliu de Codines, L'Ametlla, La Garriga, Les Franqueses, Granollers, Montornès i Montcada, amb parades a tot arreu per a rebre l'homenatge de gran nombre de ciutadans d'aquells pobles. En arribar a Barcelona ^{el fèretre} va rebre una multitud de gent al Passeig de Pujades i a la Plaça de l'Àngel.

~~El cadàver va arribar al Palau de la Generalitat i el van posar a la capella de Sant Jordi, on fou vetllat per diputats i consellers de la Mancomunitat.~~

El cadàver va ser portat al Palau de la Generalitat i el van posar a la capella de Sant Jordi, on fou vetllat per diputats i consellers de la Mancomunitat. La sala de sessions de la Diputació ^{es va omplir} ~~va plena~~ de corones i el públic ^{va fer} ~~va fer~~ una llarga cua per a desfilar davant del fèretre durant tota la nit del 3 al 4 d'agost.

L'enterrament es va fer el dia 4 d'agost i va passar per la catedral, el Portal de l'Àngel, la Plaça de Catalunya i les Rambles.

La meua mare va voler venir amb mi a veure'l i quan va passar el cotxe davant nostre a la Plaça de Catalunya i, més avall, a les Rambles, vaig veure que plorava. També ploraven moltes altres persones.

La manifestació de dol era imponent i l'aspecte de la ciutat, amb les faroles de tot el trajecte cobertes amb trossos de crespó negre, era impressionant de debò. I va ser la mare qui va voler comprar un dels retrats que venien pel carrer en veu baixa, impressos en negre sobre paper couché. Un retrat que encara és a casa entremig dels papers relatius a Prat de la Riba.

¿ Què sabia tota aquella gent de les idees i de l'obra del primer President de la Mancomunitat de Catalunya ?

Prat de la Riba no era un polític que hagués fet mítings ni que s'hagués exhibit massa sovint, fora dels actes oficials propis del seu càrrec. Tampoc no era un polític d'aquells que en diuen populars. Ni un d'aquells homes públics dels quals es contenen moltes anècdotes.

Jo havia fet esforços extraordinaris per no emocionar-me i plorar. I va triomfar en mi el "ressentiment" per les discrepàncies polítiques amb el difunt. Era el comportament lògic d'un fanàtic separatista de 18 anys.

El més sorprenent i viturable, als meus ulls, era que al cap de tres mesos de la Mort de Prat de la Riba, els seus correligionaris acordaven l'acceptació d'unes carteres ministerials de la monarquia, després d'haver acusat al rei i als seus ministres dels partits polítics conservadors i liberals. Les exigències autonòmiques de l'Assemblea de Parlamentaris s'havien deixat de banda per homes destacats del mateix partit polític de Prat - la Lliga Regionalista -, el promotor d'aquella Assemblea de Parlamentaris celebrada al marge de la llei espanyola, quan en ésser substituït Eduardo Dato a la presidència del govern d'Alfons XIII, Felip Rodés, es feia càrrec de la cartera d'Instrucció Pública i Joan Ventosa i Calvell

El doctor Domènec Martí i Julià

El doctor Martí i Julià (1861-1917), que durant molts anys va ser director de l'Institut Frenopàtic de Les Corts i presidí la Societat Catalana de Psiquiatria i Neurologia, era un home de ciència, nacionalista i socialista alhora a qui repugnava l'acció política feta de cara a les eleccions parlamentàries espanyoles del seu temps per les immoralitats dels que les organitzaven i preferia dedicar-se al desvetllament de la consciència ciutadana dels catalans i ^{de} la consciència de classe dels treballadors de Catalunya. Com a homenatge al seu saber i a la seva fidelitat al país, la ciutat de Barcelona li va erigir un petit monument, amb un simple bust, a la Diagonal, davant per davant de l'Institut Frenopàtic.

L'any 1887 s'havia fundat a Barcelona la Lliga de Catalunya com a conseqüència d'una escisió produïda en el Centre Català que presidia Valentí Almirall. Els organitzadors d'aquella Lliga van ser Lluís Domènech i Montaner, Angel Guimerà, Joan J. Permanyer, Eusebi Güell i Bacigalupi i Ferran Alsina. El primer president de la nova entitat va ser Francesc Romaní i Puigdemòles i el segon Lluís Domènech i Montaner.

Segons ha deixat dit Antoni Rovira i Virgili (1882-1949) en el seu compendi de la Història del Catalanisme (1923), la Lliga de Catalunya ^{va} rebent nombroses adhesions de periòdics i associacions de fora de Barcelona i això facilità la realització del propòsit, que ja existia feia temps, de lligar en un organisme superior de conjunt les entitats catalanistes de totes les nostres comarques. A aquest propòsit respongué la creació de la Unió Catalanista, que celebrà a la ciutat de Manresa, en la sala de sessions de l'Ajuntament, la seva primera Assemblea, els dies 25, 26 i 27 de març de l'any 1892. Va ser el primer president de la Unió en Lluís Domènech i Montaner i secretari en Prat de la Riba, ^{ho} que fou també de l'Assemblea. Així mateix fou secretari d'aquesta en Josep Soler i Palet. El Consell de Representants de les associacions catalanistes ha-

de la d'Hisenda, del nou govern que presidiria Manuel García Prieto el dia 2 de novembre de 1917. I en una nota donada a la premsa, els ministres de la Lliga encara gosaven dir que mantenien íntegrament els acords adoptats per l'Assemblea de Parlamentaris.

Manuel García Prieto, del partit liberal, també va fracassar, com havia fracassat Eduardo Dato, i no pas perquè els dos ministres de la Lliga l'haguessin pressionat amb l'autonomia de Catalunya. Al cap de cinc mesos de disfrutar d'aquelles carteres ministerials, García Prieto es va veure substituït pel mallorquí Antoni Maura, del partit conservador, el 21 de març de 1918, amb l'encàrrec de formar un govern de concentració nacional - nacional espanyola, és clar -, en el qual govern Francesc Cambó s'encarregaria de la cartera de Foment i Joan Ventosa i Calvell passaria a^{ser} el president d'un Comissariat de Proveïments que, pocs dies després, es convertiria en un nou ministeri perquè ell no renunciava a continuar fent de ministre de S.M.

Cambó havia passat de la demagògia nacionalista a un col.laboracionisme sense condicions, disposat a treballar "desinteressadament" pel foment de la riquesa espanyola, mentre Joan Ventosa es disposava a encarregar-se de resoldre el problema de les subsistències, oblidant-se del que havia dit en una de les sessions de Corts deu anys enrera (14 de juny de 1907), quan es discutia el projecte de llei d'Administració Local i, provocant un escàndol parlamentari, s'adreçava al mateix Antoni Maura que ara el presidia i li deia:

«... pudiera muy bien ser que este mismo pueblo [Catalunya] haciendo uso de lo que en el individuo es derecho natural de legítima defensa, hiciera una suprema apelación a la fuerza...»

Però Antoni Maura, va haver de dimitir amb tot el seu govern de concentració el dia 6 de novembre de 1918 i Francesc Cambó i Joan Ventosa i Calvell, al cap de prop de vuit mesos de servir al rei, sense cap profit per Catalunya, perdien les respectives carteres.

via acordat que el tema de l'Assemblea fos el següent: Bases per a la constitució Regional Catalana... Aquestes, en conjunt, estaven inspirades en la fórmula federalista, amb certes concessions al règim vell. El reglament de la Unió establia la celebració d'una assemblea ordinària cada any i així es féu al principi. L'any 1893 se celebrà l'Assemblea de Reus, on van ésser fixats els medis per dur a la pràctica les Bases aprovades a Manresa. L'any 1894, l'Assemblea de Balaguer aprova un projecte de sistema tributari. L'Assemblea d'Olot, celebrada l'any 1895, tractà de les obres públiques regionals... i la celebrada a Barcelona, l'any 1904, ja sota la presidència de Domènec Martí i Julià, es van elaborar les bases d'un programa d'orientació socialitzant que, entre altres, deien les coses següents: "La Assemblea tenint en compte que'l primer dret de l'home és el dret a la vida, y que aqueix dret és estretament lligat ab el dret al treball, y que, en sa conseqüència, el treball deu executar-se en un medi apropiat y ha d'encloure tot lo necessari pera que'l dret a la vida's fassi efectiu en l'home y pugui aquest adquirir el desenrotlló armònic del ser, tant en l'ordre econòmic ó material, com en l'intellectual y moral, declara : Primer, Que s'han d'excloure totes les explotacions econòmiques cas que tendeixin a encarrir ó a malejar els elements necessaris a la vida, tant en l'alimentació com en l'habitació y'l vestir..."

El doctor Martí i Julià no era un home ben vist per Enric Prat de la Riba, probablement per les seves idees socialistes, internacionalistes i antimilitaristes. El propòsit de Martí i Julià de convertir la Unió en un organisme orientador de les masses populars, posat al dia en les qüestions socials, va provocar discussions amb els catalanistes de dreta i aquest devia ser el motiu principal de separar-se'n el dia 25 d'abril de 1901 el grup de Prat de la Riba, que va crear la Lliga Regionalista a base de la fusió del seu sector dissident amb el Centre Nacional Català que presidia Narcís Verdaguer i Callís (1868-1918) i la Unió Regionalista, representada pel doctor Bartomeu Robert (1842-1902).

^{també}
Segurament ~~va~~ ser degut a les idees socialistes i internacionalistes del doctor Martí i Julià que la Mancomunitat de l'època de Prat no va cridar-lo a col.laborar d'una manera permanent tal com va fer amb un bon nombre de catalans de les més diverses tendències polítiques catalanes, mentre a ell el va deixar sempre al marge i només li va encarregar l'elaboració d'uns projectes d'organització del Servei d'Alienats i de l'Escola d'Infermeres de Catalunya. Aquesta ~~part~~ de ponències, el doctor Martí i Julià les va redactar adaptant a les condicions de casa nostra la legislació ~~no~~ avançada dels Estats Units d'aquell temps sobre aquestes matèries.

El socialisme del doctor Martí i Julià era un socialisme humanista, ~~perquè~~ cada dia estava més preocupat per les condicions de vida dels treballadors. Li feia costa, com a deixeble, sempre fidel, Manuel Serra i Lloret (1884-1963) que l'any 1912 el va substituir a la presidència de la Unió Catalanista.

L'any següent (1913) els admiradors del doctor Domènec Martí i Julià li van voler tributar un homenatge i van editar, per subscripció popular, un volum de prop de 200 pàgines amb una tria dels seus articles publicats des de 1899 fins a 1913, amb un pròleg on explicava la seva trajectòria política fins aquells moments. Molts dels temes d'aquells articles em van aclarir idees que tenia una mica confoses: La grandesa dels pobles, Nacionalisme, La pàtria universal, El nostre renéixer : Catalunya a València, etc.

Del pròleg d'aquella antologia, se'n desprèn el pensament del doctor Martí i Julià, ~~en aquells moments~~ quan deia: "El període que ~~vam~~ença serà caracteritzat per una major expansió social, i l'acció de propaganda tindrà per principal objecte realitzar la nacionalització dels estaments obrers fonent aquestes dues accions redemptores que són el Nacionalisme i el Socialisme, amb el fi d'assolir plenitud en el resultat".

I el 3 de gener de 1915, la Unió feia públiques les bases d'un programa polític, econòmic i social, elaborat per Martí i Julià, que podríem resumir amb els següents punts:

"Els règims de tributació han de ser progressius en relació directa al capital.

S'ha d'anar gradualment a la socialització i municipalització de les funcions socials i a la socialització de la terra.

S'ha d'~~e~~ reconèixer el dret a la vida a tots els naturals de Catalunya.

Els codis de justícia, civils i criminals, s'han de reformar profundament d'acord amb els progressos científics.

En l'organització interna de Catalunya haurà de ~~r~~egir el règim autònom, exigint que els càrrecs representatius siguin incompatibles amb els serveis de qualsevol mena que, directament o indirectament, es prestin a empreses i entitats que realitzin funcions públiques".

El periodista Santiago Vinardell, un any abans de morir el doctor Domènec Martí i Julià, li va fer una entrevista per a La Tribuna, de Madrid (15 de juny de 1916) ^{on es} ~~va~~ deia:

La "Unió Catalanista" cuenta veinticinco años de existencia. Es la entidad madre del catalanismo en sus diversas tendencias y matices. Es, para decirlo llanamente, la que trajo las gallinas. En los primeros años de su actuación realizó un verdadero apostolado por las comarcas catalanas. En nuestra adolescencia hemos visto en la plaza pública de los pueblos más humildes predicar la nueva doctrina a un grupo de iluminados que -a la manera de los apóstoles cristianos- recorrian el llano y la montaña en busca de adeptos. No abandonaban un pueblo ni un villorrio sin dejar levantada una capilla a sus ideales. Se les llamaba locos, se les hacía objeto de toda suerte de burlas; mas ellos proseguían su apostolado con una tenacidad sin precedentes. Eran los sembradores. Esas actitudes inesperadas que hoy hacen despertar de su dulce sueño a los políticos de Bizancio son la semilla que ha fructificado. Esta fue la labor primitiva de la "Unió Catalanista". Sus hombres gozaban fama de rectos y austeros. El llamarse catalanista era en aquellos tiempos una patente de honradez.

El doctor Martí y Julià es una notable personalidad científica. Ha sido durante muchos años director del renombrado Instituto Frenopático de las Corts y actualmente preside la Sociedad de Psiquiatría y Neurología. Es de mediana edad y sumamente simpático. Tiene aspecto sacerdotal; ese aspecto sacerdotal que algunos de mis amigos madrileños han creído descubrir en la mayoría de ^{los} catalanes representativos.

Nos recibe envuelto en su alba bata de laboratorio...

- ¿La "Unió" sigue firme en sus propagandas ?

- Estas y el ejercer una actitud fiscalizadora que sirva de estímulo a los apáticos, es toda su misión. Por eso hemos atacado a la Lliga cuando quiso pactar con el Gobierno, y no por el hecho en sí, sino por tener el convencimiento de que los Gobiernos no son, políticamente hablando, dignos de Cataluña, ó sea que constituyen un elemento inferior. Por medio de sus asambleas, la "Unió" ha ido proclamando la evolución de la vida social y política que, en un sentido moderno y científico, queremos para Cataluña. Hemos querido traer el nacionalismo catalán al estado actual de las más avanzadas políticas, sociales y administrativas. Cataluña quiere, no solamente reivindicarse, sino dignamente manifestarse en el sentido más avanzado y moderno.

- Usted, doctor, ¿ no irá nunca a las Cortes ?

- No entra en mis proyectos. Sería necesario que se operasen grandes transformaciones. Con hombres que no saben nada de nada, con farsantes que atienden sólo a su negocio, yo no podría tener tratos. Me repugna la actual farsa indigna.

- ¿ Y esos odios ? ¿ Y esos rencores que alguien dice que ustedes siembran ?

- No veo la necesidad de que el amor a la tierra natal sea remillete de odios. Este amor es una afirmación de la Naturaleza que no debemos destruir. Yo aspiro a que mi pueblo viva dignamente. Los demás sabrán si les conviene hacer lo propio. De sentir odios, no los sentiría contra ninguna de las nacionalidades españolas, sino contra los farsantes que viven a costa de todas ellas...

El doctor Domenec Martí i Julià va morir el dia 20 de juny de 1917, poques set-

manes abans ~~de~~ Enric Prat de la Riba i va morir gairebé cec i mancat de recursos econòmics.

El seu enterrament va ^{ser} molt modest. Els joves i ^{els} vells que vam acompanyar les seves despulles al cementiri i molts altres catalans que no hi van poder assistir sentíem que, en perdre el nostre doctor Martí i Julià, perdíem el nostre mestre i el nostre guia.

De la Guerra a la Pau

El president Wilson, simpatitzava amb els Aliats d'ençà de l'inici de l'activitat submarina dels alemanys que va costar la vida a tots els passatgers i a la tripulació del Lucitania, però el seu ideal pacifista el feia resistir a entrar en la lluita. Finalment, però, el dia 6 d'abril de 1917 els Estats Units declaren la guerra als imperis centrals d'Europa. Degut a la preparació indispensable dels exèrcits nordamericans i a la transformació de la indústria civil en indústria de guerra, no els va ser possible d'entrar en acció fins a la primavera de 1918.

La declaració de guerra dels Estats Units s'havia produït poques setmanes després d'esclatar la revulsió russa del mes de febrer. Era l'etapa de Kerenski, amb la seva política de guerra i de fidelitat als Aliats. Però Lenin va signar la pau per separat amb els alemanys el dia 3 de març d'aquell mateix any i això va permetre el trasllat de grans contingents militars germànics al front occidental.

La Veu de Catalunya del dia 10 de juliol, assabentava als seus lectors que, el dia abans, havia mort el patrici Eusebi Güell i Bacigalupi, primer comte de Güell, que feia un parell d'anys que patia del cor.

A l'acte de l'enterrament hi havia la flor i nata de la noblesa i de l'aristocràcia barcelonina. El fèretre va sortir del Palau del Carrer Nou de la Rambla portat a pes de braços pels obrers de la fàbrica de la Colònia Güell fins a la cantonada de la Rambla del Centre; fins a la Plaça del Teatre pels obrers de la Societat Anònima "Asland", i fins a l'església pels empleats de les oficines de la fàbrica de velluts. A la presidència del dol hi havia els fills Joan Antoni, comte de Sant Pere de Riisenedal, a partir d'aquell moment, també comte de Güell; Eusebi, vescomte de Güell i Santiago, baró de Güell. La mare Francesca Bacigalupi

i també els altres fills, entre ells en Claudi, ja havien mort.

Eusebi Gual va ser enterrat al cementiri vell.

Havia estat nomenat comte de Gual per Alfons XIII l'any 1910. I quan, amb aquest motiu el van visitar els periodistes, els va dir que encara que el rei l'hagués fet comte, ell continuava essent partidari de les Bases de Manresa, en la redacció de les quals havia pres part quan tenia 45 anys.

Al darrera mateix de la pàgina on hi havia una llarga biografia del difunt, es donaven les darreres notícies de Madrid i la ressenya d'un discurs de Francesc Cambó, aleshores ministre de Foment. El líder de la Lliga Regionalista dedicava aquella conferència als socis ~~Reunió de la Lliga Regionalista~~ ^{Formació} del Centro Mercantil Patronal, de Madrid i, segons la versió catalana de La Veu, va dir:

"Es consolador assistir a la ~~Reunió~~ ^{Formació} una entitat qualsevol però és completament satisfactori l'assistir a un acte com aquest que suposa el triomf d'una entitat. Aquí a Espanya, on tantes iniciatives nobles fracassen, el vostre triomf és un signe del temps. Espanya és la nació troscejada per l'individualisme. Si fos possible que la Humanitat, pel camí de la regressió arribés a l'estat de salvatisme, tinguen en compte que el penúltim habitant seria un espanyol (Aplaudiments). Viatjant per l'estranger s'adverteix la superioritat de l'espanyol. Un espanyol, individualment, val més que un francès, que un alemany, que un anglès; però si es sumen dos anglesos, dos alemanys i tres francesos, en aquest cas es multipliquen, no es sumen; però si es junten alguns espanyols es divideixen, es trossegen. Per això és consolador l'acte d'aquesta nit.

Aquests moments són crítics per a Espanya. En l'avenir, sense l'associació ^(mòrt) ~~arrib~~ ran els pobles debils. Vosaltres deveu sentir la repercussió de la guerra. El fet de constituir-vos és una prova fefaent del que dic. Us heu agramiat davant la força dels estocs, dels monopolis, dels acaparadors i contra la usura.

Molts sols veuen aquesta guerra crudel en el fragor dels combats, en els actes militars, però els pobles en lluita són els primers que no obliden l'obra de re-

107

conquesta d'avui. Demà, en la tràgica posta de l'avui, la lluita es realitzarà en un altre terreny. Els bel·ligerants dediquen més esforços i més diners a l'obra de la pau que no pas Espanya. Tot ho fan en aquests moments per la idea de la postguerra. Cal l'acció de l'Estat en la guerra futura, però aquesta acció serà estèril si no es realitza amb la cooperació de l'individu. L'Estat tindrà una acció pertorbadora sempre que no es reculli la llibèrrima voluntat dels individus vers un fi comú. L'acció de l'Estat, mitjançant l'organització de cooperatives com la vostra, serà eficaç perquè serà el concert de dues poderoses individualitats. A Espanya la desgràcia històrica i actual consisteix en què s'ha considerat el comerç com una funció inferior, prenent-lo des d'un punt de vista històric, des del temps en què exercien el comerç les races inferiors i això és una equivocació. Es una equivocació pensar que a Espanya és més forta la potencialitat agrícola i industrial que la comercial. Repeteixo que aquesta és la causa de la nostra decadència. Recordeu que els pobles poden ésser rics solament pel comerç perquè sense el comerç, per molt agrícoles, industrials i productors que siguin, no arribaran mai a l'estat de riquesa. Les Repúbliques italianes eren sols comercials, Grècia fou un país de comerciants; no obstant, recordeu que fou l'empori de la civilització del món (Ovació sorollosa).

Es necessària l'organització de les forces econòmiques espanyoles en el període que jo més temo que és el transitori entre la guerra i la pau.

He trobat al ministeri de Foment les Direccions d'Obres Públiques i d'Agricultura que, enc que deficientment, marxen; però és una vergonya nacional l'estat en què es troba la Direcció d'Indústria i Comerç (Aplaudiments). Jo preferiria que no existís perquè així no hi hauria precedents funestíssims que faran ineficaç tot l'esforç que s'hi faci.

Des que vaig prendre possessió del ministeri de Foment m'he preocupat de la creació d'un organisme nou, sense cap motlle burocràtic, on es reclutin els elements més valuosos del comerç i de la indústria, totes les capacitats, totes les

competències, donant-li una organització lliure en quant afecta al personal, als mètodes i a les funcions per a posar-lo en marxa amb el món modern per a les necessitats nacionals.

Dóno en aquesta especial organització una essencial preponderància a l'^{mercantil}element perquè a Espanya, repeteixo, la força mercantil és la menys estimulada, no obstant ésser la que pot donar més bons resultats. Si no es desenrotlla el comerç, és inútil l'agricultura i la indústria. El comerç avalora la producció. Això ho han comprès tots els pobles moderns i el comerç no se l'ha de veure des d'un punt de mira alt sinó començant pel petit comerç. El pecat capital de l'Estat no ha estat el cobrar massa sinó el cobrar i no justificar el que cobrava. Succeïa com amb alguns empleats. Es veritat que cobren poc però treballen menys. Estem en una marxa en què la intervenció de l'Estat ha d'ésser costosa als pobles i en aquest sentit s'han d'augmentar els ingressos. Ho dic sincerament. El contribuent es queixa perquè sap menys del que té dret pel que paga. L'Estat ha d'exigir més però ha de servir millor al contribuent. El futur pressupost, és a dir, el futur gran pressupost no ha de fer-se en el ministeri d'Hisenda sinó en el ministeri de Foment. El pla és crear riquesa i després exigir que es contribueixi a l'Estat. Ara bé: l'Estat pot tornar triplicat en avantatges el sacrifici del contribuent. Això no admet espera. El món, a partir de la guerra, ha canviat per complet. La invasió americana ens porta soldats a Europa; aquests soldats tornaran als Estats Units però tinguem present que a Europa hi quedarà el campàs americà. Espanya, desgraciadament, inspira en aquests moments una simpatia i un interès als americans que, senyors, en comença a inquietar (Expectació). La nostra organització d'aquí endavant serà una organització a l'americana. Els americans estudien minuciosament, més bé que no creuen alguns, la nostra situació, la nostra organització com si es tractés d'una pròxima conquesta. El país no ha de fomentar amb més preponderància la indústria i l'agricultura que el comerç. Cal crear riquesa, senyors, però no una riquesa aparent, sinó una riquesa real, perquè altrament succeiria que Espanya en el temps que seguirà a la guerra, tindria un aspecte brillant — — — — —

109/110

que seria com a Mònaco, que no té més valor i riquesa que la que dona el pas dels estrangers pel seu territori. No. La nostra riquesa, si volem ser lliures, ha d'ésser una riquesa efectiva i aquesta riquesa solament pot fer-se comptant amb la cooperació de totes les forces nacionals. Si no es fa així, Espanya està cridada a desaparèixer. Portarem una cadena d'or que en els primers moments serà soportable però després perdrem la llibertat i més tard la independència. L'acte d'aquesta nit em fa renéixer l'esperança. Sóc un gran optimista; el dia que deixi de ser-ho, deixaré d'intervenir en els destins del país i d'influir-hi. Penseu que quan treballau no ho feu pel vostre interès; ho feu per Espanya, per la seva mort o pel seu triomf. En aquests moments, qualsevol vacil·lació pot ésser fatal. Sou, comerciants i industrials, els actors de la gran tragèdia mundial".

I a sota mateix de la ressenya d'aquesta conferència de Cambó, La Veu només donava un dels comunicats oficials de guerra: l'alemany. Tot anava com una seda als fronts de combat: "Nauen, 9, 11 nit: Al S.O. de Moyon, atacs locals francesos foren rebutjats; a l'O. de Chateau-Thierry, lluites locals favorables per a nosaltres".

La Veu de Catalunya estava segura del triomf dels imperis centrals. Cambó, també i, amb ell, bastants homes ^{més} de la Lliga.

Ben al revés de Cambó, el segon President de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, era un fervent aliadofil. I passant per damunt de les ~~rec-~~ultats estrictament administratives que la Mancomunitat tenia atorgades, travesava la frontera ^{oficial} i anava a Perpinyà a sumar-se, en nom de Catalunya, a l'homenatge que, sense esperar l'armistici, ja es tributava al mariscal Joffre el dia 12 d'octubre de 1918.

Acompanyaven a Puig i Cadafalch el bisbe de Perpinyà, monsenyor Juli Carselade du Pont, el doctor Joan Soler i Pla, president del Comitè de Germanor amb els voluntaris catalans, el poeta Angel Guimerà, el músic Enric Morera i altres catalans amics fervorosos dels Aliats.

111

Els provençals van oferir al mariscal Joffre una espasa d'Honor.

El bisbe Carselade du Pont va dir: "Jo he nomenat cosins als provençals però els catalans són els nostres germans perquè ens uneix la sang, la llengua i l'amor a la llibertat".

Josep Puig i Cadafalch va pronunciar un discurs durant el qual va dir coses que, en aquelles circumstàncies, essent President de la Mancomunitat, eren d'una valentia exemplar perquè el seu càrrec de president d'un organisme provincial espanyol ho li permetia de parlar més enllà del clos del territori de les quatre provincies catalanes:

"Senyor Mariscal:

També a l'altre costat dels Pirineus hi ha catalans compatricis vostres. Som catalans com vós, i des de la nostra terra el Canigó s'albira daurat pel sol encara més ardent. Venim de Barcelona a portar-vos la veu de tota la nostra Catalunya, la qual també us aclama i saluda com a fill seu. Sos fills són a l'altra vessant d'aquesta serra, espinada de la nostra pàtria. Uns a Espanya i altres a França, sos fills són també a Itàlia i a Amèrica. Ciutadans de la terra on siguin, tots són germans. Tots ells, en esperit, han estat soldats vostres en la gran guerra. De tots ells, per l'honor del meu càrrec, puc portar la veu que té aquesta autoritat que li dóna l'ajuntar-hi la de Barcelona, la metròpoli mediterrània del nostre i del vostre poble. I en nom de tots, jo us saludo i aclamo, sobretot en nom dels milers de catalans guiats pel vostre esperit serè i lluitador; quan semblava que la lluita era sense esperança anaven a la guerra i a la victòria. Sobretot, en nom dels milers de catalans morts, que, per mi, us parlen ara. Tots sentim el noble orgull que la victòria del Marne sia vostra i, per tant, la nostra victòria..."

I, després, a l'hora del brindis del banquet que es va oferir al Mariscal, encara va dir més:

"Sota la vella França múltiple que s'amaga amb un uniformisme que és solament un miratge de geografia, hi ha el Rosselló, la Provença, la Bretanya i la Normandia, el Llenguadoc i Anjou. Les fonts antigues de la vostra ciència, del vostre art, de la vostra literatura i del vostre dret van novament a venir. Sou massa forts per témer res contra vosaltres, i podeu voler que es rompi la rigidesa centralitzadora de la civilització substituïnt-la per una articulació de cosa viva. Oh, si ho feu serà la gran mercè que podrieu fer-nos als pobles que desitgem la llibertat. Però cal, en fer-ho, restaurar principalment les valors morals, i, entre aquestes, no n'hi ha d'altra com la llengua. Ho feu ja en la poesia, en l'ordre literari. Nosaltres ja fa anys que començarem així i avui la nostra llengua parla en la ciència, en la química i en l'administració. La burocràcia es renova, no solament florint les seves taules amb rams de flors novelles sinó ennoblint l'expedient amb la llengua santa. Així la vostra obra de pau, assolida després de la terrible guerra, serà doblement fecunda. El vostre exemple ens donaria la llibertat que desitgem. Així ens pagarieu, abastament, les vides catalanes que a milers hem donat per la França".

Mentrestant, els Aliats començaven a discutir les condicions de l'armistici i el president Wilson va esperar fins el 24 d'octubre de 1918 per a presentar els seus "Catorze punts", reservant-se el dret d'exigir responsabilitats als imperis centrals. Els principals col.laboradors de l'Alemanya imperial van capitular davant dels Aliats: Turquia, ho feia el 31 d'octubre i els austro-hongaresos el 4 de novembre. Guillem II renunciava el dia 9 de novembre i per por que li passés el que va passar al Tsar de totes les Rússies, va decidir abandonar Alemanya i refugiar-se als Països Baixos.

El dia 11 de novembre de 1918 es signava l'armistici.

Vingué la pau amb els "Catorze punts" de Wilson, dels quals ens interessaven en gran manera el 10 i següents que es referien a la llibertat o independència de les nacionalitats fins aleshores sotmeses a un poder foraster: Polònia, Finlàndia, Txecoslovàquia, Iugoslàvia, Hongria i els països bàltics i el punt 14 que parlava de la creació d'una Societat de Nacions que garantís la independència política i la integritat territorial dels estats grans i petits.

Sobre els problemes nacionalitaris que hi havia plantejats al món, havíem llegit i repassat ~~gran volum~~ ^{la Història dels moviments nacionalistes}, d'Antoni Rovira i Virgili (1912-1914).

Les notícies que ens arribaven de la Revolució russa eren molt escasses i confuses. La figura de Lenin ens era poc coneguda. Tampoc no sabíem quin mena d'idees defensava. Però sabíem que després de la revolució de febrer (març) de 1917, moltes de les nacionalitats que havien viscut oprimides sota el règim tsarista i sobre les quals en sabíem ben poca cosa, tornaven a reivindicar al seu dret a la llibertat; i que els capdavaners - bolxevics - de la revolució d'octubre (novembre) que anaven dominant la situació enfront de Kerenski tampoc no volien atendre la voluntat d'independència d'aquells pobles perquè consideraven que, primer de tot, calia acabar amb les deixalles del tsarisme i combatre tots plebs als exèrcits invasors. Després, ja hi hauria temps de fer, amb calma, una nova organització territorial.

Els bolxevics sempre partien de la base que el sistema federal s'havia de fer de dalt a baix, és a dir amb el "reconeixement" dels drets nacionalitaris pel Poder central que residia a Moscou; deien que calia posar per damunt de tot els interessos del proletariat en general i combatre els grups nacionalistes burgesos o petit-burgesos i també els de filiació àcrata, com el de Néstor Mackno, d'Ucraina.

Lenin ho entenia així ~~en un moment~~ i la consigna arribava a totes les nacionalitats de l'antic imperi tsarista a través dels soviets, a desgrat que el mateix Lenin havia declarat que "no hi podia haver una veritable autodeterminació dels pobles si no tenien el dret de separar-se de l'Estat al qual estaven units per raons històriques".

Nemés Finlàndia va veure respectada la seva voluntat d'independència sense esperar més. La legió txecoslovaca antibolxevic que havia aconseguit de crear pel juny de 1918 un govern independent a Samara, va ser vençuda pels bolxevics com ho havia estat la Rada, pocs mesos abans, quan la proclamació de la independència d'Ucraïna (gener de 1918).

En aquelles circumstàncies s'imposava el "centralisme democràtic". I per donar una certa satisfacció a la voluntat autenomista de les nacionalitats més decidides a independitzar-se, pel mes de juny de 1919, el Comitè Central Executiu de tots els Soviets "decretava" ^{durant de la} la unió de les Repúbliques Soviètiques de Rússia: Ucraïna, Letònia, Lituània, Rússia Blanca i Crimea. Tot s'havia de fer des de Moscou.

Lenin explicava aquella política d'aquesta manera:

"Les diverses reivindicacions de la democràcia, incluída la de l'autodeterminació nacional, no és quelcom absolut sinó una part de tot el moviment democràtic, avui socialista, mundial. Pot succeir que, en un cas determinat, la cosa parcial estigui en contradicció amb la general i en aquest cas cal rebutjar-la".

La teoria leninista sobre el problema nacionalitari, aplicada als països colonials, era que "el socialisme de la metròpoli havia d'ajudar als països que lluiten per la independència del propi país i els dels països oprimits havien de defensar la conveniència d'anar a la unió per tal d'arribar a l'internacionalisme i a la fusió de totes les nacions".

I jo em preguntava: ¿Les nacionalitats amb voluntat d'independència, després de les experiències viscudes, no sortirien del foc per caure a les brases si no podien pactar, en igualtat de condicions, el règim de convivència amb altres nacionalitats ?

Després de la mort de Prat de la Riba, es van haver de nomenar els seus substituïts a la presidència de la Diputació de Barcelona i a la presidència de la Mancomunitat de Catalunya, perquè ja hem dit que el vell règim provincial espanyol continuava vigent amb tot i haver-se creat la Mancomunitat.

L'Assemblea de la Diputació va designar a Joan Vallès i Pujals, de la Lliga, el dia 3 d'octubre de 1917 i, per 48 vots contra 39, es va elegir president de la Mancomunitat a Josep Puig i Cadafalch, el dia 29 de novembre següent. Durant la gestió presidencial de Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch va exercir, per elecció, la vicepresidència.

Josep Puig i Cadafalch (1869-1956), també era de la Lliga i els que van votar contra la seva candidatura presidencial eren els diputats que consideraven a Puig massa ~~extremista~~. La gent de Madrid també el trobava cantellut i difícil de tractar. Potser sí. Però com que, democràticament, qui mana en una assemblea és la majoria, i com que la majoria de la Mancomunitat no era gens cantelluda i més aviat hi abundaven els diputats minimalistes i els més regionalistes a l'espanyola, el nou president es va haver d'ajupir moltes vegades a la voluntat dels que eren més en nombre. De la mateixa manera que Puig i Cadafalch havia de prendre en consideració el parer majoritari de la Comissió Política de la Lliga, el seu partit.

Però l'experiència de la seva gestió com a vicepresident de la Mancomunitat l'havia portat a la convicció que amb aquell organisme, simplement administratiu i estrictament interprovincial, no es podria anar enlloc i, en fer-se càrrec de la presidència, la seva màxima preocupació va ser la de crear un estat d'opinió per tot Catalunya favorable a una àmplia autonomia ^{de rigorosa} d'orientació federalista de veritat. La seva acció Catalunya endins es va fer sense pensar^{en} el que dirien a

176
Madrid. Necessitava saber si, per començar, podia comptar amb la majoria dels municipis catalans i al cap d'un any ja podia comprovar que la seva concepció autonòmica tenia l'adhesió de la majoria dels Ajuntaments de la jurisdicció territorial de la Mancomunitat.

Va ser aleshores quan Puig va decidir llançar-se a l'acció^{avv} a tots els fronts, i va convèncer al Comitè d'Acció Política de la Lliga que Francesc Cambó plantegés amb més força que mai el problema de l'autonomia a les Corts de la monarquia d'Alfons XIII i el líder de la Lliga va fer un discurs que la majoria dels diputats van considerar francament separatista i que, l'endemà mateix, era contestat per Antoni Maura i Muntaner, català de Mallorca però espanyolitzat del tot, el qual amb gran indignació li va ^{replicar} ~~contestar~~ amb la seva típica "eloqüència" castellana:

¿ Descentralización ? Toda la que queráis ¿ Autonomía administrativa ? Quanto pertenezca a la región y seáis capaces de disfrutar ¿ Cercenamiento de la soberanía nacional ? ¿ Eso nunca ! ¿ Ninguno, ni el más pequeño ! A una águila que vela por la conservación de sus hijos no se la puede despojar de una sola pluma de sus alas, ni siquiera de una de sus garras...

El discurs de Cambó s'havia pronunciat el dia 10 de novembre de 1918 i la rèplica de Maura l'endemà mateix.

En aquell debat parlamentari tothom hi va voler dir la seva i un grup de diputats republicans que es creien ser una mica federalistes, el dia 13, va presentar a la Mesa una proposta de llei sobre la concessió de l'autonomia integral a Catalunya, tot dient que "el reconocimiento de la personalidad de las regiones no es incompatible con la unidad superior de la Nación española, ni lo es la constitución de Estados regionales autónomos y libres para regir su vida interior con la unidad del Estado español" I aquesta proposta anava signada pels diputats catalans Marcel·lí Domingo, Joan Moles Ormella i Salvador Albert, entre altres diputats espanyols.

El dia 16 d'aquell mateix mes de novembre, una delegació de l'Escola de Funcionaris d'Administració Local de Catalunya lliurava al President Puig i Cadafah el resultat del plebiscit que, per iniciativa d'aquella Escola, s'havia fet entre els municipis de les quatre províncies catalanes sobre l'autonomia, i contestaven favorablement un nombre d'Ajuntaments que, entre tots, representaven el 98 o/o del cens de població del territori de la Mancomunitat. I com a resultat d'aquell plebiscit s'acordava la creació d'una comissió d'onze diputats i senadors que amb una representació del Consell Permanent de la Mancomunitat redactarien unes Bases autonòmiques que serien portades al president del Consell de Ministres que era Manuel Garcia Prieto, la qual cosa es va fer el dia 29. Aquelles Bases van escandalitzar a la gent de Madrid tot i que deixaven a mans de l'Estat central les relacions internacionals, l'exèrcit i la marina, les condicions per a ésser espanyol, el règim aranzalari, la legislació social i una pila de coses més. De resultes d'aquelles Bases va haver de dimitir el govern de Garcia Prieto i a continuació van començar a manifestar-se rabiosament antiautonomistes totes les Diputacions provincials castellano-lleoneses (2 de desembre) i de seguida ^{va venir} la protesta violent de la Unión Mercantil madrilenya i de moltes altres corporacions i entitats espanyoles. Alfons XIII va cuitar a felicitar als castellans per aquella protesta que ell interpretava que també era un acte d'adhesió a la seva persona. Durant quinze dies es va esbravar l'esperit dominador dels centralistes de tota mena i per enardir als catalans, la Lliga acordava que fos també Cambó i qui donés una conferència plantejant el dilema de Monarquia o República. La conferència de Cambó es va donar al Teatre del Bosc, de Barcelona, i es va fer cèlebre per allò de:

¿ República ? ¿ Monarquia ? Catalunya !

El líder de la Lliga, tal com li havia passat a Prat de la Riba en vigílies de l'Assemblea de Parlamentaris començava a perdre les esperances de convèncer al rei i amenaçava en ^{convertir-se en} fer-se/república i federal, suposant que en un sistema republicà els catalans s'hi trobarien millor i les aspiracions autonòmiques serien ateses.

115

A la sortida d'aquella conferència es va formar una manifestació popular que, tot cantant "Els Segadors", enarborava una bandera dels Estats Units i donava visques al president Wilson, a qui Cambó no podia veure perquè havia derrotat als imperis centrals.

El govern Romanones, que havia substituït al de García Prieto, esverat per les exigències dels catalans, va enviar una persona de la seva confiança a Barcelona perquè mirés de frenar l'empenta de la Mancomunitat, oferint, com a compensació, el nomenament d'una comissió extra-parlamentària que a estudiar les pretensions catalanes i preparar un projecte de llei. Però aquella persona va topat amb Puig i Cadafalch i amb el Consell Permanent en ple de la Mancomunitat i l'enviat de Romanones se'n va tornar a Madrid amb la cua entre cames.

Mentrestant, la Lliga obria a Madrid una Oficina Regionalista domiciliada al carrer d'Alarcón, número 9 principal i, per a documentar als diputats a Corts, als Senadors i al poble espanyol en general, va publicar en castellà un recull de textos constitucionals titulat Elementos para el estudio del problema de Cataluña : Soluciones autonomistas y federalistas (Madrid, Artes Gráficas Mateu", 1918) i, fent de preàmbul, donava el text íntegre del discurs pronunciat a les Corts per Cambó el dia 10 de novembre.

Pel que fa a les solucions autonomistes es reproduïa el Reial Decret del 25 de novembre de 1897 sobre el règim autonòmic de Cuba i Puerto Rico; la Llei constitucional de la Confederació australiana del 9 de juliol de 1900 i el Projecte de Llei sobre modificació de les disposicions relatives al Govern d'Irlanda, conegut amb el nom de Home Rule bill, presentat a la Cambra dels Comuns el dia 5 de març de 1914.

Respecte de les solucions federalistes, es prenia com a base els tres Estats de característiques més definides - Alemanya, Suïssa i Estats Units d'Amèrica -, afegint-hi el Projecte espanyol de Constitució Federal de 1873 i els Acords de l'Assemblea de Parlamentaris de 1917. A continuació es donaven les dades substancials d'aquelles concepcions, classificades de primer des del punt de vista de la

117
distribució administrativa de serveis a base de l'Estat espanyol (Ministeris d'Estat, de Gràcia i Justícia, de Guerra, de Marina, de Governació, d'Hisenda, de Foment i d'Instrucció Pública) i, després, atenent als països - Alemanya, Suïssa i Estats Units -, consignant en aquesta segona classificació els textos corresponents per a facilitar la comprovació dels agrupaments.

Romanones va designar una comissió extra-parlamentària de 32 diputats i només van acceptar de formar-ne part 13. Per altra banda, el Consell Permanent de la Mancomunitat elaborava un projecte complet d'Estatut d'Autonomia i durant els dies 24 i 25 de gener de 1919, els diputats de la Mancomunitat es van reunir amb els parlamentaris catalans per discutir i aprovar el projecte d'Estatut. El dia 26 es va celebrar una altra Assemblea amb els representants dels Municipis de tot Catalunya: ^{hi} van acudir 978 Ajuntaments adherits i representats; 74 ^{hi} ~~quenes~~ van adherir però no van nomenar delegats i 30 que no es van adherir a la iniciativa de reclamar l'autonomia.

El President Puig i Cadafalch, el dia 24 de gener, en presentar el projecte d'Estatut als diputats "provincials" i als parlamentaris catalans, explicava com s'havia pensat de redactar aquell projecte que es posava a la consideració dels reunits. I deia: «El problema del Govern que qualsevol poble ^(estant) ~~està~~ unit a una extensió territorial major pot assolir l'autonomia, evidentment comporta tres menes d'estudi: l'Estatut en relació amb el poder central que ^{reg}geix aquell país; la constitució pròpia que vol donar-se; i l'organització dels serveis que aspira a tenir. Tres períodes que es reuneixen i s'enllacen entre si en una unitat».

Tot recordant els incidents haguts quan la discussió del projecte de llei sobre Administració Local presentat per Antoni Maura, deia: «El municipi català ha d'ésser lliure però ha d'ésser lliure dins de Catalunya. El municipi català ha d'obtenir la plena autonomia però aquesta autonomia, aquesta plenitud d'autonomia, a ningú no s'amaga que és un plet interior de Catalunya i és un plet que donem anticipadament per resolt... El dia que amb plens poders ens reunim en Assemblea constituent declararem l'autonomia dels municipis, l'autonomia completa dels nostres municipis;

però som nosaltres els que hem de declarar-ho i cap poder extern a nosaltres té el dret de declarar-ho».

En aquell projecte d'Estatut no es reivindicaven pas les coses fonamentals que corresponen a una nació però era evident que significava un pas ^{més} endavant que les Bases de Manresa de l'any 1892 on, per exemple, amb tot i haver-se establert a Espanya el sufragi universal dos anys abans (1890), la Base 7a. encara deia: «Les Corts se formaran per sufragi de tots els caps de casa, agrupats en classes fundades en lo treball manual, en les capacitats o en los càrrecs professionals, mitjançant la corresponent organització gremial en lo que sia possible».

En canvi, amb tot i que Puig i Cadafalch deia en el seu informe als diputats que l'havien visitat «societats sindicalistes, societats obreres de tota mena; societats patronals temeroses que abandonéssim els problemes socials», l'Assemblea, a l'hora de votar el text definitiu sobre aquesta qüestió, cedia per endavant al Poder central la legislació social, conformant-se amb la simple execució dins el territori català. L'Exèrcit, l'economia i les relacions diplomàtiques que són pedres fonamentals d'una nació, de cara al món, també es cedien per endavant al Poder central, ratificant el lamentable criteri expressat també en la primera de les Bases de Manresa de 27 anys enrera. -

L'article 6° del Projecte d'Estatut elaborat per l'Asssemblea plenària, detallava les matèries que es reservavaⁿ Catalunya: a) L'ensenyança en tots els graus i els altres serveis d'Instrucció Pública i Belles Arts, exceptuant el règim de propietat intel·lectual. L'atribució d'aquests serveis en ^{allò} ~~el~~ que es refereix a l'ensenyança, es subjectarà a les següents condicions: 1. El nombre d'escoles primàries i de mestres que avui sosté l'Estat a Catalunya i la dotació d'aquests podran ésser augmentats però no disminuïts. 2. La primera ensenyança serà gratuïta i obligatòria per a tota la població escolar de Catalunya. 3. Serà obligatòria l'ensenyança de l'idioma castellà en totes les escoles de primera ensenyança. 4. Es fixarà el mínim de coneixements que hauran d'acreditar els que obtinguin un títol de capacitat per a l'exercici de determinades professions. b) El règim de Municipis i Províncies,

amb facultat de modificar el nombre i la demarcació d'aquestes. Correspondrà per tant al Parlament de Catalunya la facultat de dictar la llei que regeixi els Municipis i les Províncies. La Llei municipal reconeixerà als Municipis plena autonomia per al govern i la direcció dels interessos peculiars dels pobles. Aquesta autonomia no tindrà altres limitacions sinó les que estableixi la Llei municipal, i correspondrà exclusivament als tribunals de la jurisdicció competent, segons els casos, corregir en definitiva les extralimitacions de llei que cometin els Ajuntaments. Es reconeixeran als Ajuntaments recursos propis per a atendre els serveis que fossin de llur competència, i aquests recursos no podran ésser minvats ni limitats pel règim tributari de l'Estat, de la Regió o de la Província, ni llur hisenda municipal no podrà ésser castigada amb el cost de serveis que li imposin l'Estat, la Regió o la Província. g) El Dret civil català, excepció feta d'aquells preceptes del Codi civil que segons l'art. 12 són aplicables a Catalunya. d) L'organització dins el territori de Catalunya de l'administració de justícia, que en tot cas haurà d'adaptar-se a les normes establertes en les lleis processals que se-
ran de caràcter general en tot Espanya en tot allò que no s'oposin als preceptes substantius del Dret català. Els recursos de cassació sotmesos avui a la competència de la Sala primera del Tribunal Suprem així com els governatius contra les resolucions dels registradors de la propietat, seran resolts per un tribunal organitzat al efecte pel Poder regional. e) L'ordenació de l'exercici de la fe pública i el nomenament dels Registradors de la propietat i els Notaris que hagin de servir el càrrec a Catalunya; havent en tot cas de subjectar-se l'organització que s'estableixi a les condicions i garanties que per a l'eficàcia dels documents públics s'assenyalin d'una manera general a tot Espanya. f) Totes les obres públiques de Catalunya, excepció feta dels ferrocarrils, canals i ports que siguin d'interès general espanyol. g) El servei telefònic. h) Tots els serveis forestals i agronòmics. i) La roturació de terrenys incultes i dessecació de maresmes i aiguamolls. j) Beneficència i Sanitat. k) Policia i ordre públic interior. Quedarà en suspens l'exercici d'aquesta facultat en el moment que es declari l'estat de guerra.

12

El segon dels Acords de la reunió conjunta, afirmava: "... que l'Estatut aprovat per l'Assemblea constitueix l'expressió de la voluntat unànime de Catalunya, fórmula jurídica de la seva autonomia, sense la consagració de la qual no pot existir a la nostra terra un règim de normalitat i de justícia".

Aquella eufòria s'encomanava a la gran majoria dels catalans de dintre i de fora del nostre país. I Santiago Vinardell, el periodista català, que ^{feia} sentir la seva veu a Madrid, ^(des del) ~~des del~~ diari Heraldo (27 de gener de 1919), en un article titulat Cataluña como voluntad parlava de la importància que tenien aquells acords:

La Asamblea de Barcelona es el hecho más trascendental de la política española de estos últimos años. Al través de todos los yerros que pueda haber en la actitud catalana, aparece por primera vez en la España muerta una afirmación de voluntad colectiva. Cataluña quiere la autonomía y es todo el pueblo que la reclama, hasta tal punto, que ni un solo representante de la región - desde los tradicionalistas a los socialistas - ha osado oponerse a la avalancha arrolladora de la opinión pública, que les señala, enérgica y decidida, una línea recta y un fin. La más fuerte, la más vital, la más enérgica y vibrante de España es ahora Cataluña. En el fondo de su espíritu rebelde late un alto concepto de la dignidad ciudadana que contrasta con la mansedumbre de esa España muerta que se doblega ante los innumerales látigos de cosaco con que a cada momento le cruzan la cara...

No era pas independentista la voluntat majoritària dels representants del nostre poble que s'havia reunit a l'antic Palau de la Generalitat. I, amb tot i això, el seu projecte d'Estatut minimalista naufragaria a les Corts de Madrid enmig d'un ambient espanyolista de violència verbal que va acabar el dia 27 de gener de 1919, quan el comte de Romanones va dir : Esto se ha terminado. I es van suspendre les sessions de Corts.

Com que alguns diputats enemics de Catalunya havien insinuat que el plebiscit municipal podia ser falsificat, uns quants diputats catalans de diverses tendències, el dia 18 de febrer encara van presentar aquesta proposició incidental:

142

El Congreso invita al Gobierno a someter al referéndum individual, en el que puedan tomar parte todos los electores de las cuatro provincias catalanas, el Estatuto de Autonomía, formulado por la Mancomunitat y los representantes a Cortes por Cataluña. Para este referéndum se aplicarán las disposiciones de la vigente ley para la elección de diputados a Cortes y aquellas que el Gobierno dicte para asegurar la libre emisión de los votos y la más escrupulosa comprobación de los mismos.

Aquesta proposició anava signada per August Pi i Sunyer, Francesc Cambó, Felip Rodés, Bartomeu Tries, Joan Ventosa i Calvell, Milià Nogués i Joan Moles Ormella.

Però la majoria espanyolista i anticaltalana no en volia saber res i no hi havia res a fer.

Els problemes socials de la postguerra

Entre les repercussions de la Revolució russa del 1917 i l'acabament de la guerra europea el 1918, a Catalunya s'havia enverinat de mala manera el problema social.

Després de la vaga ferroviària del mes d'agost de 1917 i de la vaga general que va venir a continuació, a Catalunya, i especialment, a Barcelona, les topades dels obrers amb la força pública ocasionaven molt sovint morts i ferits. Aquests fets anaven seguits de repressions governatives, de suspensions de garanties constitucionals i de declaracions d'estat de guerra amb totes les seves conseqüències. Els atemptats contra els fabricants no disminuïen. Els detinguts governatius, és a dir sense ordre judicial, era un abús permanent de les autoritats i les condemnes a presidi enardien als treballadors en lluita per millorar les seves condicions de vida. Això feia que després d'una tongada de repressions de tota mena, comencés una intensa campanya pro amnistia. Els aldarulls dels estudiants universitaris compliaven la situació.

Mentrestant, el cost de la vida anava pujant i també pujaven els lloguers més modestos en el mateix moment en que esclatava una vaga o ^{esclatava} ~~es feia~~ un locaut patronal. Un dia es veia una manifestació de dones de la classe obrera que anava a l'Ajuntament per a reclamar que es preocupessin dels queviures que eren pocs i molt cars. Un altre dia ^{s'organitzava} ~~es feia~~ un míting contra la puja dels lloguers i un altre es protestava de l'augment del preu del carbó que s'utilitzava per cuinar.

S'acabava la vaga de la indústria tèxtil i començava la dels ferroviaris i la dels funcionaris de Correus i Telègrafs; esclataven vagues parcials o generals a Badalona, Sabadell, Terrassa, Manresa, Lleida. Es barallaven vaguistes i equirols

1 es produïen víctimes.

Molt sovint s'establí la censura prèvia per a tota mena de publicacions i no solament era suspesa La Lucha i Solidaridad Obrera sinó també La Veu de Catalunya i aleshores els homes de la Lliga passaven a l'oposició i, com que ^{superaven-ho} podien fer-ho econòmicament, tot burlant les disposicions oficials feien sortir diaris nous per a substituir el portaveu del partit: els diaris, aparentment independents d'aquells dies, havien estat Baluard de Sitges i La Costa de Ponent, que venien a substituir a La Veu suspesa. No cal dir que els setmanaris nacionalistes encara eren més perseguits.

Els estats d'excepció eren aprofitats per les autoritats per clausurar sindicats i centres culturals obrers, ^{nacliar} fer detencions de sindicalistes de la C.R.T. (Confederació Regional del Treball - C.N.T.) i perseguir a militants de la F.A.I. (Federació Anarquista Ibèrica). Alguns dels obrers perseguits podien amagar-se durant uns dies i d'altres aconseguïen passar a França on no solament podien trobar feina sinó que podien assabentar als simpatitzants de tot Europa del que passava a casa ns tra sota els governs conservadors i liberals. Les detencions arbitràries i els consells de guerra provocaven la solidaritat de les organitzacions sindicals filials de l'A.I.T. (Associació Internacional de Treballadors) o Primera Internacional que encara sobrevivia a Europa i Amèrica.

Com a resposta a les repressions i violències de la policia, esclataren molt sovint bombes de les més rudimentàries que es feien a Sants, Gràcia, Sant Martí de Provençals, al Poble Nou i Sant Andreu. I per si tot això no fos prou, pel mes d'octubre, a Barcelona, ^{5'} hi havia ^{declarat} una epidèmia de grip que afectava a més de cent mil persones i hi havia dies que causava prop de quatre-cents morts.

A Barcelona, el dia 5 de febrer de 1919, els treballadors de la Canadenca (Riegos y Fuerza del Ebro, S.A.) es declaraven en vaga i també abandonaven la feina els treballadors d'aigua i gas i els dels Ferrocarrils de Catalunya i de Sarrià. El govern declarava mobilitzats a tots els treballadors d'aquells serveis públics però no en treia res. De seguida, es produïen les vagues de solidaritat com la dels tramviàries.

126

La primera fase de la gran vaga de la Canadenca va durar del 5 de febrer fins el 20 de març i, per incompliment del conveni establert amb l'empresa, el dia 24 esclatava una vaga general de solidaritat a tot Catalunya que duraria fins el 14 d'abril i acabaria amb la victòria dels treballadors de la gran empresa.

L'estat de guerra, declarat el dia 24 de març, no es va aixecar fins el dia 2 de setembre. Durant aquell període es va fer una repressió duríssima: foren suspeses totes les activitats sindicals i processades les Junta directives de cada ram; eren detinguts molts militants i, entre ells, Angel Pestaña, aleshores director de Solidaridad Obrera.

Pel mes d'agost s'havia fundat la Federació Patronal i celebrava la seva assemblea de constitució al Palau de la Música Catalana amb l'adhesió de 802 societats de tot Catalunya. L'acord més important d'aquella assemblea va ser que contestarien a les vagues amb el locaut. I de seguida el president Fèlix Graupera, acabat d'elegir, s'adreçava al govern acusant a la policia de Barcelona d'incapaç de resoldre el problema terrorista.

El dia 5 de setembre van matar a trets al cap de policia Bravo Portillo, que ~~havia estat~~ confident dels alemanys durant la darrera guerra mundial i ^{que} s'havia distingit pels maltractes als obrers detinguts. El va substituir en tot, el general de la Guàrdia Civil Miguel Arlegui que va prendre possessió del càrrec el dia 3 d'octubre.

amb el propòsit
Per ~~mirar~~ d'apaivagar els ànims, el dia 13 de setembre el govern va concedir un indult general per tots els fets derivats de les vagues.

El primer d'octubre comença a regir la jornada de 8 hores. Però aquesta millora no acaba amb l'esperit de lluita dels treballadors organitzats perquè una darrera i l'altra es van produint vagues com les del ram d'alimentació, ^{mitjançant se amb la} començant pels cuiners de restaurants, seguits dels cambrers i dels descarregadors de bacallà.

Els treballadors de la premsa afiliats al Sindicat de la C.N.T. estableixen la seva censura prèvia i alguns diaris com El Correo Catalán decideixen suspendre la publicació. Pel seu costat, els patrons suspensen la publicació de dotze periòdics

134

(les comarques de)
patronals que s'editaven a l'interior de Catalunya, deixant sense feina als
treballadors de les ^{seves} imprentes, ~~que els feien~~.

La Federació Patronal acorda iniciar el locaut el dia 3 de novembre i es crea una situació encara més difícil.

Es calcula que el dia 6 de novembre de 1919 hi havia a Catalunya prop de cent-mil obrers parats. Es va convocar una reunió de la Comissió Mixta creada per a resoldre els conflictes socials però la reunió es va suspendre perquè s'hi va presentar un grup armat de sindicalistes exigint que fossin aprovats immediatament tots els expedients que hi havia pendents damunt la taula.

Salvador Seguí "Noi del Sucre", va anar a Madrid cridat pel govern i el mateix va fer Graupera, president de la Patronal. El primer, va tornar a Barcelona i després d'informar als seus companys d'organització, va declarar que havia estat acordat de rebutjar la proposta del govern, sense dir en què consistia aquella proposta. Fèlix Graupera, també va tornar de Madrid, es va reunir amb la seva gent i els industrials tampoc no van acceptar aquelles condicions que no se sabia com eren.

Mentrestant, les bombes seguien explotant per tots els indrets de la ciutat.

Del 10 al 18 de desembre de 1919 es va celebrar al Teatre de la Comèdia de Madrid un Congrés Extraordinari de la C.N.T. amb l'assistència de 437 delegats de tot Espanya, representant un total de 714 028 afiliats. Es en aquell congrés on es va acordar la creació dels sindicats únics de cada ram i molta gent creu que una tal denominació vol dir que no tolerarien sindicats autònoms de cap mena. No. Els Sindicats Unics havien de reunir en un sol sindicat de la C.N.T. als treballadors manuals, als administratius i als tècnics que fossin d'una mateixa branca de la producció. En aquell mateix congrés es va proposar la unitat orgànica de la C.N.T. i la U.G.T. però la proposta va ser rebatjada per la gran majoria dels delegats. Finalment, es va aprovar l'adhesió provisional a la Internacional Comunista i el trasllat del secretariat general cenetista a Barcelona.

Josep Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat de Catalunya, havia intentat de trobar una fórmula que permetés d'acabar amb la pugna sagnant entre patrons i obrers i va reunir al seu despatx una representació patronal i una dels treballadors. Però ^{no aconseguí de} ~~no els va poder~~ posar ^{- 165} d'acord. I Puig i Cadafalch va ser molt censurat per les autoritats espanyoles per haver-se immiscuit en qüestions que no eren pròpies del seu càrrec.

La meua formació d'autodidacta

Jo diria que les coses que em van impressionar més durant la meua infantesa i les que vaig presenciar durant l'adolescència van tenir una gran influència en el desvetllament de les meves inquietuds polítiques i socials i, per tant, en la meua formació. Per això les he volgut registrar com antecedents.

Les primeres influències catalanistes les vaig rebre durant el temps que vaig treballar a la impremta Oliva de Vilanova. Després, un cop traslladat a Barcelona vaig anar sentint cada vegada amb més força la influència dels fets polítics i socials del carrer. M'impressionaven en gran manera les manifestacions públiques i de seguida vaig ser conquistat per les posicions extremistes del catalanisme sense arribar a formar part dels grups separatistes que existien aleshores.

Mancat d'amics i amb la timidesa pròpia del noi que ha viscut la seva infantesa orfe de pare i sempre agafat a les faldilles de la mare, de l'àvia i de tres ties solteres, no era gaire fàcil d'emancipar-me de la tutela familiar.

Hi havia tantes coses que em cridaven l'atenció i que no m'explicava que, sense ningú que em fes de guia, vaig començar a llegir de la manera desordenada que llegix un minyó que gairebé no ha passat de l'escola primària i vol saber tot un munt de coses més; que va pel món amb els ulls esbatanats per tot el que passa al seu entorn i s'impressiona cada dia més amb nous fets i noves idees mal païdes.

De 1915 a 1920 foren cinc anys de lectures de tota mena, digerides sense cap mena de profit. Passava de la literatura a la història i de la qüestió sexual a la divulgació científica. Els dissabtes a la tarda i els diumenges, matí i tarda, me'ls passava tancat a la meua cambra, la finestra de la qual donava al menjador i, per tant, amb molt poca claror per llegir, com llegia jo, hores i hores. Un diumenge a la tarda, encaparrat com estava, vaig decidir anar-me'n al cinema "Excelsior" que era a la vora de casa, a Corts Catalanes i Villarroel, des del carrer d'Argell on vivíem. I mentre

que patien els sindicalistes e anarquistes; per les tortures a què, segons deien, eren setmeses quan queien a mans de la policia; pels constants empresenaments sense formació de causa; per la manca de feina i per la fam que ~~va~~^{seya} ~~patien~~ les dones i els fills.

Però les idees anarquistes no feien per mi i trebava estrany que tinguessin tants adeptes a casa nostra. El seu internacionalisme, sempre defensat en castellà, tampoc no era l'internacionalisme del meu doctor Domènec Martí i Julià a qui havia descobert de casualitat i ~~havia fet~~^{guia convertit en} el meu guia sense haver-le vist mai, tot i que trebava de peca empenta els acords que sobre la qüestió social s'havien pres a les assemblees de la Unió Catalanista. ~~El meu guia, la Unió Catalanista, Barcelona, el dia 22 de febrer del 1904.~~

Les meves lectures socials havien anat precedides per la de la Història de Catalunya, d'Antoni Aulèstia i Pijean i per la Història Universal, de Cèsar Cantú. La literatura catalana la coneixia a través de publicacions com Lectura Popular, La Novel·la Nova, La novel·la teatral, Catalana i també La novel·la certa i La novel·la teatral, a través de les quals vaig conèixer la literatura espanyola.

Els meus setmanaris catalans preferits eren els separatistes. ~~XX~~

Un dia, durant el parell d'hores que dedicava a la feneria Recorsa de la Creu Coberta, Enigdi Fernández, el comptable oficial, em va preguntar quines eren les meves aficions i què llegia. Li vaig explicar en poques paraules i em va proposar d'ingressar al grup de la joventut de la Societat Astronòmica d'Espanya i Amèrica que tenia el seu estatge social a la Plaça de Medinaceli. No cal dir que, començant pel nom de l'entitat, no em feia gaire gràcia. Però no em vaig atrevir a dir-li-ho. L'endemà al vespre ens hi vam trobar i em va presentar a una cella de gent gran i un parell de joves que tenien cinc e sis anys més que jo. Era un camp i un ambient tan nou per mi que em va suggestionar, amb tot i ^{que} no sabia un borrall d'aquella ciència. Per lligar-me més al grup, Fernández em va proposar d'anar un parell de dissabtes al mes a casa de l'astrònom

avui

Jesep Comes i Solà, alguns articles del qual havia llegit a "La Vanguardia". Vivia cap a Sant Gervasi en una torre en tenia instal·lat el seu telescopi particular. Al mes següent, d'aquells tres joves només hi anava jo. La bonhomia del savi i l'ambient que el voltava m'atreïen de tal manera que vaig convertir-me en un devot admirador d'aquell ~~home~~ ~~admirador~~ que feia entendre les coses més misterioses. I m'embadalia sentint-li explicar algunes de les observacions que havia fet durant els darrers dies mentre consultava unes quartilles atapeïdes de números que tenia en una tauleta.

Però l'única cosa que vaig fer de pràctic va ser ajudar, com a simple aprenent, a preparar ~~la gran exposició~~ una magnífica exposició astronòmica que es va instal·lar al desaparegut Palau de Belles Arts del Saló de Sant Joan. El cicle de conferències que s'hi va ^{donar} ~~fer~~ va tenir un gran èxit de públic, de la qual cosa en vaig quedar molt sorprès. Però val a dir que hi van participar científics del nostre país i un nombre considerable d'astrònoms de França, Itàlia, Alemanya i Anglaterra. I l'exposició feia un efecte gran. Però era evident que jo mai no seria un home de ciència.

Un altre dia, el mateix Emigdi Fernàndez, ~~que feia de~~ professor de ~~tenedoria~~ ^{amb} de llibres a les escoles del C.A.D.C.I. (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria), ~~que tenia el seu~~ domicili al capdavant de la Rambla de Santa Mònica, em va proposar d'ingressar a la gran entitat catalanista i no em vaig fer pregar gens.

Però vaig trigar molt de temps a fer-hi amics i es pot dir que només hi anava a llegir la premsa els vespres que donava una volta per les parades de llibres vells de Santa Madrona.

curativa

Assassinats i llei de fugida

El dia 5 de gener de 1920, uns desconeguts van matar a trets al president de la Federació Patronal de Catalunya, Fèlix Graupera. Immediatament es van donar ordres a la policia perquè clausurés tots els sindicats i centres obrers. Foren tancades 65 organitzacions sindicals de la C.N.T. i 32 entitats culturals e recreatives considerades com d'influència anarquista. La C.N.T. va ser pesada fora de la llei i suspeses els periòdics Solidaridad Obrera i Tierra y Libertad, mentre 99 detinguts eren portats al vaixell "Barceló" que es trobava ancorat al port de Barcelona i altres 32 detinguts eren tancats al castell de Montjuïc en serien jutjats per un consell de guerra.

La Federació Patronal, pel seu costat, acordava patrocinar l'organització d'uns anomenats Sindicats Lliures, els pistolers dels quals serien llançats, ben armats i protegits per la policia, contra els sindicalistes de la C.N.T. (febrer de 1920).

Les gestions fetes ^{portades a cap} a Madrid per uns quants representants d'entitats econòmiques catalanes van donar per resultat que a Barcelona es podien organitzar grups armats per a defensar l'ordre públic, (ja que la policia era incapaç) ⁿ de fer-ho. I sorgia un Semetent mixtificat a la capital de Catalunya i a mans dels homes de la Lliga. Entre els capdavanters d'aquelles forces armades hi havia Francesc Cambó, Josep Bertran i Musitu, Emili Vidal i Ribes i molts d'altres que es veien sovint passejant-se pels carrers ~~de Barcelona~~ amb l'arma al braç.

L'any 1920, que va començar amb un fet sagnant i va continuar amb un enverinament de la qüestió social, també es va caracteritzar per un seguit d'incidents en el camp catalanista. I va ser aleshores quan vaig començar a trebar-me enmig d'aquell ambient enrarit i en aquell clima de violència que fins aleshores havia viscut una mica de lluny i com a simple espectador.

Tot va venir de l'arribada del mariscal Jeffre aquell Primer de Maig que ^{fer} va coincidir la Festa del Treball amb l'explosió de manifestacions catalanistes amb ne-

tiu de la participació de l'herei del Marne a la festa tradicional dels Jocs
Florals. ~~El 20 d'Agost de 1939~~

2.
El Palau de la Música Catalana ^{era} ~~estava~~ ple de gent a gom a gom. Jo hi havia anat
^{amb} un parell d'amics, antics companys de treball a la "Columb". Quan, en acabar la
Festa, un grup nombros va començar a cantar "Els Segaders" i s'hi va anar afe-
gint tethem, vaig sentir una mena d'esgarripança a tot el meu cos. No era pas
la primera vegada que sentia cantar el nostre Himne nacional però mai ^{me} havia
fet la impressió d'aquell dia, potser per la solemnitat de l'acte i la presència
del gran català de França.

Sense saber com, ens van trobar baixant l'escala i van pegar ~~voctes~~ parti-
cipar en les batusses que hi havia entre el públic i la Guàrdia Municipal fent
frent a l'embestida dels policies i la Guàrdia Civil que pretenien entrar al Pa-
lau sense autorització de cap mena i, segurament, amb el propòsit de fer deten-
ciens. No ho van aconseguir perquè el cap de la Guàrdia Civil va veure que allò
acabaria malament i va donar ordres de retrocedir a la seva gent i a la policia.

Després, ens van assabentar que Josep Puig i Cadafalc, Joan Valles i Pujals i
Antoni Martinez Domíngue, els dos primers com a presidents, respectivament, de la
Mancomunitat i la Diputació, i el tercer com Alcalde de Barcelona, havien anat al
Govern Civil a protestar d'aquella prevecció de les forces d'Ordre Públic, gai-
rebé coincidint amb els capdavanters de la Unión Monárquica Nacional que també
hi anaven a protestar de tot el contrari: de la prevecció dels separatistes e
"traïdors a la pàtria" en presència del mariscal Jeffre.

Al cap d'un parell de dies, la Societat de Mutilats Catalans de la Gran Guerra
oferia un banquet a Jeffre i el mariscal anava a la Mancomunitat a lliurar al
President Puig i Cadafalc les insignies de la Legió d'Honor francesa i després
es traslladava a l'Ajuntament a fer altre tant a l'alcalde Antoni Martinez Domíngue.

Aquells incidents van enardir-nos i ~~els~~ vam considerar com una gran victòria
contra l'enemic. Els tres amics vam discutir sobre la conveniència d'adherir-nos
a una de les entitats catalanistes existents per mirar d'incorporar-nos al movi-

En Berràs va donar una empenta al grup teatral i va fer de l'anelic en una representació de Terra Baixa, de Guimerà, amb decorats fets ^{executats} per ell mateix. Hi tenia bastanta traça. Però volia sortir del teatre rural català que era l'únic repertori dels aficionats de tot Catalunya i, un dia, parlant-ne amb uns quants amics de la Secció d'Estudis Polítics i Socials va proposar de representar una obra sobre qüestions socials i revolucionàries. Cadascú hi va dir la seva i jo vaig suggerir d'escenificar uns episodis de la revolució russa, recordant-me d'uns fascicles que havia llegit ^{ha} ~~fa~~ temps i que em semblaven que eren a propòsit per adaptar-les al teatre. Berràs va proposar de prevar-ho. Cap dels presents no va trobar ningú a qui encarregar ~~la~~ l'obra. ^{se digués} Berràs, adreçant-se a mi, ~~va dir:~~ ^{podria intentar-ho.}

- Tu que has llegit tantes obres teatrals ~~ho podries fer.~~

~~No m'engredis, vaig contestar jo.~~

~~Que sí, que no.~~ Finalment, vaig dir que ho provaria. I ho vaig provar. Però ~~me en vaig veure en cor de fer-ne~~ ^{en lloc d'escriure-la en} tres actes a la manera clàssica i ^{vaig reduir l'obra a} ~~vaig fer~~ (uns apunts per a fer una adaptació a base de tres ^{e quatre} quadrets curts, El títol seria ^{títol de} El capità Pètrov. El protagonista ^{era} ~~seria~~ un capità de la policia tsarista, un xicot de casa bona ^a ~~quà~~ que rebutjava la persecució dels estudiants revolucionaris i nihilistes que lluitaven per un sistema polític que acabés amb la tirania i la misèria. Tethem hi va estar d'acord i em vaig veure obligat a intentar aquella adaptació al català. Mirant d'aprofitar els diàlegs de la versió castellana vaig dedicar-m'hi una pila de dies i he vaig presentar a la Secció de Teatre. Es veu que ho van trebar original, sense adonar-se dels defectes que tenia i sense pensar en els problemes i despeses de la representació.

Berràs, tot engrescat, ja es veia ^{interpretant} ~~fer~~ el paper de capità i va dir que ^{hauria} ~~faria~~ uns decorats moderns i barats. Va fer un pressupost de decorats, de vestuari i d'il·luminació i es va haver de recórrer a la Junta de la Casa per a cobrir aquell modest pressupost. L'obra permetia que tots els elements del grup hi tinguessin un paper o altre i tots van estar d'acord en què el protagonista seria en Berràs que era alt i ben plantat, a propòsit per a fer el paper d'un noi de l'aristocràcia russa. El di-

rector del grup teatral deia que la representació seria un èxit perquè tothom interpretava el respectiu paper amb molt bona voluntat.

I va ser un fracàs. ~~totanítia a l'últim moment~~

El públic - deia després aquell xicot que feia de director - ne està preparat per aquesta mena de teatre d'idees. Però, en realitat, l'obra va fracassar perquè ~~el públic no estava preparat~~ *era molt mal girada.*

Mentrestant, les vagues es multiplicaven, els atemptats personals continuaven i les protestes de les entitats econòmiques, dels diputats i dels senadors contra la passivitat del governador civil Bas acabaven d'enterbelir la situació. Durant els deu mesos d'aquell any 1920 s'havien comès uns 300 atemptats amb molts morts i ferits.

Finalment, el dia 8 de novembre era nomenat governador "civil" de Barcelona el general Severiano Martínez Anido. Va anar a Madrid a rebre instruccions i sembla que li van donar carta blanca perquè reprímís els atemptats i acabés amb el terrorisme.

De seguida es van ^{pràcticament} fer nombroses detencions. El "Noi del sucre" tornava de Madrid i el van detenir a l'estació ^{la mateixa} mateix. També van detenir el regidor de l'Ajuntament de Barcelona Lluís Companys i Jover i unes quantes persones més destacades com a dirigents, advocats defensors o amics dels sindicalistes de la C.N.T. tots els quals serien portats a La Mola ~~(Mola)~~ (Mas). I a les sis de la tarda d'aquell mateix dia 30 de novembre era assassinat l'advocat Francesc Layret, en sortir del seu despatx del carrer de Balmes número 26. Tenia 40 anys, era solter i anava amb ⁵⁵ creques.

Quan el general Martínez Anido ho va saber diuen que va dir que si hagués donat ordre de detenir-lo juntament amb els altres que estaven camí de La Mola, li hauria salvat la vida i en aquells moments estaria camí de Menerca.

Francesc Layret, com a diputat a Corts, s'havia distingit en la defensa de la Revolució russa, en la defensa dels sindicats cenetistes, dels perseguits i dels empresonats; havia protestat amb valentia contra la intervenció de l'Exèrcit en la

vida política del país, havia criticat a la Lliga Regionalista per la creació i utilització del Semetent barceloní en defensa dels seus interessos.

La notícia d'aquell nou crim, que tethem va atribuir als pistolers dels Sindicats Lliures i a la Patrenal, havia pesat en evidència la passivitat de la policia a les ordres del Govern Civil.

L'anunci de vaga general en senyal de protesta va ser esverar a molta gent. Primer, van abandonar el treball els obrers met^ulúrgics, els de la indústria tèxtil i els del ram de la construcció. A continuació es van declarar en vaga els forners i molts altres oficis.

Des dies després, es feia l'enterrament del malaguanyat Layret. Va constituir una gran manifestació de del popular i, a la vegada, una evident manifestació política-social contra les autoritats. Hi van assistir amb el cor oprimat. Es va intentar de passar el fèretre pel mig de les Rambles però la policia i la guàrdia civil ho va impedir amb gran violència.

Les detencions de cenetistes continuaven i els detinguts que procedien de províncies d'Espanya eren retornats al lloc d'origen i pesats a la disposició del governador civil respectiv.

La vida política catalana, però, ^{seguiu} feia el seu curs i el dia 19 de desembre les eleccions a Diputats a Corts donaven la victòria a la Lliga per majoria i als lerrouxistes sortien per minoria. També ^{potanyen a} ~~van ser de~~ la Lliga els Senadors triomfants en les eleccions del 2 de gener de 1921. La classe obrera continuava situada al marge de les lluites electorals, si exceptuem els fidels al Partit Radical de Lerroux.

La repressió contra el moviment obrer ^{era} ~~era~~ aprovada per la burgesia i els representants de banca i borsa, ^{operaven tot d'orient} ~~del~~ comerç i la indústria ^{operaven} ~~operaven~~ àpats d'homenatge als generals Martínez Anido i Añelgui, aquest darrer com a Cap Superior de Policia. I esperonats per aquestes proves d'adhesió de les anomenades forces vives, s'inicià l'aplicació de l'anomenada "lleis de fugues" amb la mort de tres sindicalistes que eren portats de València acusats d'haver pres part en un intent d'atemptat al gover-

nador civil i al cap de policia. El mateix dia 19 de gener de 1921, a la matinada, era mort per l'espalla un altre detingut que diu que també es volia escapar. Dos dies després, la mateixa "llei" era aplicada a tres sindicalistes que a les quatre de la matinada eren portats a la Jefatura ^{aleshores ja instal·lada} que ~~estava~~ al Passeig de Celom, acusats d'haver participat en l'atemptat que havia costat la vida a un inspector de policia. L'endemà, durant l'enterrament d'aquell inspector es detenien i mataven en plena Diagonal des obrers més. Els pistolers dels Sindicats Lliures col·laboraven en aquella matança ben protegits per la policia. La repressió era tolerada pel ^{aleshores} era cap del govern - Eduard Date - que ^{es deia} ~~estava~~ protector dels treballadors.

La batalla continuava pels carrers de Barcelona i els pistolers treballaven impunement: al carrer de Muntanya es produïen tres morts de cenetistes, un ^{altre} a la Creu Coberta, un al carrer de Recafort, un altre al carrer de Balmes, un altre al carrer de Salmeron; un al carrer de Provença, un al carrer de Ginebra i un al carrer de La Motte. I, naturalment, els cenetistes replicaven en la mesura que podien. ~~La batalla va culminar amb l'assassinat d'Eduard Date, president del Consell de Ministres, el dia 9 de març de 1921. Foren acusats de l'atemptat els sindicalistes catalans Casanelles, Nicelau i Mateu. Però la policia, de moment, només va capturar aquest darrer; Nicelau, va escapar cap Alemanya però va ser retornat a Madrid, mentre Casanelles aconseguia arribar fins a Rússia en ^{era} ~~era~~ acollit com a refugiat polític.~~

Seguint al dia tots aquells fets i trobant-me un vespre que a la cantenada de casa, Urgell-Aragó, hi havia una cella de policies voltant la porta ~~de~~ d'entrada del bar on acudien sindicalistes del veïnat, vaig ^{començar} fer la criaturada de passar per entremig d'ells, quan tots ^{portaven tots amb} ~~la~~ la pistola a la mà mentre els altres policies registraven ~~a tots~~ els clients d'aquell bar. Qualsevol resistència ^{des de} ~~que es fes a~~ l'interior del bar podia ^{me a} fer disparar als policies mentre jo passava, desafiador, ~~enfrontant-me~~. Em va semblar que aquell gest era una evident prova de solidaritat amb els perseguits.

En prendre possessió de la presidència del Consell de Ministres Manuel Allendesalazar, el general Martínez Anido es va veure en perill. Però envalentinat ^{it} ~~per~~ per les re-

petides mostres d'adhesió de la burgesia catalana, va fer unes declaracions a la premsa barcelonina dient que els governs que es succeïen a Madrid li ratificaven la confiança un darrer a l'altre i li donaven plens poders fins a l'extrem que es passaven setmanes senceres sense que des del ministeri de la Governació li preguntessin com anaven les coses de Barcelona.

Els industrials de casa nostra, després de la darrera crisi de govern, van tenir per que un nou governador vingués a substituir a Martínez Anido i també fos canviat el cap superior de policia general Arlegui. ^{amb l'intent} Per ~~mirar~~ d'evitar-ho ^{amb aquestes paraules} la Cambra Oficial d'Indústria s'adreçava a Manuel Allendesalazar ~~dient-li~~:

Ante la infundada campaña de ciertos elementos, debemos manifestar a V. E. nuestra satisfacción por la dignísima actuación del gobernador de Barcelona, señor Martínez Anido, considerando su permanencia al frente de la provincia como una garantía insustituible para la consolidación de los prestigios del Poder y de la obra de pacificación social de la ciudad, que con tanto celo preside.

Homenatges de tota mena havien precedit a ^{suplènt} ~~una~~ declaració. Un dia eren lliurats al general Anido una pila de plecs de paper de barba amb les signatures de 253 entitats i 83 Ajuntaments, de prop d'un miler ^{en} que tenia Catalunya. Un altre dia li regalaven un bastó de comandament amb puny d'or. El baró de Viver proposava a l'Ajuntament que Martínez Anido fos nomenat fill adoptiu de Barcelona, però el regidor Maynés, de la Lliga, no va voler arribar a tant i va proposar d'ajernar la discussió de la proposta de l'honre de la Unión Monárquica Nacional, guanyant per 19 vots contra 16. I els ^{es} ~~monarquistas~~ catalans del Berbó van organitzar una manifestació "popular" d'adhesió als dos generals. ~~proposem~~

Els debats al Congrés de Diputats sobre la situació de Barcelona posaven en evidència les posicions en pugna. Indalecio Prieto preguntava al govern què pensava fer amb Martínez Anido. Julián Besteiro deia que a quell terrorisme era una venjança de cafres que ne tenia sentit comí, ni sentit humà, ni sentit doctrinal. L'ex governador civil de Barcelona, Julio Amado, deia que no hi havia una repres-

sió de l'Exèrcit com deien alguns sinó una repressió patronal i conservadora ~~per~~ que volien que continués la mateixa política. Alfons Sala, de Terrassa, elegia-va a Martínez Anido i assegurava que si es fes un plebiscit, la immensa majoria i no solament els patrons sinó els obrers i tot votarien per la continuïtat del general governador. I Cambó, sense comprometre's, deia que tot aquell debat parlamentari no treia cap a res.

Així, el dia 11 d'agost de 1921, dimitia el govern d'Allendesalazar i era substituït per Antoni Maura, amb Francesc Cambó al ministeri de Finances i Josep Bertran i Musitu a la sots-secretaria del mateix ministeri. La primera cosa que va fer el nou govern, va ser ratificar la confiança i plens poders a Martínez Anido i al general Arlegui.

Va caure Maura i va pujar Garcia Priete; va caure aquest i va pujar Sánchez Guerra. I un darrera l'altre, tots confirmaven els plens poders als representants que tenien a Barcelona.

A Europa i Amèrica, el moviment anarcosindicalista, des de l'oficina que tenia a Berlin, es solidaritzava amb els treballadors de la C.N.T. i condemnava la ferotge repressió oficial adreçant-se al govern d'Espanya amb un document datat el 27 de març, que deia: "Els obrers revolucionaris de França, Anglaterra, Alemanya, Itàlia, Amèrica del Nord, Argentina, Suècia, Noruega, Dinamarca i Holanda venen observant amb indignació la persecució de que ~~es~~ ^{són} objecte els obrers d'Espanya i principalment els de la Confederació Nacional del Treball, persecucions que demostren el terror reaccionari que regna al país. Per tant, els obrers revolucionaris de les esmentades nacions protesten contra els procediments governamentals i demanen la immediata llibertat dels obrers empresonats, exigint les garanties necessàries per al futur. Els obrers revolucionaris declaren que estan disposats a prestar l'ajuda necessària als obrers espanyols en la lluita contra els poders criminals de la reacció espanyola".

Mentre a la Presó Model hi havia centenars de detinguts governatius i processats afiliats a la C.N.T., ne hi havia ni un sol pistoler dels Sindicats Lliures.

1443

Tot això va durar fins el 24 d'octubre de 1922, quan amb motiu d'un ^(suposat)atemptat a Martínez Anido i Arlegui, i de l'aplicació de la "llei de fugues", José Sánchez Guerra, que va substituir a Maura i que havia ratificat la confiança més de quatre vegades als dos màxims responsables dels crims oficials de Barcelona, va pensar que havia arribat l'hora d'acabar amb els procediments il·legals que s'havien emprat fins aleshores i en anunciar al governador civil la destitució del Cap Superior de Policia i dir-li Martínez Anido que es solidaritzava amb el general Arlegui, Sánchez Guerra li va contestar que quedava destituït ell i tot.

La notícia va fer sensació, especialment entre la burgesia barcelonina. Totes les alabances, tots els homenatges i totes les mostres d'agraïment que havia rebut el general Martínez Anido no havien servit de res. Els elements del Sindicat Lliure es van veure perduts perquè sense la protecció oficial del Govern civil no tenien ni subvencions ni impunitat pels seus crims i l'organització de pistolers i rebenta vagues tenia els dies comptats.

Un nou desastre militar al Marroc

El 22 de juliol de 1921, havia arribat a Barcelona la notícia de què la situació militar de l'anomenat Protectorat espanyol del Marroc era molt crítica. Hi havia hagut una gran derrota de les forces espanyoles a Annual i Mont Arruit i perillaven grans contingents de soldats. L'endemà s'ampliava la notícia i es confirmava el rumor que era que el principal responsable d'aquell desastre que havia costat la vida a una munió de soldats era el coronel Silvestre que havia emprès unes operacions descabellades obeint ordres directes d'Alfons XIII que volia jugar a soldats passant per damunt del govern i del ministeri de la Guerra.

Pío Zabala, catedràtic d'història Contemporània a la Universitat de Madrid, explicava després com havia anat aquell desastre, dient:

Durante la jornada del 22 comenzaron a ser conocidas las primeras noticias relativas a gravísimos combates que, según se decía, había tenido que librar con infausta suerte nuestro Ejército en Marruecos. Desgraciadamente, la más desconsoladora realidad confirmó los alarmantísimos rumores. En efecto, el Comandante general de Melilla Fernández Silvestre, había salido el día 20 de la plaza dirigiéndose hacia la posición de Igueriben, atacada por los moros. El formidable empuje de éstos obligó al general a retirarse a la de Annual, donde, en forma tan violenta se vio hostilizado que, después de pedir auxilio al Alto Comisario y a Madrid, no tuvo otro remedio que disponer la evacuación de la posición, enderezando la reti-

rada hacia la ^{de} Dar Drius. Enloquecido, sin duda, por el enorme fracaso, obsti-
nóse Silvestre en no seguir a las fuerzas que se retiraban, quedándose con su Es-
tado Mayor en Annual, donde ~~gucumbió~~ juntamente con sus más adictos subordinados.
Entretanto, las fuerzas iban llegando a Dar Drius, reorganizándolas el general Na-
varro, que había asumido el mando. El 23 de julio la jarka sublevada atacó a Dar
Drius, obligando a ^{los} nuestros a retirarse a ^B Batel, de aquí a Monte Arruit y de éste
a Nador. La precipitación de aquel retroceso, desmoralizó en tal forma a las fuer-
zas españolas, que pronto hubo de convertirse en verdadera desbandada, aumentándose
por ello el número de nuestras bajas y dando lugar a que las cábilas se alzaran co-
mo un solo hombre contra las fugitivos. La catástrofe fue enorme. Entre muertos y
desaparecidos se perdieron de doce a catorce mil hombres y con ellos un copioso ma-
terial que cayó en poder de los indígenas victoriosos. El formidable alzamiento que
infligía a nuestra sufrienda Nación tan doloroso castigo, reconocía como jefe al tris-
tamente rebelde cabecilla Ambiel-Krim, durante algún tiempo amigo de España... (His-
toria de España. vol. II : 1808-1923 (Barcelona, ~~Publicada por~~ ^{Publicada por} ~~Joan Viny~~, 1930).

Vaixells i més vaixells sortien del port de Barcelona carregats de soldats cap
al Marroc i eren incorporats cuita-corrents a files els 90 000 reclutes de la lleva
de 1920 per no deixar sense forces les casernes de la península. A Barcelona només
hi quedaven 800 soldats.

Aleshores governava altra vegada Antoni Maura. Cada vegada que hi havia un desas-
tre al Marroc es trobava al poder el mallorquí Maura acompanyat de La Cierva. Ara li
passava el mateix que li havia passat l'any 1909 quan va provocar la Setmana Tràgica.
Però aquesta vegada comptava amb la col.laboració de Francesc Cambó al ministeri de
Finances.

Com a represàlia, es va emprendre una contraofensiva amb el propòsit d'acabar per
sempre més amb les rebelions marroquines. Però això era molt aviat dit.

El catedràtic Zabala, explicava dues pàgines més avall de la seva Historia com ha-
via anat tot allò:

El rápido derrumbamiento de la Comandancia de Melilla dió lugar a que el comentario
público girase especialmente sobre las causas de tamaño desastre. Quiénes atribuían

1110

la máxima responsabilidad al Gabinete Allendesalazar por su absoluta imprevisión, ya que la actitud agresiva de los moros bastantes meses antes de la catástrofe, había dado sobrados motivos para sospechar la general conflagración que se hurdiaba contra España; quiénes convertían en blanco de sus críticas al Alto Mando, refiriéndose a la falta de acuerdo entre el general Silvestre, acostumbrado siempre a obrar por cuenta propia, y el general Berenguer, poco enérgico al no imponer su autoridad a su colega y subordinado; quiénes concentraban sus tiros en las Juntas de defensa, manifestando que la división del Ejército por ellas producida era el principal motivo de la tragedia que se lloraba, pues suprimidas por las Juntas las recompensas por méritos de guerra, a pretexto de anteriores abusos, habíase hecho desaparecer uno de los más poderosos estímulos para la oficialidad y un eficazísimo sistema de selección; quiénes, por último, como el ministro de la Guerra don Juan de la Cierva, consideraban que lo ocurrido había sido un justo castigo al abandono en que la Nación dejara los más urgentes problemas y que, por ello, a todos alcanzaban las responsabilidades...*

La contraofensiva espanyola va començar concentrant a Melilla prop de 40 000 homes per donar^{l'}ordre d'avançar el dia 12 de setembre. Van avançar a sang i a foc i quan van arribar a Mont Arruit van confirmar - diu l'esmentat Zabala - la inaudita barbarie rifeña, patentizada en las ruinas producidas en el poblado y en las crueles mutilaciones que presentaban los centenares de cadáveres españoles que allí se encontraban insepultos. Afectivament, els moros n'havien fet de les seves. Però a Barcelona va correr de mà en mà, molt aviat, una reproducció d'una fotografia on es veia al que aleshores era comandant, Francisco Franco, voltat de soldats amb caps de moro presentats com a trofeu. No s'aclaria si aquells caps havien estat tallats^{de} vius en vius o eren de moros mutilats després de matar-los.

El dia 20 d'octubre es va presentar el Govern a les Cambres començant el debat sobre aquell desastre. I diu l'historiador Zabala: Entrar a detallar las opiniones emitidas en la discusión sería repetir una vez más los conocidos conceptos favorables al carácter civil del protectorado, a la formación de un Ejército colonial y

a la necessitat en que Espanya se encontraba de no abandonar el territorio de Marruecos por merecer ser considerado como una prolongación del nacional. De esta última opinión discrepó, ello no obstante, en el Senado el capitán general de Madrid don Miguel Primo de Rivera, que, repitiendo juicios ya emitidos el año de 1917, abogó por el abandono gradual de la empresa que había llevado a nuestra Nación al Norte africano. El general Primo de Rivera era més aviat partidari de dedicar-se a la reconquesta de Gibraltar. Però aquell parer expressat per una autoritat militar va disgustar molt al Govern i va motivar el nomenament del general Orozco per a substituir al marquès d'Estella en el lloc de comandament de Castella la Nova.

Pel mes de setembre, la Junta del Cercle del Liceu havia organitzat una cursa de braus a la Plaça Monumental. Seguint el seu exemple benèfic, altres entitats i grups tenien iniciatives semblants perquè les notícies que arribaven del Marroc deien que els soldats anaven mal alimentats i espellifats. Els esforços de Cambó havien fracassat perquè no podia treure pessetes d'allà on no n'hi havia.

La guerra continuava amb la contraofensiva que mai no assolien els objectius que ^(va ser alhora que van iniciar-se els retorns) ~~estava~~ fixat i van començar a tornar de l'Àfrica centenars de soldats ferits o malalts perquè ^{que a l'Àfrica} ~~allà~~ no els podien atendre, ^{seu} ~~mancats de~~ ^{medicaments, de llits, de serveis sanitaris,} ~~com diu que estaven.~~

Quatre mesos després d'haver estat separat de la Capitania General de Madrid, el general Miguel Primo de Rivera era nomenat Capità General de Catalunya. Mentrestant, l'expedient Picasso que s'havia obert per a exigir responsabilitats amb motiu del desastre militar, era posat a la consideració de les Corts. Les conclusions d'aquell expedient deien que corresponia ^(acusar) ~~atribuir~~ a una trentena de caps i oficials i als generals Navarro i Berenguer, aquest darrer ^{en tant que} ~~com~~ Alt Comissari i que s'havia ^(de condemnar) ~~condemnat~~ als acusats ^{una} pena que anava de la presó major a la pena de mort. ^(va presentar immediatament la dimissió del) ~~El general Damaso Berenguer va dimitir el seu càrrec, immediatament de~~ ^{en} conèixer les conclusions que el presentaven com a responsable màxim.)

L'Onze de setembre de 1921 es va ^{tributar} ~~far~~ com cada any l'homenatge a Rafael Casanova,

Després d'assistir a la cerimònia oficial, vaig anar amb un grup d'amics al Fossar de les Moreres on hi havia una placa commemorativa del segon centenari de la nostra derrota militar de 1714. Però la placa portava la data de 1915 perquè fins aleshores ^(l'havien pogut) no ~~havia~~ entès. ~~La iniciativa~~ La iniciativa d'aquella commemoració havia estat d'una de les Joventuts Nacionalistes coneguda amb el nom d'Els néts dels almogàvers. El cost de la placa havia estat cobert per subscripció popular i una de les primeres aportacions que es van rebre ~~fora~~ la del Centre Català de Guantànamo (Cuba). El doctor Domènec Martí i Julià va ser l'encarregat de descobrir-la, acompanyat d'un grup de nacionalistes format per Josep Soler i Pla, Duran i Albés, ^{Vinyà} Balbaster, Roig i Pruna, Vilaró, Rossell i Montaner, Guinart, Estruc i Pla. També hi havia representants del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, La Falç, La Coronela, Pàtria Nova, Unió Catalanista.

A la placa que era dedicada "Als martres anònims de MCCCXIV" hi havia gravats els primers versos de la composició de Frederic Soler "Pitarra" que deia:

Al fossar de les moreres
no s'hi enterra cap traïdor;
fins perdent nostres banderes
serà l'urna de l'honor.

Un any a la deriva

De 1921 a 1922 vam anar, com hem vist, a la deriva. Però Magí P. Sandiumenge es va entestar en continuar en el local de la Rambla de Catalunya 125, entre Rissellí i Còrsega, per a dedicar-le a llibreria i distribució d'edicions catalanes. Tenia el projecte de fer-hi una sala de conferències i exposicions. Un lloc a propòsit per a reunir-s'hi escriptors i artistes. Ell que en coneixia tants dels diversos sectors catalanistes podria dotar a Barcelona d'una llibreria original i atractiva com les que deia que hi havia a les grans ciutats europees que havia visitat.

I així es va fer, però sense arribar a ^(realitzar tot) ~~completar~~ el projecte perquè mai no van passar de la llibreria i distribuïdora i van anar ajornant indefinidament les sales de conferències i exposicions.

A Sandiumenge i a mi, la feina de la llibreria cada dia ens agradava més. A mi perquè em permetia de conèixer una munió d'intel·lectuals i artistes i també ^{de lligar} fer noves amistats i treballar ^{de bona} de gust d'un cap de dia a l'altre. De tal manera que vaig decidir ~~no~~ ^{deixar} ~~me~~ ^{totes} les comptabilitats per a dedicar-me de ple a l'activitat de llibreter que, molt aviat, seria superada per l'activitat subversiva. I aprofitant l'oferiment del meu bon amic Josep Maria Borràs, l'aficionat al teatre, la nova mare i jo vam traslladar el nostre domicili passant d'Urgell 117 a Còrsega 315, a quatre passes de la llibreria, perquè aquell número es troba entre la Rambla de Catalunya i el Passeig de Gràcia, amb la galeria que dona a la Diagonal, de cara a l'església de Pompeia.

Les meves relacions i amistats van augmentar considerablement i també van augmentar les meves preocupacions polítiques. En aquells moments, tota la meua atenció ^{es concentrava} ~~era~~ ^{era} posada en el moviment separatista ~~de~~ irlandès.

Els nacionalistes d'Irlanda, que s'havien organitzat i armat clandestinament l'any 1906 amb el nom de Sinn Féin, exigien la independència absoluta del propi

(algar contra
país ~~separatista~~ l'imperialisme anglès. I Anglaterra no hi accedia amb el pretext que la mineria pretestant de l'Ulster no era partidària de separar-se de l'imperi ~~anglès~~. Sabia que si Irlanda es feia independent, la majoria catòlica governaria sense ells ~~ells~~).

Durant la primera guerra mundial, els irlandesos separatistes, republicans i catòlics, van multiplicar l'acció subversiva i violent contra la policia i l'exèrcit angleses i el 24 d'abril de 1916, en plena Guerra Europea, van aconseguir de proclamar la República d'Irlanda, però van ser vençuts pel poderós aparell de repressió d'Anglaterra. De Valera i els seus seguidors ne es van donar per vençuts i van conquerir la nostra admiració i la de tots els grups separatistes catalans disperses per les comarques de Catalunya, fins a l'extrem que, entre nosaltres, es va posar de moda l'ús de la g^o ~~gavardina~~ ^{o "hinsera"} ~~avardina~~ en el nostre habillament perquè era una mena d'uniforme de l'organització Fianna Fáil irlandesa.

Aquesta solidaritat espiritual del separatisme català amb el separatisme irlandès va fer que el dia 3 de novembre de 1920, l'Ajuntament de Barcelona aprovés per majoria de vots una proposta suggerida pels grups independentistes que demanaven que constés en acta el sentiment de la ciutat per la mort de l'alcalde de Cork que havia volgut morir ~~en~~ fent la vaga de la fam com a protesta contra l'ocupació anglesa de la seva única pàtria: Irlanda.

La lluita hereica dels separatistes irlandesos va durar fins a l'any 1921, quan la Gran Bretanya va haver d'aprovar l'Acta de l'Estat Lliure d'Irlanda "concedint" a l'illa la condició de Domini de la Comunitat Britànica, ~~de la Comunitat~~ amb govern i parlament propis però amb un governador general anglès, excepte per a l'Ulster que va voler continuar formant part de l'Imperi com a simple regi^ó o comtat.

Però Eamon De Valera, líder dels republicans i catòlics independentistes, va rebutjar aquell règim d'autonomia, atorgada prescindint de la voluntat de la gran majoria del poble irlandès. I va decidir de continuar l'activitat armada de la I.R.A. mentre una minoria del seu partit es declarava partidària no solament de reivindicar la plena independència de la Irlanda del Sud sinó també la unitat nacional de tots

HWW

els irlandesos - els del Sud i els de l'Ulster o Irlanda del Nord - perquè era evident que la immensa majoria dels irlandesos ~~espanyolitzats~~ eren els del Sud.

Pel que fa a les activitats culturals catalanes, ja feia temps que m'havia fet soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana que havia estat fundada l'any 1889.

A desgrat de la importància que tenia aquella associació per a treballar contra la política cultural espanyola ~~en~~ territori català, no havia aconseguit l'ajuda econòmica de les corporacions públiques catalanes, que tenien majoria catalanista, i s'havia de confiar de les modestes quotes d'uns quants milers de socis i d'alguna quantitat extraordinària ^{rebuta} en concepte de donatiu.

Una vegada establerta la Mancomunitat de Catalunya (1914) i no tenint la possibilitat legal de vetllar per l'ensenyament del català a l'escola primària perquè tot l'ensenyament estava a mans de l'Estat espanyol, semblava lògic que una entitat tan benemèrita com era la Protectora havia de convertir-se en l'organisme encarregat de crear un bon nombre d'escoles primàries catalanes. Doncs, no. Ni la Mancomunitat ni l'Ajuntament de Barcelona, ni els Ajuntaments de la resta del ^{de l'antig} Principat ^{no} van saber o no van voler aprofitar aquella entitat popular com a realitzadora d'una política que, oficialment, no podien fer des corporacions públiques catalanes. La història i la geografia de Catalunya només s'ensenyaven a les escoles fundades o protegides per la Protectora i amb llibres de text de la pròpia entitat. I és que cal reconèixer que l'obra realitzada per la Mancomunitat en el camp de la cultura popular va ser molt migrada, si exceptuem la creació de l'Escola o Universitat Industrial.

Universitat Industrial? Vetací un nom ben poc escaient i pretensions o enganyader per a una simple Escola Industrial i de Bells Oficis ^{tal} com era en realitat.

Teníem un magnífic i prestigiós Institut d'Estudis Catalans perquè no en podíem dir Acadèmia, tot i que comprenia diverses acadèmies ^{aven} de número com són les seves Seccions Filològica o Acadèmia de la Llengua Catalana; la Secció de Ciències o

Acadèmia de Ciències; la Secció d'Història i Arqueologia o Acadèmia de la Història, etc. Teníem una Biblioteca de Catalunya creada especialment al servei dels investigadors universitaris però el Servei de Biblioteques Populars va treballar tan lentament i amb dotacions tan insuficients que quan va morir Prat de la Riba (1917) encara no havia estat inaugurada la primera Biblioteca Popular.

Amb tot i els actes culturals que celebrava la Protecció^{tot} per mitjà dels seus concursos d'Història i Geografia de Catalunya i de la tradicional Festa d'Infants i de Flors que es feia anualment al Parc Güell, van passar molts anys abans no es va arribar als 8000 socis. Perquè tethom suposava, amb raó, que la creació d'escoles nostres i l'edició de llibres de text en català eren coses que només podien fer-se amb continuïtat des de les corporacions públiques locals, provincials o regionals, aleshores integrades per una majoria catalanista de diversos sectors en la gairebé totalitat dels Municipis catalans. I això que s'havia comprovat l'eficàcia d'institucions culturals privades com eren el Col·legi de Sant Jordi i l'Escola "Messen Cinto", entre molts d'altres col·legis i escoles particulars que hi havia a diverses poblacions de la Catalunya estricta, entre confessionals i laiques.

Si d'escola primària catalana estàvem malament, encara estàvem pitjor de classes de català per adults. I si haguéssim volgut confessar quina era la nostra veritable xifra d'analfabets, hauríem hagut de considerar com a tals tots els que havent nascut a Catalunya no sabien llegir ni escriure en català.

Recorde que quan era professor de l'Escola Industrial l'enginyer Rafael Campalans, un dels seus deixebles prenia els apunts en castellà i ^{aquell} li va dir que ho fes en català. L'alumne, un obrer mecànic, li va contestar que no ^{en} sabia, i Campalans li va replicar: i ^{de} castellà, tampoc.

Aquest alumne es deia Jean Fronjesà i, anys a venir, seria Diputat al Parlament de Catalunya, com a candidat de la Unió Socialista, i, després, durant la nostra guerra, vocal del Consell d'Economia de la Generalitat, cap del Consell General de la Indústria Metal·lúrgica i Mecànica i membre del Secretariat de la Unió General de Treballadors de Catalunya.

Tres partits polítics nous

L'any 1922 havia començat amb la "Diada de la Llengua Catalana" i Antoni Rovira i Virgili, ^{deia}: "Homes vinguts del Rosselló, de València i de Mallorca s'han aplegat amb els fills de la Catalunya estricta per a retre honor al vincle espiritual que ens lliga per damunt de les fronteres dels Estats i per davall de les incomprensions dels individus."

Tres mesos després, pel mes de març, Francesc Cambó feia un balanç de la política col·laboracionista practicada especialment per ell ^{el} sota la seva direcció i n'examinava els resultats parlant com a ministre dimissionari del govern Llaurea. En un discurs pronunciat al "Metropolitan Hotel" del Tibidabo encara defensava la política "imperialista" propugnada cinc anys enrera per Enric Prat de la Riba i deia que considerava el reconeixement de l'autonomia de Catalunya com la base indispensable per a una realització imperial dels pobles peninsulars; veia lligada l'autonomia de Catalunya amb el manteniment de l'hegemonia llatina a Europa. I tal com havia dit pocs dies abans al Congrés, assegurava ^{si} que els sectors dirigents de la política de l'Estat no s'adonaven dels avantatges de la solució harmònica del nostre plet, la responsabilitat de futurs esdeveniments seria exclusivament d'ells. Acabava el seu discurs confessant l'amargantor que experimentava per no haver reeixit en les seves temptatives de conciliació. Però ~~que~~ encara no es resignava a ~~avandar-se~~ donar-se per vençut i creia que el seu deure era de persistir-hi.

Després del fracàs de l'Estatut d'Autonomia elaborat durant la gestió de Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya, els grups independentistes més o menys organitzats a Barcelona i a ^{les} comarques van considerar que havia arribat el moment d'establir un front comú per a la lluita contra Espanya i al servei de la plena sobirania del nostre poble.

Francesc Macià, que s'havia situat al davant dels més intransigents va fer una sèrie de gestions i l'any 1919 va promoure la creació de la Federació Democràtica

Nacionalista amb un programa que preconitzava la independència absoluta de Catalunya per a poder pactar després, lliurement, la federació espanyola eibèrica.

Acció Catalana.— Després de la devallada de la Unió Federal Nacionalista Republicana es pot dir que a Catalunya només quedava un partit polític de disciplina catalana: la Lliga Regionalista. Al partit de la burgesia hi havien anat ingressant uns quants intel·lectuals que, per la seva edat, van constituir l'element actiu de l'organització filial del partit de Prat de la Riba: la Jovenut Nacionalista.

L'activitat política i l'afany renovador d'aquell grup de joves intel·lectuals de la Lliga va fer que en les eleccions municipals celebrades a Barcelona el dia 8 de febrer de 1920 anessin en candidatura i sortissin elegits els més significats. Aquelles eleccions municipals van donar el següent resultat: 16 regionalistes, 8 radicals o lerrouxistes, 3 monàrquics del Borbó, 2 jaumins o tradicionalistes, un nacionalista republicà i un liberal autonemista. El dia 1er. d'abril es va constituir el nou Ajuntament barceloní i fou reelegit ~~Alcalde~~ Alcalde Antoni Martínez Domingo i elegits tinents d'alcalde: Jordà, Maynés, Coll i Rodés, Nicolau d'Olwer, Blajot, Matens, Bordes, Carabent, Laporta i Massot.

Pel mes de juny de l'any següent (1921), Lluís Nicolau d'Olwer donava una conferència al Centre Autonemista de Dependents del Comerç i de la Indústria sobre "La labor realitzada per la Comissió municipal de Cultura", durant el primer any de la gestió encamada a un dels joves de la Lliga. Molt aviat, aquells intel·lectuals es van anar emancipant de la tutela i disciplina de la Lliga Regionalista i després de fer una sèrie de gestions encaminades a la formació d'un nou partit, van llançar un manifest (abril 1922) explicant els motius que els guiaven després de l'experiència política viscuda dins els rengles de la Lliga i invitaven a "les seleccions i les multituds catalanes" a una Conferència Nacional Catalana.

Aquell manifest anava signat, entre altres, per ~~nombre~~ intel·lectuals fins aleshores adscrits a la Jovenut Nacionalista de la Lliga, com per exemple: Ramon

d'Abadal i de Vinyals, Lluís Nicolau d'Olwer, Pelai Vidal de Llobatera, Rafael Clasas, Martí Esteve, Carles Jordà, Jaume Bofill i Mates, Lluís Masset, Josep Puig i Esteve, Josep Barbey, Pere Nubiola, Estanislau Duran Reinalts, Josep Ma. Bassols, Ramon Coll i Rodés, Jordi Rubió i Balaguer, Miquel Ferrà, Manuel Massó i Llerens, Lluís Guarro, Miquel Roger, Josep Ma. Lopez-Picó, Josep Ma. de Sagarra i alguns elements de la Unió Federal Nacionalista Republicana de Catalunya, com Josep Ma. Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili, Carles Soldevila, Manuel Raventós, Alexandre Plana i Llançote Cervera.

Tots aquests homes "provinents de diversos sectors i activitats del nacionalisme, agermanats en una mateixa fe patriòtica i coincidint en punts d'acció capital", feien una anàlisi de la política seguida en els darrers anys pels dirigents de la Lliga i deien: "La ràpida alternança de declaracions i temptatives poc conciliables féu que per primera vegada els directors polítics del Nacionalisme fossin simultàniament discutits a Barcelona i a Madrid. La necessitat que els imposà llur tàctica de produir efectes a Madrid, els menava a combinacions electorals amb partits suspectes i a una amplitud massa laxa en la tria de candidats. El nostre poble, que pressent la simplicitat del problema nacionalista, s'esvera una mica davant d'una tècnica tan complicada. Cal que tornem a centrar les coses, avui trasbalsades. Es hora de mobilitzar de bell nou les joventuts catalanes: Fem-nos-en dignes."

El manifest acabava assenyalant a la Conferència Nacional Catalana la finalitat de "reformar i enriquir el nostre ideari per a establir les normes essencials de la seva realització."

Un cop designada una Comissió Organitzadora de la C.N.C., foren encarregades quatre penències: sobre "Doctrina nacionalista", a Jaume Bofill i Mates; sobre "Actuació del Nacionalisme en les corporacions públiques catalanes", a Lluís Nicolau d'Olwer; sobre "Actuació del Nacionalisme davant l'Estat espanyol" a Antoni Rovira i Virgili; i sobre "Organització i Propaganda", a Josep Ma. Pi i Sunyer.

Tan bon punt va sortir aquest manifest, el Comitè d'Acció Política de la Lliga Regionalista va fer pública una nota amenaçant amb l'expulsió a tots els que interviuessin en les votacions d'aquella Conferència. Lluís Llassot es va encarregar de declarar públicament en nom de tots els organitzadors que no solament participarien en les deliberacions sinó també en les votacions.

La Conferència Nacional Catalana es va celebrar a l'Orfeó Gracienc els dies 4 i 5 de juny de 1922. I com a conseqüència d'aquella assemblea va néixer un nou partit polític, que es diria "Acció Catalana", i que tindria com a president a Jaume Bofill i Mates, i com a vocals Lluís Nicolau d'Olwer, Antoni Rovira i Virgili, Carles Jordà, Ramon d'Abadal i de Vinyals i Leandre Cervera. De seguida es va publicar un periòdic amb el mateix nom del nou partit (juliol 1922) i per l'octubre sortia La Publicitat, diari que, des d'aquell moment, sortiria en català, acabant amb la ^{seua} vella etapa castellana.

Unió Socialista de Catalunya.— Feia temps que s'estaven fent gestions per anar a la formació d'un partit socialista i democràtic de disciplina catalana a base d'alguns intel·lectuals catalans que pertanyien a la Federació Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol i un altre grup, la majoria dels elements del qual, fins aleshores s'havien mantingut al marge de tota disciplina política però que coincidien en l'ideari socialista del doctor Domènec Martí i Julià posat al dia.

Com a resultat d'aquelles converses i gestions, el dia 8 de juliol de 1923 era fundada la Unió Socialista de Catalunya amb Manuel Serra i Moret, Gabriel Alomar, Rafael Campalans, Rafael Folch i Capdevila, Jaume Aiguader i Miró i d'altres. Després van augmentar els seus rengles i van publicar Justícia Social com a setmanari.

~~El 1924, després de la fundació de la Unió Socialista de Catalunya, el Partit Socialista Obrer Espanyol va considerar que l'Acció Catalana era una organització que havia de ser considerada com a part del moviment socialista català.~~

~~Francesc Macià, que va associar-se a la Conferència Nacional Catalana, va considerar que l'Acció Catalana era una organització que havia de ser considerada com a part del moviment socialista català.~~

El primer número va sortir el dissabte dia 3 de novembre de 1923, ja en plena Dictadura, i es donava la llista de redactors i col·laboradors que tindria el periòdic:

Gabriel Alomar, Manuel Serra i Moret, Josep Comaposada, Alfons Labellas, Jaume Aiguader i Miró, Cristòfor de Domènech, Carles Fages de Climent, Emili Lira, Josep Llorens i Artigas, Joan Puig i Ferrer, Joaquim Xirau, Francesc M. Sabals, Feliu Elies "Apa", Rosend Llates, Francesc Montanya, J. Pastor Valls, Robert Marvasi, Manuel Galés, René Lys, Joan Comorera, Alfred Gallart, Andrés Gual, Josep Ricart i Sala, Manuel Escorsa, Josep M. Pon i Sabater, J. Rosado i Mercader, Rafael Campalans, Josep M. Tallada, Joan Montserrat, Miquel Sureda i Llorens, Pere Gorga, Francesc Canyades, Josep M. de Sucre, Josep Rofes, J. Roura i Toront.

La redacció era al carrer del Pi, 11 pral. on hi havia domiciliats una pila d'entitats i grups.

Francesc Macià que va assistir a la Conferència Nacional Catalana i que havia fundat la Federació Democràtica Nacionalista, va considerar que a mitjà Catalana empraria camins perdutors a desgrat dels acords presos si no es prenia una inder-

diatament de l'organització d'unes forces armades disposades a la lluita per la independència de Catalunya. I el dia 18 de juliol de 1922, Francesc Macià creava "Estat Català", com organització militar més que com a partit polític, rebutjant des d'aquell moment tota mena de col·laboració amb les institucions i els governants de la monarquia borbònica. De seguida, es va publicar un periòdic que portaria el mateix nom: "Estat Català".

Magí P. Sandiumenge havia ingressat des del primer moment a Acció Catalana. *L'ingressar - hi jo també*
Em va proposar de ~~fer jo el mateix~~ dient que havia arribat l'hora ~~de~~ que tots els joves nacionalistes s'incorporessin al nou partit.

que temia,
~~Si~~ si vaig dir que tenia els meus dubtes, ~~perquè en feia por~~ que tot plegat no fos una nova maniobra de la Lliga, *d'acord amb* ~~tal com deien els rumors que corrien~~. Per altra banda, no em semblava bé que els regidors de la Joventut Nacionalista que havien estat elegits l'any 1920 anant en la candidatura de la Lliga, continuessin exercint llurs càrrecs a l'Ajuntament de Barcelona i els que havien estat elegits diputats "provincials" de la Diputació es constituïssin en minoria independent com a representants del nou partit quan era evident que uns i altres havien estat ele-

gits pels ciutadans afiliats o simpatitzants de la Lliga Regionalista quan encara no havia nascut Acció Catalana. Estàvem a finals de 1922 i, pocs dies després, el 25 de gener de 1923, s'aclaria la situació a conseqüència d'un article de Lluís Duran i Ventosa publicat a La Veu de Catalunya: els regidors que havien estat de la Joventut Nacionalista de la Lliga i s'havien passat a Acció Catalana es retiraven de l'Ajuntament de Barcelona i feien el mateix els diputats "provincials". Jaume Bofill i Mates, un dels afectats, ho explicaria al cap de bastants anys en el seu llibre titulat Una política catalanista (Barcelona, 1930) quan deia: "... el debut polític d'Acció Catalana fou la renúncia de les nostres actes i dels nostres càrrecs de regidor de Barcelona, de diputats provincials i de conseller de la Mancomunitat, quan algú considerà que no era ben democràtic que, elegits en candidatures de la Lliga Regionalista, continuéssim ocupant aquells càrrecs. La nostra susceptibilitat fou extremada, però constituí un exemple únic d'austeritat política".

Sandiumenge em va tornar a parlar de la qüestió. Jo li vaig dir que em sentia més a prop de Francesc Macià que propugnava un programa d'acció política que havia de culminar en la proclamació de l'Estat Català, amb el suport d'un exèrcit previament format i entrenat, perquè estava convençut que la nostra independència nacional només es podria assolir per mitjà de les armes i per això creia que s'havia de començar per la formació d'un exèrcit català integrat per la joventut nacionalista que volgués seguir l'exemple dels separatistes irlandesos.

7/11/84

Sandiumenge em va dir que n'havíem de tornar a parlar amb calma i que, després d'una entrevista que tindria amb els dirigents d'Acció Catalana, estava segur que aconseguiria de fer-los veure la conveniència de comptar amb la col·laboració activa de les joventuts nacionalistes i, per tant, de mi i dels meus companys.

Efectivament, al cap d'uns dies em va dir que el partit ja estava disposat a formar grups de joves i, confidencialment, que també estava disposat a preparar un cos d'oficials per al futur exèrcit de Catalunya. Va afegir que al partit ~~hi havia gent de diners que podria atendre les despeses que comporta una acció revolucionària~~ *comptava amb gent prou avaluada per a poder* i em va recordar i fer ~~tomar a llegir~~ *tomar a llegir* les principals conclusions de la ponència que Rovira i Virgili havia presentat a la Conferència Nacional Catalana sobre l'actuació del nacionalisme a les Corporacions Públiques. Les conclusions a què es referia eren aquestes: "Una nació sotmesa es troba moralment en situació de guerra amb l'Estat que detenta la seva llibertat, essent deure del Nacionalisme afeblir el poder opressor."... "El nacionalisme català, en la lluita per la llibertat nacional de Catalunya ha de constituir un front únic de combat, sense perjudici de l'actuació seguida i simultània dels diversos matisos en les qüestions diferencials que a dins i a fora de la nostra terra siguin plantejades" ... "Mentre Catalunya no pugui arriscar-se a lliurar batalles decisives per la llibertat, cal enfortir l'acció de combat contra l'Estat espanyol unitari"... "El deure de Catalunya és el de preparar totes les eventualitats que el demà li re-servi."

Efectivament, aquelles conclusions eren prometedores, tot i que sabíem que no eren pocs els membres del Consell Central d'Acció Catalana que discrepaven de la posició de Rovira i Virgili, aprovada per la Conferència, però callaven perquè era l'hora de fer adeptes al nou partit.

En vaig parlar amb uns quants amics de confiança i vam decidir ingressar a Acció Catalana refiats d'aquelles promeses.

Mentrestant, vam començar a organitzar excursions ~~des de la~~ des de la llibreria de la Rambla de Catalunya i cada dissabte hi havia una concentració de suposats clients joves per a preparar la sortida de la tarda per a fer nit a un lloc convingut i no tornar a Barcelona fins el diumenge al vespre.

De seguida, Acció Catalana va començar la seva política de "Catalunya endins" amb una intensa propaganda a comarques. Una política que nosaltres en dèiem "D'esquena a Espanya". Els aplecs comarcals van començar amb el de Ripoll en el qual van parlar Lluís Massot, Ventura Gassol, Jaume Bofill i Mates, Pelai Vidal de Llobatera, Martí Esteve i Antoni Rovira i Virgili. Fou el primer gran èxit.

A continuació va venir l'aplec de Balaguer en el qual van prendre part com oradors Antoni Rovira i Virgili, Martí Esteve i Estanislau Duran Reinalds. El tercer d'aquella sèrie d'aplecs va ser el de Berga, amb la participació de Lluís Nicolau d'Olwer, Ramon Vinyes, Ventura Gassol i Jaume Bofill i Mates.

Però el que em va produir més impressió va ser l'aplec de Poblet. Allà, a l'antic refectori del monestir, vaig embadalir-me amb la paraula de Jaume Bofill i Mates. El seu discurs era el millor que havia sentit fins aleshores, jo que no podia aguantar els mitings i la demagògia. El discurs de Bofill havia estat pronunciat a base d'unes idees exposades d'una manera tan senzilla i amb coses tan ben dites que donava goig de sentir-les. I Rovira i Virgili, va acabar d'arrodonir-me la seva tesi sobre consciència i voluntat, sobre el reconeixement de la personalitat nacional i la voluntat del poble. Perquè no n'hi havia prou de tenir consciència de la pròpia nacionalitat, ni reivindicar el dret a l'autodeterminació; calia tenir també la voluntat d'assolir el nostre ideal sense defallences. Una consciència nacional sense voluntat de poder i d'independència ens serviria de ben poca cosa.

A partir d'aquell moment vaig donar una gran importància al desvetllament de la consciència nacional del nostre poble, a la formació d'activistes al servei de la llibertat i independència de Catalunya i, com a conseqüència, a la necessitat d'inculcar la voluntat de poder i de plena sobirania catalana a la gran majoria del nostre ~~país~~ país.

L'acció política Catalunya endins no volia pas dir que s'havia d'abandonar Barcelona deixant-la a mercè d'altres partits polítics que no pensessin com nosaltres. Les conferències d'aquells primers mesos van ser les següents : una de Martí Esteve a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, del carrer del Carme, sobre l'ideari del nou partit; una d'Antoni Rovira i Virgili a l'Ateneu Barcelonès, del carrer de la Canuda, sobre "Els camins de la llibertat de Catalunya"; una altra del mateix Rovira i Virgili a l'Associació Catalana d'Estudiants sobre "La imposició de la llengua en l'ensenyament"; i de cara als emigrats catalans a França, una de Manuel Massó i Llorens, diputat a la Mancomunitat de Catalunya, pronunciada al Casal Català de París, explicant el significat d'Acció Catalana.

"La Publicitat", antic diari barceloní, aleshores editat en català com a òrgan d'Acció Catalana, satisfesia el nostre afany d'informació i el grup de redactors i col.laboradors el ^{convertien en} feien el millor diari de Catalunya. Les polèmiques directes o indirectes amb "La Veu de Catalunya", de la Lliga Regionalista, eren seguides per nosaltres amb molt d'interès i ens hi sentíem identificats quan es defensaven des de "La Publi" posicions autènticament nacionalistes enfront de la política col.laboracionista propugnada i dirigida pel Comitè d'Acció Política de la Lliga. Després de la mort de Prat de la Riba, el ~~màxim~~ representant d'aquell partit era Francesc Cambó, esdevingut entre nosaltres com un home més vulnerable que el primer president de la Mancomunitat de Catalunya per la seva política personal en els governs espanyols de la monarquia borbònica, a partir de l'Assemblea de Parlamentaris i al servei d'Alfons XIII, a qui anomenàvem l'Africa o El Cametes.

Tot feia esperar que Acció Catalana, amb els adeptes que anava fent a les comarques, eclipsaria molt aviat a la Lliga i que el vell lerrouxisme del Partit Radical seria vençut a no trigar gaire.

Quan Josep Puig i Cadafalch va passar de la vicepresidència a la presidència efectiva de la Mancomunitat, elegit per majoria de vots de l'Assemblea, tot el que

1/12/11

es feia a l'antic Palau de la Generalitat era presentat com un treball d'equip i no com un seguit d'iniciatives personals del líder-president com passava en temps de Prat de la Riba a qui s'atribuien tots els èxits administratiu com si tots els altres membres del Consell Permanent fossin uns enzes incapaços de pensar ni de fer res o tinguts com un zero a l'esquerra.

L'aparició dels tres volums de l'Obra realitzada i l'anunci sobre l'Obra a fer va confirmar al nostre país que ja havia passat l'època del liderisme partidista. El nou president havia tingut sempre en consideració a l'Assemblea de la Mancomunitat i, especialment, als membres del Consell Permanent que pocs mesos abans del Cop d'Estat del general Miguel Primo de Rivera era integrat per homes de diversos sectors, com es pot comprovar pels noms que el formaven: Josep Puig i Cadafalch, president i Ponent de Ferrocarrils; Francesc d'A. Bartrina, Ponent d'Hisenda; Josep Cabeceran, Ponent de Carreteres; Macià Guarro, Ponent d'Obres Hidràuliques; Anselm Guasch, Ponent de Telèfons; Pere Mies, Ponent d'Agricultura; Agustí Riera, Ponent de Beneficència; Romà Sol, Ponent d'Instrucció; i Joan Vallès i Pujals, Ponent de Política Social.

No és pas que a l'època de Prat de la Riba fossin menystinguts els col·laboradors democràticament elegits. El que passava és que la Lliga exagerava massa les iniciatives, la capacitat de treball i, sempre, l'encert de l'orientació política de la Mancomunitat d'aquell temps, fins i tot quan es tractava d'iniciatives que sorgien fora de l'Assemblea i del Consell Permanent, sempre semblaven exclusives de Prat de la Riba i mai no confessaven els errors i els fracassos del President. I menys encara posaven sordina a l'^{"imperialista"}ideari de Prat de la Riba i a la seva dèria de fer creure al poble de Catalunya que, com havien dit alguns ~~homs~~ homes de la Renaixença, quan a Madrid van concedir la Mancomunitat, ^(el nostre poble)~~que Catalunya~~ tornava a ésser lliure amb plena personalitat com quan ^(tenia)~~tenia~~ com organisme representatiu l'antiga Generalitat.

La Llibreria Italiana

Amb tot això, ^{l'època} ~~van arribar~~ a finals d'octubre, ^{de 1922} quan Benito Mussolini, ex socialista, arribava al poder cridat pel rei d'Itàlia. La seva organització feixista havia començat amb 40 afiliats el mes de març de 1919, finançat per industrials i terratinents reaccionaris que tenien ~~una~~ ^{la} revolució com la dels bolxevics.

Pocs mesos després, August Matons, professor de l'Escola d'Agricultura de la Mancomunitat, ~~que vivia a l'edifici~~ casat amb una italiana, que vivia al carrer de Rosselló, tocant a la Rambla de Catalunya, era un dels assidus clients de la llibreria de Sandiumenge i sabia de les dèries revolucionàries de la meua colla excursionista. Sabia també que la nostra llibreria no acabava d'obrir-se camí i em va parlar de convertir-la en una llibreria italiana, una cosa semblant ^{la} ~~a~~ que era la Llibreria Francesa de la Rambla del Centre. Va oferir-se per a fer una gestió prop dels seus amics del consolat italià de Barcelona i va dir que estava gairebé segur que s'aconseguirien tota mena de facilitats. Vaig dir que en parlaria amb Sandiumenge però que a mi no em feia gaire gràcia entrar en contacte amb una gent que sabia que havia ^{comès} ~~fet~~ una munió ^{contra} ~~de~~ crims entre els obrers anarquistes, socialistes i demòcrates cristians d'Itàlia, recolzats per la patronal, tal com havien fet i estaven fent els burgesos catalans i la seva patronal quan armaven i pagaven als pistolers del Sindicat Lliure. Matons em va contestar que el feixisme encara no tenia prou força per embarcar-se en filtracions a l'estranger.

En vam parlar amb Sandiumenge el qual, preocupat per la mala marxa del negoci, em va dir que si les gestions donaven bon resultat, la cosa podia tenir dues avantatges: assegurar la vida de la llibreria i camuflar-la de manera que totes les nostres activitats subversives poguessin continuar sense perills perquè la policia consideraria que havia de respectar uns interessos estrangers. August Matons em va parlar amb un enginyer italià que feia d'Agregat comercial al consolat de Barcelona i aquest li va dir que escriuria de seguida a Itàlia, potser pensant que una Llibreria Italiana a Barcelona els podria prestar bons serveis polítics.

La gestió va donar bon resultat i els editors italians de més importància ens van omplir la llibreria i ens ^{subministraven} ~~feien~~ un servei de novetats mensualment.

Per tal de no lligar-nos amb els italians d'una manera exclusiva, vaig proposar a Sandiunenge de gestionar un servei de novetats semblant als editors francesos. Em preocupava la mala fama que poguéssim agafar si només teníem llibres italians al costat dels catalans. I vam escriure a la Maison du Livre Français, la qual no va trigar gaire a oferir-nos un bon dipòsit a liquidar cada sis mesos i un servei de novetats de les matèries que consideréssim de més interès per als nostres clients. Allò volia dir que la Llibreria Francesa no tenia l'exclusiva del llibre francès a Barcelona. Ho vam acceptar tot seguit i els nostres clients i amics estaven encantats de tenir a mà les edicions franceses, al costat de les italianes i les catalanes. L'únic que no teníem, com tenia la Llibreria Francesa, era el servei de diaris i revistes. La majoria dels italians que residien a casa nostra feia anys que estaven subscrits directament a les publicacions del seu país.

Pel que fa a la nostra condició d'elements subversius, antimonàrquics, republicans i separatistes, mai no vam ser molestats per la policia espanyola i la Llibreria Italiana va viure sense patir ni un sol registre. Per altra banda, els feixistes italians tampoc no ^{van exercir} ~~ens van fer~~ mai cap pressió per a fer la propaganda del seu règim i ~~no vam rebre mai~~ la visita del cònsol italià de Barcelona. En bona veritat que allò no s'acabava d'entendre.

La Llibreria Italiana va esdevenir ben aviat el lloc de concentració de bona part de la joventut nacionalista, el centre de recrutament de l'oficialitat del futur exèrcit català, l'oficina de relacions dels sectors separatistes i el secretariat coordinador de tota mena d'iniciatives més o menys revolucionàries. Allà es trobaven per a canviar impressions els caps-de-brot de la major part dels grups actius del moment i allà acudien els activistes que venien de comarques.

Sandiumenge va establir relacions amb elements destacats dels més diversos sectors polítics i socials. No sé pas si ho feia per encàrrec dels dirigents d'Acció Catalana que no volien comprometre el partit amb aquells contactes o si les entrevistes eren d'iniciativa particular. Sempre es reunia ell tot sol amb les persones invitades a canviar impressions. Mai no li vaig preguntar de què es tractava. Però m'agradava de veure arribar a persones de tan diversa condició com eren, per exemple, el canonge Llobera, el sindicalista Pestaña i el jurista Maspons i Anglasesell.

Les meves relacions eren ben diferents d'aquelles. No eren personatges coneguts els que em venien a veure a la llibreria. ~~Navegar~~ Em preocupava la dispersió dels grups separatistes existents perquè sabia que havien de coincidir en moltes coses i cadascun anava a les seves. La pugna política entre els partits catalans ne em preocupava gaire però em mortificava que quan es parlava d'Acció Catalana en diguessin la "Lligueta".

Vaig entrar en relació amb representants dels grups que anava descobrint i que em semblava que coincidien amb el nostre. Em proposava de coordinar les iniciatives i activitats al marge dels interessos partidistes o personals. Es tractava de grups que feien una vida al marge de la legalitat i no pretenia pas portar-los als rengles d'Acció Catalana pensant que quan encara no n'eren les seves raons tindrien. Quan arribàvem a un acord de principi no els parlava pas del partit on jo estava afiliat. D'aquestes relacions de grup a grup tampoc no creia convenient d'assabentar-ne a Sandiumenge perquè el considerava més compromès que no pas jo amb ~~el moviment~~ Acció Catalana, tot i que no exercia cap alt càrrec però ^{hevia} tenia confiada una missió especial molt reservada i, probablement, ignorada per més de quatre dels dirigents.

Les meves relacions van anar ampliant-se i, fins i tot, vam muntar un servei per a facilitar la deserció dels minyons que havien d'ingressar a l'exèrcit espanyol, comptant amb la valuosíssima col.laboració d'uns companys que sabien molt bé ^{com i per on} ~~per on podien~~ passar-los a França.

Entre els escriptors que freqüentaven la llibreria n'hi havia uns quants que simpatitzaven amb les nostres ^{idees} coses per bé que ^{per rams d'edat,} ^{compromís's,} no ~~est~~ volien embolicar perquè ~~deien que eren massa grans.~~ Alguns ~~d'aquesta intel·lectualitat,~~ vaig pensar jo, ens podrien fer bons serveis en circumstàncies determinades i especialment quan començ^{em} a editar fulls clandestins, com era el nostre propòsit ~~de fer~~ així que dispos^{em} de diners suficients per a ^{comprar} ~~disposar~~ una multicopista i per atendre les despeses de paper i distribució. Per aconseguir la col·laboració d'aquells que em semblava^{ren} interessants ^(més que fàcil) ~~del nostre grup~~ sense ser-ho, vaig pensar en integrar-los en el que jo en deia la "zona difusa".

Al primer que en vaig parlar va ser al poeta Josep Maria López-Picó, que vivia ~~a la mateixa casa on la meua viscut, Eixot Prat de la Riba,~~ dues portes més avall de la nostra llibreria. Quan li vaig plantejar ^{el meu projecte} em va mirar tot astorat i em va dir rodonament que no comptés amb ell. Després, de seguida, com si es repensés, em va dir que ens podia oferir un altre tipus de col·laboració no menys important: mentre nosaltres fariem la Revolució, ell la cantaria. Aleshores vaig ser jo qui va quedar boca-badat. Però vaig reaccionar immediatament per dir-li que era una bona idea i que el podríem considerar com un còmplice valuós de ^{la} nostre activitat, si aconseguíem inculcar-li la nostra passió i la nostra impaciència que ens rosega-ven dia i nit i que feia que no penséssim en altra cosa que no estés ^{igües} relacionada de prop o de lluny amb la causa nacional catalana.

Josep Maria López-Picó, va encendre el seu inseparable cigar i amb el llibre de torn sota el braç, com sempre, i amb l'espatlla dreta ^{més alçada que} situada ~~per damunt~~ de l'esquerra, empenia el camí Rambla avall, amb la seva parsimònia, camí de la Societat Barcelonesa d'Amics del País on treballava a les tardes, després de ^{de} dicar tot el matí al Departament d'Obres Públiques de la Mancomunitat on feia de cap administratiu.

Agustí Esclasans, el poeta dels "Ritmes", venia a la llibreria dues o tres vegades a la setmana i es veia ben bé que ho feia per trobar-se amb el seu admirat López-Picó. Perquè un cop l'havia vist i li havia dit quatre paraules ja en tenia prou. Sabia que López-Picó aprofitava la passejada ^(d'hivern) ~~per~~ dinar per a fer exercici

tot llegint un dels llibres que rebia de tot el món per a "La Revista" i Escla-
sans el deixava marxar tot sol, per no destorbar-lo de la lectura. Després desa-
pareixia ell, amb ^(el barret ensorrat fins a les orelles) les mans al darrere, i a grans gambades empenia el camí ~~de la~~
~~cap al centre, cap a~~ Rambla avall amb aquells ^{ells} esbatanats que ~~se~~ feien pen-
sar ^(en) amb un posseït, mentre, segurament, li dringaven uns ritmes nous per dintre.
De tots els poetes que vaig conèixer i que vaig intentar d'incorporar a la "zona
difusa" potser va ser l'únic que va fer poemes d'un patriotisme abrandat.

Un altre escriptor dels més assidus era C. A. Jordana. Sempre escrivia així el
seu nom perquè deia que es tornava vermell quan havia d'aclarir ~~que~~ es deia Cèsar
August. Vivia a la cantonada de la Rambla de Catalunya i Còrsega i cada dia ens
~~passava~~ ^{venia} a veure i a comentar les coses que passaven i les que no passaven. Era
enginyer però s'interessava més per la literatura que per la feina del seu ofici.
Treballava unes hores a Montcada en una fàbrica de ciment. ~~3~~ Nosaltres vam ser els
primers distribuïdors del seu llibre de contes titulat Quatre venjances, un llibre
que va tenir un gran èxit de crítica perquè ^(en) ~~vam~~ considerar a l'autor com un nou va-
lor de la literatura catalana, però la venda del llibre va ser molt fluixa.

Jordana, ^{tot i} amb el seu humorisme, va esdevenir el meu confident i amb ell comenta-
vem els problemes de l'hora. Quan li vaig parlar de la meua projectada "zona difu-
sa", es va posar a riure i em va dir, clar i net, que no comptés ~~amb~~ amb ell perquè
a la seva edat no estava per aquelles coses. Però, en realitat, va ser sempre el
meu millor conseller en totes les nostres activitats subversives. Amb la seva ima-
ginació de novel·lista i aficionat com era a la lectura de la novel·la anglesa
de tema policíac, sempre en tenia una per dir i mig en broma i mig seriosament
m'advertia de les coses que havíem de preveure per esquivar el perill.

August Matons, que ja hem dit que freqüentava la nostra botiga perquè ^{també} vivia a
prop, tenia un aire amargat i escèptic. Quan li vaig parlar de la "zona difusa"
només em va dir que no juguéssim amb foc. I prou. Però quan es trobava amb en
Jordana, amb el qual s'havien fet amics, no s'estava de ^(parlar) ~~comentar~~, molt preocupat,
de la nostra "neurosi revolucionària", com deia ell.

Ignasi Armengou, un advocat jove que va ser Cap de l'Oficina de Turisme de la Generalitat ~~de Catalunya~~ que hi havia a la Gran Via, era un dels primers afiliats a la Unió Socialista de Catalunya i un assidu col.laborador de "Justícia Social". No sé com va ^{entaulat} ~~fer~~ bona ~~assistat~~ amb Manuel Brunet, aleshores redactor del diari "Las Noticias", de Barcelona. Quan els vaig conèixer no sabia pas qui eren. Van entrar agafats del braç i Manuel Brunet anava amb el seu ^{inseparable} bastonet. Quan els vaig anar tractant em semblava mentida que poguessin congeniar perquè Armengou era un noi més aviat tímid i Brunet, ~~era un home~~ corrosiu a més no poder. ~~Van tractar amb la vídua per poder~~
~~nas-se que va veure que no volent con-veniente~~

Em van venir a veure per a parlar ~~del~~ projecte d'editar una col.lecció literària, ~~que se'n diria "Diana"~~. El primer títol ~~que publicarien~~ seria Coses vistes de Josep Pla, ^{que, en aquells moments, m'interessava} ~~mentre estava acabant unes impressions del seu viatge a Rússia~~. El segon volum seria de Manuel Brunet: ~~havia~~ una fantasia històrica ~~que es diria~~ El meravellós desembarc dels grecs a Empúries. Vaig dir que estàvem a la seva disposició i que ens encarregaríem amb molt de gust de la difusió dels seus llibres tot suggerint la conveniència de fer una marca editorial amb el tema de "Diana" i Brunet va proposar que el dibuix el fes Feliu Elies "Apa". I així es va fer. Va sortir una Diana que era una delícia.

Per a preparar la col.lecció ens veíem sovint a la llibreria i a l'Ateneu Barcelonès. Un dia, després d'haver conegut a Joan Santamaria, que vivia a la Diagonal, no gaire lluny de la Llibreria Italiana, els vaig proposar d'incorporar a la col.lecció diverses coses que tenia escrites ^(aquell home m'havia desconegut) ~~Joan Santamaria~~. Van acceptar ^{ho} i es van publicar.

Mai no vaig preguntar qui era el capitalista. Només vaig saber que Ignasi Armengou hi treballaria de franc. No ho vaig trobar estrany.

Vam fer-nos bons amics i, és clar, vam començar a parlar de política. Un periodista professional com Manuel Brunet podria ser un bon col.laborador de la "zona difusa", encara que fos del diari "Las Noticias". Manuel Brunet, a desgrat de tot, es

Alvares

feia simpàtic i estava al dia de tots els rumors polítics que circulaven sobre la situació del país i de l'estranger. Almenys davant meu, sempre es va manifestar com un catalanista radical. I em va semblar un home de confiança per a considerar-lo ~~com un~~ bon col.laborador nostre, més o menys allunyat del risc. De primer, es va sorprendre però de seguida em va dir que ^{N'evat d'ajudar-nos a} ~~era de fer-nos cir-~~
~~propaganda~~ ~~cuitar~~ notícies i rumors, no creia que ens pogués servir de gran cosa més. Li vaig dir, somrient, que amb la seva mala baba podria redactar ~~arabes~~ uns comentaris polítics en uns fulls setmanals que publicariem així que reuníssim un fons de donatius. ~~Hi va estar d'acord i no trigaria~~ ^{No vam} gaire a utilitzar els seus serveis per un escàndol dels baixos fons de la ciutat, que vam aprofitar per convertir-lo en un escàndol polític.

Van freqüentar la Llibreria Italiana diversos ^{nois} editors de llibres i revistes que van aparèixer en català durant aquells anys: allà va començar a preparar la seva col.lecció titulada Els nostres clàssics, l'admirat Josep Ma. de Casacuberta; Tomàs Garcés va començar a publicar la seva col.lecció Els poetes d'ara; Marià Miquel, ens va portar els primers números de la Revista de Poesia; vam encarregar-nos de la distribució de les Monografies d'Art i de la revista La mà trençada, que editava Joan Merli; el doctor Jaume Aiguader i Miró, va iniciar amb nosaltres la seva col.lecció de Monografies Mèdiques; amb C.A. Jordana vam començar la publicació d'una revista que es deia L'escena muda que es pot dir que la feia ell tot sol; i Manuel G. Alba, va iniciar amb la nostra col.laboració la seva col.lecció popular, amb tot un seguit de traduccions magnífiques. ~~Una de les seves publicacions~~
titulada La novel.la estrangera, ^{per la llibreria}

També vam passar un gran nombre d'artistes, la majoria dels quals eren amics de Magí P. Sandiumenge. Aleshores vam tornar a veure sovint al pintor i cartellista Francesc d'A. Galí, que havíem conegut a casa els Oliva; ^{a Josep Bragay, un dels seus millors pintors, i també pintor} vam tenir l'avinentosa d'escoltar les facècies de ^{Brugay} Llimona, les anècdotes de conquistador del pintor Domènec Carles, vam admirar encuriosits ^{el pintor Llimona} a Xavier Nogués, sempre amb un somriure trist als llavis ^{i l'optimisme de} el joier i pintor Jaume Mercader...

La preparació de l'Exèrcit català

De mica en mica ens vam anar assabentant de quins eren els dirigents d'Acció Catalana que feien tot el que podien per tal d'evitar que el nom del partit sonés com a protector, més o menys dissimulat, de les ~~activitats~~ ^{activitats} subversives i dels que es situaven al costat nostre. Entre els primers, hi havia el president del Consell Directiu d'Acció Catalana, Jaume Bofill i Mates, i al costat nostre hi havia el vicepresident Lluís Nicolau d'Olwer.

Bofill i Mates, uns anys més tard, explicaria quina era la seva posició sobre aquell problema i en aquelles circumstàncies en el seu llibre titulat Una política catalanista (1933) ^{escrit a justificar} per ~~aplicar~~ ^{aplicar} la seva sortida d'Acció Catalana, que no tenia ja res a veure amb l'organització de l'Exèrcit.

Deia: "El Separatisme, sentit, no com una irada prúja femenina de divorci, sinó com a serena exigència d'una plena idealitat nacional, i practicat, no com un esport llúidor i pertorbador, sinó com un sacrifici intel·ligent i generós, no podria ésser blasmat per cap patriota, per hispanòfil que fos en bé de Catalunya. Arran de la Conferència Nacional Catalana, la reacció popular fou tan forta, que els que s'avenien, en mítings i aplecs, a servir les exigències del "galliner", arribaren a anunciar la improvisació d'un exèrcit separatista i la subsegüent alliberació feliç de Catalunya... Com hem dit altres hores, cal no confondre el fals nacionalisme de la fressa de les fulles, amb el veritable radicalisme, silencios i substancios, de les arrels que laboren. El senyor Rovira i Virgili que parlà a l'Ateneu d'"Els camins de la llibertat de Catalunya", per bé que interpretant el to bèl·lic, sabé posar en les seves prediccions una moderació política."

En canvi, Lluís Nicolau d'Olwer ^{i uns quants més} ~~estaven~~ ^{amb nosaltres} ~~al costat nostre~~ i compartien els nostres afanys i les nostres inquietuds. Això pel que fa a la preparació militar. No pas quan es tractava de satisfer la nostra impaciència i ens llençàvem a la pràctica d'un terrorisme infantil que, naturalment, havia de fracassar en els seus

objectius, mancats com estàvem de mitjans de tota mena per a recedir.

"He de confessar - afegia Bofill i Mates - que si als inicis d'Acció Catalana els que sacrificàrem la nostra popularitat personal per no deixarar bromeres d'estridència, no haguéssim sofert les exageracions verbalistes de mant propagandista subaltern, potser el Nacionalisme no hauria galvanitzat novament el poble. Si en l'ordre tàctic, el senyor Rovira i Virgili salvà amb parsimònia les tendències bel·licoses, en l'ordre ideològic començà d'endegar les topades frontals o les inhibicions sorrudes del Separatisme, cap a les orientacions radicals, però ja polítiques, d'un "més enllà del federalisme" que pogués fer pràcticament innecessària la separació i que permetés d'acostar-s'hi en tractes bilaterals. Fou especialment retreta - com una mostra recidida, d'aquesta solució novíssima - l'actual coordinació lliure de nacions que és l'imperi britànic."

No sé si Jaume Bofill i Mates, president d'Acció Catalana, sabia que Lluís Nicolau d'Olwer, havia estat designat president d'una organització clandestina que vam batejar amb el nom de Societat d'Estudis Militars (SEM); que Ferran Cuito, un militant destacat del mateix partit, n'era el secretari i que Miquel A. Baltà era el cap de l'Escola Militar Catalana. El fet és que quan, anys després, va fer al·lusió a les nostres activitats militars, ^{directiv} ~~al marge~~ ^{realitzades} del partit, va parlar del nostre cap-instructor amb aquestes paraules: "Fora d'Acció Catalana, fou modelica en aquest sentit, la conducta del pur catalanista senyor Baltà i Botta, celebrada en un "Full de dietari" memorable, pel senyor Carles Soldevila."

La cosa havia anat així:

Un dia ens vam reunir al darrer pis del número 3 de la Plaça de la Universitat de Barcelona, on Josep Sandiumenge, el germà petit de Magí, i el seu soci i amic J. Mirambell, arquitecte especialitzat en jardins, tenien el seu despatx-taller.

Hi havia Lluís Nicolau d'Olwer, l'enginyer Carles Pi i Sunyer, el seu cosí Josep Maria, advocat; Miquel A. Baltà, ^(químic farmacèutic) Josep M. Bassols, Magí P. Sandiumenge, tots dos advocats; Ferran Cuito, enginyer; Antoni Armangué i Maria Foyé, aviadors; Angel Morera i Ventalló, Abelard Tona i jo. No recordo ningú més.

Es van canviar impressions i es va parlar d'invitar a col.laborar en les nostres tasques a persones de confiança susceptibles d'interessar-se pels estudis militars al servei de Catalunya.

Amb el nostre cap-instructor Miquel A. Baltà, vam fer una primera llista de les persones que coneixíem i que podien encarregar-se de l'ensenyament de determinades matèries i temes el coneixements dels quals es considerés indispensable per als futurs oficials del nostre Exèrcit. I es van anotar els noms de Pere Màrtir Rossell i Vilar, cap dels Serveis de Ramaderia de la Mancomunitat i fervent ^(independentista) ~~anarxista~~, que podria encarregar-se dels estudis sobre l'arma de cavalleria que, en aquells temps, tots els exèrcits del món encara ~~se~~ consideraven com a principalíssima; Pau Vila, que podria donar un curs de geografia de Catalunya; Frederic Camp i Llopis, historiador especialitzat en les guerres napoleòniques, ~~que~~ que podria explicar-nos ~~nos~~ alguns episodis; Josep Llor, un altre historiador especialitzat en la guerra dels carlins, que ens podria explicar damunt del terreny algunes de les operacions militars d'aquella guerra civil com autor que era d'un llibre recent sobre La campanya montemolinista; Ferran Soldevila, que ens podria explicar les lluites contra Joan II; Joan Careres i Palet, que havia fet el servei militar al cos d'artilleria de l'Exèrcit espanyol. Tots ells van acceptar l'encàrrec i les classes es donaven en domicilis particulars o bé a una de les saletes privades de l'Ateneu Barcelonès.

Les nostres pràctiques setmanals de camping continuaven ^{amb} ~~van~~ augment considerable d'assistents perquè Sandiumenge havia aconseguit que els companys que ~~no~~ poguessin adquirir pel seu compte l'equip corresponent, el podrien tenir pagant a terminis la quantitat necessària, afegint que si no es podia pagar no hi faria res. Gairebé sempre a les ordres de Miquel Baltà sortíem indefectiblement cada dissabte a la tarda i algunes vegades s'havien afegit a la colla Lluís Nicolau d'Olwer i Pau Vila, per veure com fèiem les nostres pràctiques de tir a pistola, participar en les nostres ^{nocturnes} guàrdies ~~entorn~~ de les tendes i assistir a les classes que es donaven a l'aire lliure una mica allunyats de les poblacions. Per cert ~~que~~

121

badant badant, #10324
que, un dia, vaig estar a punt de matar l'estimadíssim Pau Vila. ~~substitueu~~
Les classes teòriques per als que aspiràvem a ~~ser~~ oficials es donaven a ~~privada~~
uns baixos del cap d'amunt del carrer de Balmes, prop de Còrsega, que per
despistar, ~~serien~~ de magatzem de material del company Enric Fontbernat, que
~~també~~ de la colla, que vivia al mateix carrer de Balmes i es dedicava a fer
instal·lacions elèctriques. D'aquells baixos foscos i humits en debiem en
broma l'Acadèmia. Baltà, s'havia fet una nodrida biblioteca sobre qüestions
militars a base, principalment, de les edicions franceses de Berger-levrault,
de París, que eren els editors que publicaven en exclusiva els manualets de
l'exèrcit francès.

A les classes d'en Baltà i a les pràctiques de camping s'havien inscrit
prop d'un centenar d'aspirants a oficials, però com que no podien assistir
tot a classe per ^{que} l'aula era massa petita, els darrers inscrits esperaven torn.
Entre ells, hi havia un excursionista de tota la vida que coneixia pam a pam
tot el territori de l'antic Principat: Joan Coromines i Vigneaux. Recordo
que un dia, el seu pare - Pere Coromines - em va ^{fer} cridar dient que em volia
veure. Vaig anar a casa seva, ~~que era~~ al carrer de ^{les} Corts Catalanes entre la
Rambla de Catalunya i el carrer de Balmes, i per tot el que sabia i havia lle-
git d'ell em va ^{produir} fer una gran impressió el seu aire paternal i comprensiu de
les nostres dèries. Però el que em va sorprendre més va ser la manera com em
parlava, talment com si entre el seu fill Joan i jo ens portéssim vint o trenta
anys. Qui sap què li havia dit sobre el paper que m'havia tocat de fer en totes
aquelles activitats. Al cap i a la fi, en Joan només tenia sis anys menys que jo
perquè havia nascut l'any 1905.

Volia saber de què es tractava, què feiem, què ens proposàvem. En cap moment
^{no} em va preguntar quines persones ens orientaven ni jo li vaig donar cap nom, és
clar. Havia preguntat al seu fill sobre les nostres activitats i això era fàcil
d'explicar. Però en Joan no sabia gran cosa ~~per~~ i va decidir donar-li el meu
nom perquè jo li podria donar més detalls. Jo, vaig explicar a Pere Coromines
de què es tractava, de l'organització que havíem muntat i què ens proposàvem.

L'home em va dir que no trobava estrany que en Joan hi estés ficat i es disposés a jugar-s'hi la vida; que no hi tenia res a dir però ~~que~~ jo m'havia de fer càrrec que, com a pare, tenia dret a saber els perills que corria el seu fill. Evidentment, no s'adonava que jo era com en Joan i que no el podia "desencaminar" si ell no volia fer colla amb nosaltres.

Quan vaig explicar als amics l'entrevista tinguda amb Pere Coromines van estar molt contents d'haver arribat a interessar, d'una manera o altra, a un home del seu prestigi i que no ens hagués amenaçat si seguíem endavant amb les nostres fal·leres.

De tant en tant, ens emancipàvem de l'estimat Baltà i anàvem a fer excursions d'una manera incontrolada, com la que vam fer a Ull de Ter. Mentre hi anàvem i sortint de Camprodon vam trobar unes vaques que pasturaven i Tona va donar una gran volta per esquivar-les. Ens hi vam fer un tip de riure. Un home que estava disposat a jugar-se la vida intervenint ^{solament} no ~~pas~~ en els cursos sinó, com va demostrar després i en tot moment, ^{havia} fent coses veritablement perilloses com foren les nostres activitats terroristes i la participació en l'intent de Prats de Molló i també passant i traspasant la ratlla de França portant a la motxila armes i paper de l'Emprèstit "Pau Claris" per a recollir diners a Catalunya, destinats a l'adquisició d'armament.

Un tres més enllà, vam trobar una parella de la Guàrdia Civil i se li va acudir de proposar-nos de prendre'ls els fusells, que bona falta ens feien. Com? No portàvem ni una trista pistola. I ho vam deixar córrer. Però no s'ho podia treure del cap i insistia en què podíem tenir fusells desarmant a les parelles de l'anomenada Benemèrita.

Aquella excursió, feta sense l'equip d'anar per la neu, ens podia haver costat cara perquè ^{ens va arribar un torb} ~~vam trobar nos amb un torb~~ mentre pujàvem cap al refugi i els companys Tona i Font es van estibar. ^(d'altres) Marius Monteys li va venir el mal ~~mal~~ ^{mal} ~~vam~~ ^{que era} ~~tenir treballs~~ ^{per} ~~retornar-lo amb conyad~~ ^{Chaver de} ~~vam~~ ^{vam} ~~passar la nit en aquell~~ ^{passar la nit en aquell} refugi massa petit per una colla com la nostra.

Al Congrés de la Confederació Nacional del Treball d'Espanya (CNT), celebrat al Teatre de la Comèdia, de Madrid, del 10 al 18 de desembre de 1919, hi havia 437 delegats sindicals que representaven a un total de 714 028 afiliats, començant-hi els de Catalunya que hi tenien 128 delegats com a representants de 427 000 obrers afiliats. La Confederació Regional del Treball de Llevant seguia a la de Catalunya amb 71 delegats que representaven a 132 000 afiliats i, a continuació, venia la C.R.T. d'Andalusia i Extremadura amb 73 delegats i 90 000 afiliats. La resta de les delegacions regionals ja baixaven molt en representació.

En aquell congrés hi van haver ~~moltes~~ raons en discutir-se una nova estructura dels sindicats confederals i la proposta d'adhesió de la CNT a la III Internacional. Pel que fa a la creació de sindicats únics, que comprenguessin els treballadors tècnics, els manuals i els administratius d'una mateixa branca industrial de la CNT es va aprovar per la defensa intel·ligent que en va fer Salvador Seguí "Noi del Sucre". L'altra proposició relativa a l'adhesió de l'organització confederal a la III Internacional es va aprovar amb caràcter provisional, però amb tot i això amb el vot en contra de Salvador Seguí.

Les lluites sindicals contra la burgesia enriquida amb la Primera Guerra Mundial continuaven com a resposta al locaut que per segona vegada declaraven els patrons de Barcelona aquell any 1919.

A primers de gener de 1920, Salvador Seguí va ser objecte d'un atemptat quan passava pel carrer de Mendizábal. Però els assassins van fracassar en el seu intent. I aquell mateix mes de gener, el dia 5, es produïa l'atemptat contra el president de la Federació Patronal de Catalunya, Fèlix Graupera, i al cap d'un mes eren formats els anomenats Sindicats Lliures amb pistolers que actuarien sota la protecció de la policia. La impunitat de tots els seus crims, era un fet ben evident.

En aquelles circumstàncies i essent Salvador Seguí secretari de la C. N. T. es

va signar un Pacte d'Aliança entre la CNT i la UGT, segons explicava un manifest clandestí datat el 5 de setembre de 1920. El pacte era signat per Salvador Seguí, F. Quemades i Eveli Beal, en nom de la CNT, i per Francisco Largo Caballero, F. Núñez Torres i Manuel Cordero, per la UGT. El dit pacte era vàlid per a tot el territori de l'Estat espanyol. Però només va durar tres mesos perquè els dirigents de la UGT d'Espanya no van voler secundar una vaga general proposada per la CNT com a protesta per la intensificació dels crims comesos des del 9 al 30 de novembre d'aquell mateix any, és a dir durant el primer mes d'actuar Martínez Anido com a Governador Civil de Barcelona, amb un total de 22 assassinats i la detenció de 64 significats sindicalistes de la CNT. Bona part dels detinguts serien embarcats cap a l'illa de Menorca i destinats al castell militar de La Mola com a detinguts governatius, sense formació de causa, mentre queia assassinat Francesc Lagret i Foix el ~~30 de novembre~~ 30 de novembre de 1920, sentenciat a mort per la seva constant defensa dels sindicalistes perseguits. ~~Donat, 1920~~

Els sindicalistes que havien sortit cap a La Mola, eren els següents: Salvador Seguí i Rubinat, Manuel Salvador Serrano, Camil Pinyol i Oriol, Francesc Comas i Pagès, Vicenç Botella i Moya, Narcís Vidal i Cucurella, Eusebi Llanzanars Barrera, Martí Barrera i Maresma, Miquel Abós i Serena, Antoni Soler i Quadrat, Josep Viadú i Valls, Enric Rueda López, Anicet López Dalmau, Emili Albaricias Alorda, Manuel Núñez García, Sadurní Meca i González, Dionís Eroles i Batlle, Antonio Ocaña i Martín, Josep Soler i Guillemat, Manuel Castarlenas Domingo, Josep Francesc i Jarque, Josep Roigé i Rodó, Guillem Vallès i Bruguera, Daniel Rebull i Cabré, Jose A. Gómez Vicente, Eusebio Jorge Sánchez, Salvador Pascual i Mascaró, Antoni Calomarde i Costa, Salvador Caracema Díaz, Ramon Recasens i Miret, Francesc Arin i Simó, Jesús Vega Fernández, Lluís Companys i Jover i Antoni Amador Obón.

El dia 17 de desembre ^{contra} ~~seu~~ ^{en favor} atemptat ^{contra} Angel Pestaña, de retorn del seu viatge a la Unió Soviètica, ^{en favor} com a delegat de la CNT, en compliment de l'acord aprovat per majoria de vots al Congrés del Teatre de la Comèdia, amb el vot en contra de Salvador

Seguí i un bon nombre d'altres delegats.

Aquell any 1920 Solidaridad Obrera, de Barcelona, havia esdevingut diari de la CNT; a Tarragona sortia el periòdic Los Galeotos, dirigit pel sindicalista Felip Alaiz; a Manresa ^{es publicava} El Trabajo, d'orientació anarquista; a Palma de Mallorca Cultura Obrera, també de tendència anarquista; a València, ~~es publicava~~ el setmanari La República Social, també de filiació anarquista i a Barcelona es començava a editar Acción Cooperatista, publicació quinzenal bilingüe, òrgan de la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya, amb dirigents ~~anarquistes~~ ^{cooperatistes}.
~~una~~ cenetista².

Després d'Angel Pestaña, van tornar de Moscou Fernando de los Rios i Daniel Anguiano que havien estat designats delegats del Partido Socialista Obrero Español i el Comitè Nacional del P.S.E.O. va rebutjar les condicions imposades pels bolxevics per adherir-se a la III Internacional. Es va convocar un congrés extraordinari del partit, que es va celebrar del 10 al 19 d'abril de 1921 i per 8808 vots contra 6025 es va negar l'adhesió al comunisme. Amb aquell motiu es va produir una escissió el dia 13 d'abril, quan encara durava aquell congrés, i entre els escissionistes es va nomenar una comissió organitzadora del Partido Comunista Español que després es diria Partido Comunista de España. La comissió organitzadora havia estat formada per Antonio Garcia Quejido, Daniel Anguiano, E. Torralba Beci i d'altres. I abans d'acabar-se el congrés, Oscar Pérez Solís, va pujar a l'escenari i va llegir una declaració de la fracció comunista dient que es separaven del P.S.O.E. i anunciant la formació d'un nou partit.

Els crims dels pistolers del Sindicat Lliure, protegits per la policia de Martínez Anido i Arlegui, van continuar i el dia 30 d'abril queia ferit de mort Eveli Boal, aleshores secretari de la CNT i el tresorer Antoni Feliu quan sortien "en llibertat" de la Presó Model de Barcelona.

Tota aquella sèrie de crims i persecucions ~~anarquistes~~ van provocar una protesta sindicalista internacional contra l'aplicació de la "lleï de fugues" que d'aleshores ençà va adoptar-se com a designació dels crims oficials contra els treballadors.

111111

amb textos i acords del tercer Congrés de la I. C.

La contraofensiva anarquista no es va fer esperar, però no va poder ^{del} ~~per~~ ~~superar~~ ~~l'ofensiva~~ l'ofensiva comunista madrileña per manca de possibilitats econòmiques: Eusebi C. Carbó, publicava una interviu amb l'anarquista Enrico Malatesta, francament contrari a les doctrines ^{i la línia} dels bolxevics, com una mena de martirologi, apareixia una edició clandestina, feta a París i editada per la CNT, titulada Pàges de sang: 1920-1921.

Per un altre costat, es donava a conèixer la Memoria que al Comité de la CNT presenta de su gestión en el II Congreso de la III Internacional el delegado Angel Pestaña i, a continuació, ens arribava Li viatge a la Rússia Soviética, de Fernando de los Rios, un dels dirigents del P.S.O.E., que amb Anguiano, de la fracció comunista dissident, havia anat de delegat a Rússia.

Per tal de resoldre el problema que es plantejava sobre la validesa dels acords de Madrid ^{relativa a} ~~adhesió~~ i adhesió provisional a la III Internacional, el dia 11 de juny es va celebrar a Saragossa una Conferència Nacional cenetista i es va acordar retirar l'adhesió provisional a la I.C. A continuació, es va aprovar la proposta d'adhesió a l'Associació Internacional de Treballadors (A.I.T.) que s'havia fundat a Berlín, ressucitant la tendència bakunista de la Primera Internacional.

L'acció de la policia i dels pistolers del Sindicat Lliure persistia en el propòsit d'eliminar, un darrera l'altre, als dirigents més significats de la CNT i, a Manresa, el dia 26 d'agost es ^{amb l'altre} ~~feia~~ un atemptat a Angel Pestaña, sortosament sense conseqüències.

Martínez Anido volia augmentar el seu prestigi davant la Patronal i l'opinió pública, i es va organitzar ell mateix un atemptat espectacular que va tenir lloc el dia 23 d'octubre sense conseqüències, naturalment, però va donar ^{per} ~~motiu~~ a una intensificació del terror de la policia i dels pistolers contra els homes de la CNT. I el dia 10 de març de 1923 queien assassinats al carrer de la Cadena, de Barcelona, Salvador Seguí "Boi del Sucre" i Francesc Comas, més

(Salvador Seguí tenia 37 anys.)
conegut per "Paronas". De seguida es van produir manifestacions de protesta a Barcelona i a Saragossa contra aquell nou crim evidentment perpetrat per les autoritats.

Però res no podia aturar les reivindicacions de la classe obrera perquè el 21 de maig fins al 12 de juliol hi va haver ^{a Barcelona} la vaga general del ram del transport ~~de Barcelona~~ que va paraitzar tota mena d'activitats i que va adquirir una importància semblant a la de La Canadenca.

I, en aquell entremig, la guerra del Marroc es revifava i a Màlaga els soldats negaven a embarcar; a Santander esclatava també una vaga general contra la guerra, organitzada ~~mitja~~ per la UGT i a Barcelona es produïen noves manifestacions de protesta ~~que van durar~~ ^{el mes de} d'agost a setembre de 1923.

La figura de Salvador Seguí ha estat objecte de moltes discussions sobre tot a propòsit de fer sortir de l'apoliticisme a la CNT i de la formació d'un partit socialista. Ex-cenetistes i comunistes li atribuïen la intenció de preparar un partit socialista revolucionari d'acord amb Francesc Layret que havia esdevingut un fervorós partidari dels bolxevics a través dels seus discursos com a diputat a ~~les~~ Corts. Es suposa que anaven a la formació d'un nou partit polític obrer de disciplina estrictament catalana.

Jo tinc els meus dubtes que anessin per aquest camí, ~~perquè la reacció anticomunista~~ ^{perquè la reacció anticomunista} va produir amb molta força en els rangs de la CNT i jo diria que Seguí no hauria pogut contrarestar aquella oposició si ell i Layret ^(la formació del 91 partit) haguessin intentat de veritat. Per tant, el propòsit de fer un partit polític filo-comunista hauria fracassat. I hauria estat molt difícil aconseguir el vot de la majoria de cenetistes a favor de la intervenció en política. Davant la molt possible marginació com a dirigent de la CNT, Salvador Seguí no hauria volgut córrer el risc de veure's mal vist per la gran massa de sindicalistes. Els discursos de Layret al Congrés de Diputats de Madrid enaltint la Revolució d'Octubre i l'informe d'Angel Pestània sobre el que havia pogut veure a la Unió

Soviètica i contra la III Internacional eren dues posicions massa antagòniques.

A més a més, cal recordar que mentre Francesc Layret parlava a les Corts fent l'elogi de la Revolució dels bolxevics, Salvador Seguí, l'any 1919, el mateix any de les eleccions a diputats en les quals va sortir elegit per Sabadell Francesc Layret, ~~no~~ votava contra l'adhesió a la III Internacional, ni que fos amb caràcter provisional, en el Congrés del Teatre de la Comèdia de Madrid, celebrat per la CNT.

Si Francesc Layret hagués viscut uns quants ^{anys} més no sé per quin sector polític s'hauria decantat. Però estic segur que a Salvador Seguí li hauria costat molt abandonar la CNT apolítica del seu temps, encara que pensés en la conveniència d'actuar políticament al servei de la classe obrera. Perquè l'acció sindical revolucionària i constructiva alhora li tenia el cor robat.

Amb la posició que ^{sostenia} ~~tenia~~ Salvador Seguí contra les aventures revolucionàries ~~desordenades~~ sense perspectiva, potser hauria titubejat l'any 1927 quan els cetistes de filiació àcrata van crear la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) adoptant tàctiques i procediments que no feien per ell i que topaven amb ^{el} ~~seu~~ esperit constructiu que el caracteritzava i que ^{potava en} ~~era~~ evident quan deia que estava preocupat per "la capacitació d'adeptes i per la formació d'una organització de quadres professionals" dintre la CNT, segons unes declaracions fetes al diari La Voz, de Madrid.

Jo admirava, de lluny estant, la seva capacitat d'iniciativa, les seves condicions d'organitzador, la seva valentia i el seu tocar de peus a terra deixant de banda les teories anarquistes de la revolució realitzada ^{com} per art d'encantament, ^{de} la desaparició ^{inmediata} de l'Estat, ^{reafirmant-se} ~~en~~ l'eficiència de la simple consensuació del sentiment del deure dels ciutadans ~~del propi país i de tot el món.~~ ^{del propi país i de tot el món.}

Només amb dolia ~~que~~ ^{que} per anar a Madrid ^{es mudés} com un senyor i es posés aquell coll d'aletes que li queia tan malament i que el feia anar tot encarcerat.

Seguí no podia servir a la CNT en

L'any 1923 havia començat amb una conferència pronunciada per Francesc Cambó a l'Associació Catalanista de la Barceloneta el dia 7 de gener. Aquella conferència havia de ser com una mena de testament polític del líder de la Lliga perquè anava dedicada a presentar la seva tesi sobre la "concordia" en les relacions de Catalunya amb la monarquia d'Alfons XIII per, després, retirar-se de la política. Aquella tesi sobre la concordia entre Catalunya i Espanya diu que va merèixer l'efusiva felicitació del Capità General Miguel Primo de Rivera, marquès d'Estella, que assistia a l'acte sense saber un borrall de català.

De seguida va venir l'assassinat de Salvador Seguí i Francesc Comas.

S'havia arribat a un punt que ja no es podia aguantar més. Havien estat substituïts Anido i Arlegui i les coses anaven de mal en pitjor perquè la Patronal amb el Sometent i els Sindicats Lliures, ben protegits per la policia, no tenien aturador i els cenetistes tampoc no estaven amb els braços plegats.

Només cal dir que des del mes de desembre de 1922 fins al mes de maig de 1923 s'han vien comès 163 atemptats. En sis mesos, hi havia hagut 34 morts, 66 ferits i 63 atemptats sense conseqüències. Els atracaments estaven a l'ordre del dia.

Pel mes de juny, enmig d'aquelles batusses sagnants, es van fer eleccions a diputats "provincials" i la Lliga va resultar derrotada per primera vegada ~~des~~ ^{en} de feia molt de temps. La candidatura d'Acció Catalana va guanyar a Barcelona amb els seus candidats Lluís Nicolau d'Olwer, Josep Puig i Sais i Ferran de Segarra, deixant la minoria per a Joan Vallès i Pujals, de la Lliga, en el districte II.

Aquella derrota electoral va acabar de desesperar a Francesc Cambó i en un atac de ràbia va presentar a don Raimond d'Abadal i Calderó, president del Comitè d'Acció Política de la Lliga, la seva renúncia a l'acta de diputat a Corts i la declaració de què abandonava la política. Però un cop escoltades les reflexions de don Raimond, Francesc Cambó ~~es~~ va repensar i va estripar la carta ^{en} que renunciava a tot.

Aquella derrota electoral ~~el va avergonyir~~ el va avergonyir i, en canvi, la derro

ta de la candidatura d'Acció Catalana, el dia 29 d'abril anterior, no el va fer tornar vermell, tot i que sabia que havia estat gràcies a la tupinada ~~feta~~ entre la Lliga i els lerrouxistes. Allò no va fer avergonyir al senyor Cambó, amb tot i que Rovira i Virgili havia tret al voltant de 15 000 vots, tot i que també sabia que la iniciativa de la tupinada electoral havia estat del seu home de confiança en la mecànica electoral : Ferran Agulló.

Què havia passat ? Ho explicaria Jaume Borrell i Mates deu anys més tard:

"Abans de la Dictadura, a alguns de nosaltres no ens plaia que Acció Catalana participés en les eleccions legislatives. Per fi, fou acordat que hi podríem prendre part només a la ciutat de Barcelona i encara amb una candidatura unipersonal, tot i considerar probable, per no dir segura, la nostra victòria dintre les urnes. Anul·la l'acta del nostre candidat senyor Rovira i Virgili, informà com a lletrat, davant del Suprem, en pro de la validesa, el nostre company Josep Maria Bassols. Algú a Madrid feia córrer, amb mires interessades, que el nostre candidat era separatista: nosaltres, més gelosos de la nostra dignitat que d'una acta, consentíem per endavant que el nostre lletrat fes constar que sí, que el candidat d'Acció Catalana era separatista. Aquesta fou l'única vegada que els organismes oficials d'Acció Catalana i els seus dirigents, incidiren en aquesta exageració - tan freqüent aleshores en llavis d'alguns seguidors - que més que una declaració política no volgué ésser altra cosa - i poc després ho fèiem constatar - que un gest digne davant les inventives de certs energúmens anti-catalans" (Una política catalanista, Barcelona, 1930).

A Madrid, a finals del mes de juny, el Senat votava la conformitat al suplicatori per a processar al general Dámaso Berenguer. Durant la discussió, Sánchez Toca va tenir unes paraules amb el president del Consell Suprem de Guerra i Marina, general Aguilera, i aquest li va fer una carta insultant-lo. La disputa va arribar a l'Alta Cambra i el dia 5 de juliol se les van tenir Sánchez Guerra i Aguilera i van arribar a les mans perquè el president del Consell de Ministres va clavar una bufetada al president del Consell Suprem de Guerra i Marina. El general Aguilera va amenaçar al govern dient que si el separaven del Consell Suprem interrompent

1'acció de la justícia per l'acusació que es feia a tres ex membres del govern als que es considerava com a responsables del desastre del Marroc - Allendesalazar, vescomte d'Eza i marquès de Lema -, no trigarien gaire a veure un Cop d'Estat amb ell o un altre general perquè només un govern de força podia acabar amb tot aquell desori i amb tota aquella anarquia.

Per altra banda, el dia 6 de juliol la Cambra de Diputats nomenava una Comissió de Responsabilitats integrada per un representant de cada minoria parlamentària i el dia 24 es decretava la suspensió de les sessions de Corts. Però la dita Comissió hauria de continuar actuant durant les vacances.

El mes d'agost, el ^{nou} comandant general de Melilla, que era el general Severiano Martínez Anido proposava al govern una operació militar per a garantir la línia de les posicions establertes. La proposta va ser rebutjada pel govern. Aleshores, una delegació de l'Estat Major Central, presidida pel general Weyler, va anar al Marroc a estudiar sobre el terreny com es podia evitar un altre atac dels rifenys. Però el general Weyler també es va declarar partidari d'una operació militar i el govern també la va rebutjar perquè no volia més sang i perquè no podia fer més despeses militars.

Amb tot aquell batibull militarista es va veure el perill d'un Cop d'Estat perquè es parlava de que diversos militars de Barcelona empenyien al Capità General Primo de Rivera a prendre una resolució "a fin de impedir la catástrofe que se avecinaba como efecto fatal de la descomposición en que yacía el país" (Pío Zabala).

En realitat, es tractava de salvar al rei que podia veure's compromès en el procés o expedient Picasso per haver volgut jugar a fer la guerra i en aquell expedient es demanava la pena de mort per alguns dels principals encartats.

En aquell ambient va venir l'Onze de setembre.

Al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria de Barcelona es van reunir els representants de Galícia, Euzcadi i Catalunya per a ratificar el Pacte "Galeuzca" o Triple Aliança dels pobles sotmesos a l'Estat espanyol que lluitaven per les respectives reivindicacions nacionals.

Després, tots ells van anar a retre~~re~~ homenatge a Rafael Casanova i es va concentrar en aquell indret de la Ronda de Sant Pere una gernació immensa que va aplaudir xardorosament als delegats de "Galeuzca".

La policia es veia que es f~~u~~risava per intervenir a cops de sabre. Devien consultar ~~la~~ la Jefatura i tot d'una va començar l'atac d'una manera ferotge, clavant cops de sabre a tort i a dret, sense mirar on tocaven. Dones i criatures van caure per terra. Un grup de manifestants es va refugiar a l'escala del carrer de Trafalgar on hi havia ~~una oficina~~ ^{una oficina} d'Acció Catalana. La policia els va perseguir escales amunt i va atonyinar bàrbarament al bon home que feia de conserge d'A. C. deixant-lo cobert de sang i amb una ferida al cap al vicepresident del partit Lluís Nicolau d'Olwer. Després, quan parlàvem d'aquells incidents en deïem "la batalla de Trafalgar".

El nostre grup es va trobar enmig de la batussa i també acorralat al carrer de Trafalgar. Van rebre de valent. Jo vaig perdre de vista als meus companys i vaig haver d'avançar per entremig del cordó de policies. Vaig arribar a la Plaça d'Urquinaona. En el bar que hi havia a la cantonada del carrer Junqueres, al costat del cinema, vaig demanar un refresc i el gran mirall del darrera del taulell em va fer veure que tenia un cop de sabre al costat de l'ull esquerre. L'hi vaig posar el mocador per girugar la sang i me'n vaig anar cap a la redacció de La Publicitat, que aleshores era al Passeig de Gràcia, per veure si trobava els meus companys. Però, no. No hi eren. Qui hi havia era el poeta Josep Maria de Sagarra amb el seu inseparable bastó de puny de plata. El vaig trobar tot tremolós, segurament d'indignació. Es va interessar molt per la meua ferida i em va aconsellar d'anar a veure un metge de confiança, afegint que no anés a cap Casa de Socors a curar-me perquè hi podria trobar la policia. Vaig parlar-li de la ferida de Nicolau d'Olwer i gairebé es va posar a plorar.

Aquell matí, a La Publicitat, havíem llegit, emocionats, el poema de Sagarra titulat La campana de Sant Honorat.

L'acció conjunta concertada entre gallecs, bascos i catalans del Principat havia sorprès a la gent de la Lliga i havia indignat a les "autoritats" espanyoles.

I no era cap secret per ningú quins eren els propòsits dels catalans nacionals de la nova generació. ~~Jaume Bofill i Llorens havia dit al seu poble català.~~

Precisament, feia pocs dies - el dissabte dia primer d'aquell mateix mes de setembre de 1923 - el diari madrileny Informaciones publicava en el lloc de l'editorial una crònica del seu corresponsal a Barcelona que transcriví una conversa que havia sentit entre catalans de dues generacions.

El català vell deia al català jove:

- Vuestro nacionalismo niega el alma de la tradición catalana. Le encuentro un no sé qué ^{de} andorranismo que me da miedo. Los tiempos no son los propicios a las reclusiones localistas. Nuestras cuatro provincias erigidas en cantones independientes traen a mi memoria recuerdos dolorosísimos que me desgarran el alma.

- ¿Pero quien os ha dicho - replicaba el hombre joven haciendo uso de una fórmula de dar el tratamiento de "vos", que ya se extingue en el lenguaje corriente - que mi nacionalismo se ciñe a esa menguada concepción ?

- Lo contrario sería para mi una sorpresa. Pero veo a los políticos del regionalismo imperante empeñados en acentuar esa nota y a los jóvenes os veo, mansos y resignados, cooperar a la implantación de un centralismo barcelonés que, con sus abusos, hace buenos los tiempos de los caciques centralistas.

- No lo crea usted. Las nuevas generaciones sienten el impulso de un ideal que inflama sus almas de universalismo.

- Ignoro a qué generaciones te refieres. Los adolescentes están cogidos en las redes del clericalismo fomentador de una literatura enfermiza y sentimental. Esos reaccionarios tienden a la formación de una Cataluña típicamente localista que lo anteponga todo a la resurrección de su costumbrismo. Un costumbrismo ridículo, porque pasó su época. La cancioncita popular, el fomento de la sardana y de una serie de bailes rurales buenos para ser bailados en la plaza de la iglesia al salir de misa... ¿Pues no aconsejan ahora a las niñas que acudan a las ceremonias religiosas tocadas con el capuchón de las monjaes del Pirineo catalán ? Estas y otras ridiculeces, y el hacer burla del idioma castellano y de su literatura

al cap dels militars que són els forjadors i els salvadors de la pàtria, els que l'han feta gran i pròspera amb les seves conquestes i amb les seves repressions sagnants contra el poble sublevat enfront de la injustícia i l'explotació d'una minoria de privilegiats.

El general Primo de Rivera iniciativa el seu Cop d'Estat des de la Capitania General de Catalunya dient que es proposava regenerar Espanya i atendre per decret les aspiracions autonòmiques dels catalans. I la gent de la Lliga Regionalista s'ho va creure perquè va considerar que la felicitació que Francesc Cambó havia rebut del general quan va pronunciar la conferència a la Barceloneta on es propugnava la concòrdia espanyola, havia estat una felicitació ~~total~~ de bona fe. I Primo de Rivera, emparat pel rei, dos dies després del Cop d'Estat, dissolia el Congrés de Diputats i la part electiva del Senat.

L'endemà del Cop d'Estat la Confederació Nacional del Treball (CNT) declarava la vaga general però va fracassar perquè la Unió General de Treballadors (UGT) no la va secundar.

El dia 17, una circular de la presidència del Directori Militar suspenia les garanties constitucionals i declarava l'estat de guerra. L'article segon d'aquella circular confirmava l'estat de guerra dictat pels Capitans Generals de les diverses regions ^{per insulars} de les Illes Balears i de les Canàries, cessant en les seves funcions els Governadors Civils de totes les provincies i dient que el càrrec passaria als respectius governadors militars, i en el cas ^{algun d'} que aquest no residís a la capital, es faria càrrec del Govern Civil el cap militar més caracteritzat. L'endemà, dia 18, un altre decret deia en el seu preàmbul o exposició de motius que: de los males patrios que más demandan urgente y severo remedio es el sentimiento, propaganda y actuación separatista, que viene haciéndose por audaces minorías, que no por serlo quitan gravedad al daño y que precisamente por serlo ofenden el sentimiento de la mayoría de los españoles, especialmente de los que sirven en las regiones donde tan grave mal se ha manifestado.

Com que el decret no parlava de catalanisme sino de separatisme, la Lliga no es va considerar al·ludida. Si per cas - deia - allò podia anar contra Francesc Macià i els seus seguidors i potser també contra Acció Catalana. Perquè la Lliga no passava d'aspirar a una autonomia regional espanyola.

Però l'article primer d'aquell decret ja parlava de la bandera i el segon es referia a l'ús de la llengua catalana. L'art 1, deia: Serán juzgados por los Tribunales militares, a partir de la fecha de este Decreto, los delitos contra la seguridad y unidad de la Patria y cuanto tienda a disgregarla, restarle fuerza y rebajar su concepto, ya sea por medio de la palabra o por escrito, ya por la imprenta o por cualquier medio mecánico o gráfico de publicidad y difusión, o por cualquier clase de actos o manifestaciones. No se podrá izar ni ostentar otra bandera que la nacional en buques, edificios, sean del Estado, de la provincia o del municipio, ni en lugar alguno, sin más excepción que las embajadas, consulados, hospitales, escuelas o centros pertenecientes a naciones extranjeras... i l'art 2, acabava així: El expresarse o escribir en idiomas o dialectos, las canciones, bailes, costumbres y trajes regionales no son objeto de prohibición alguna; pero en los actos oficiales o de carácter nacional o internacional no podrá usarse por las personas investidas de autoridad otro idioma que el castellano, que es el oficial del Estado español, sin que esta prohibición alcance a la vida interna de las Corporaciones de carácter local o regional obligadas, no obstante, a llevar en castellano los libros oficiales de registros y actas, aun en los casos de que los avisos y comunicaciones no dirigidas a Autoridades se hayan redactado en lengua regional.

El dia 21, el Directori s'adreçà als obrers demanant que li facin costat. La UGT i el PSOE li ^{van} contestar el primer d'octubre oferint-li col·laboració i els sindicats ugetistes ^{fora} respectats. Molt aviat, Francisco Largo Caballero acceptaria un lloc de vocal al Consell d'Estat de la Dictadura i el C.M. del P.S.O.E. hi donaria la seva conformitat.

El dia 30, un altre decret declara dissolts els Ajuntaments i els regidors d'elecció popular seran substituïts per uns Vocals associats i l'alcalde seria

15
elegit en votació secreta entre els Vocals associats. Els de les poblacions de més de 100 000 habitants podrien ser designats pel govern.

Després de la dissolució de l'Ajuntament de Barcelona es va designar alcalde de la R.O. al tinent coronel Fernando Alvarez de la Campa i pel setembre de 1924 el va substituir el botifler Darius Robeu i Freixa, baró de Viver.

La Guàrdia Civil havia fet un registre al domicili de Francesc Macià, a Borges Blanques però Macià ja havia passat la frontera perseguit per la policia.

El nou capità general Emilio Barrera advertia que seria inexorable amb la propaganda de les idees que atemptessin contra la unitat d'Espanya i feia saber que havia donat ordre a la policia ^{de fer} ~~extra~~ retirar totes les banderes catalanes i prohibir Els Segadors. De seguida, eren dissolts els inofensius "Pomells de Joventut". I el general Losada clausurava per "antipatriòtiques" les primeres associacions polítiques, culturals i recreatives entre les quals figuraven Acció Catalana i el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Molt aviat, la llista d'entitats clausurades sumaven 47 i pertanyien a diverses comarques catalanes. També foren prohibits gairebé tots els periòdics i revistes de l'interior de Catalunya i era prohibida l'entrada dels diaris L'Indépendant, de Perpinyà i La Dépêche, de Tolosa de Llenguadoc.

El dia primer de desembre de 1923 van desembarcar a Barcelona els reis d'Espanya i el general Primo de Rivera, procedents d'Itàlia.

Venien de la Itàlia d'aquell Benito Mussolini que traicionant al socialisme democràtic italià havia organitzat una força armada feixista, finançat per la gran indústria del país. Feia poc més d'un any - el 28 d'octubre de 1922 - Mussolini havia rebut del rei Victor Manuel III l'encàrrec de formar govern com a conseqüència de la "Marxa sobre Roma" que el Duce havia ordenat als seus cinquanta mil feixistes que ja tenia afiliats. Potser no eren tants, però poc se'n faltava.

Alfons XIII i Primo de Rivera havien anat a felicitar al Duce i al rei. De passada, es veu que volien veure de prop com havien anat creant les condicions més convenients per a implantar la dictadura feixista.

L'endemà d'haver arribat a Barcelona, els reis i Primo de Rivera van presidir el banquet de clausura de l'Exposició del Moble. Aquell banquet es va celebrar a l'Hotel Ritz el dia 2 de desembre i, a l'hora dels brindis, Josep Puig i Cadafalch, que encara era president de la Mancomunitat de Catalunya, potser amb l'esperança de salvar-la, brindava amb el rei "Per l'Espanya nova", mentre esperava l'autonomia que havia de venir per decret, tal com havia fet creure Primo de Rivera als homes de la Lliga Regionalista.

La dissolució dels ajuntaments democràticament elegits per sufragi universal, havia alarmat als polítics del carrer de la Cucurulla. Però pensaven que mentre subsistissin les Diputacions i la Mancomunitat, no estaria tot perdut perquè, de fet, la vida col·lectiva de Catalunya seria regida per aquelles institucions com organismes administratius superiors del règim provincial vigent.

Els reis i Primo van marxar cap a Madrid sense que el poble de Barcelona els fes cap mena de manifestació de benvinguda. En canvi, Martínez Anido es va preocupar d'organitzar manifestacions d'adhesió per quan passessin per València i Saragossa. I efectivament, es va fer plegar a la gent de tallers i fàbriques, amb el jornal garantit, i els carrers ^{(plens} anaven de jovenalla inconscient que aplaudia i donava visques a dojo.

Pocs mesos després d'aquell viatge a Itàlia, ens vam assabentar d'unes quantes coses que ens va impressionar d'una manera extraordinària.

Mussolini, fent el valent, declarava a la Cambra de Diputats que si ell volgués, podria convertir aquella sala en un campament per a les seves milícies. La majoria parlamentària no se'l va prendre seriosament però Mussolini, amo

del poder, va ^d poguer fer unes eleccions disposat a guanyar-les fos com fos.
I les va guanyar, naturalment. Per l'abril de 1924 aconseguia les dues ter-
ceres parts dels escons i, democràticament, iniciava el seu sistema dictato-
rial, començant per ^{ordenar l'} ~~fer~~ assassinar el diputat Giacomo Matteoti (1885-1924),
líder del parlament i secretari del Partit Socialista Italia, l'únic diputat
que es va atrevir a plantar cara al dictador. El van segrestar i ~~al cap de dies~~
se'l va trobar assassinat, (el dia 10 de juny d'aquell mateix any). Però fins al
30 de desembre de 1926, Benito Mussolini no es va atrevir a implantar el verita-
ble règim dictatorial feixista que havia d'acabar amb totes les llibertats del
poble italià. La persecució política dels seus adversaris i enemics va ser in-
placable. Liberals, demòcrates cristians com els de Don Sturzo, socialistes i
comunistes van haver de fugir per salvar la pell. I molts d'ells van fer cap a
França i també a Catalunya on en van conèixer uns quants.